

Spela vidare

EN ANTOLOGI OM VAD SOM
FÅR UNGA ATT FORTSÄTTA IDROTTA

Spela vidare

En antologi om vad som får unga att fortsätta idrotta

Centrum för idrottsforskning är statens sektorsorgan för idrottsforskning med uppgift att initiera, samordna, stödja och informera om forskning inom idrottens område samt att ansvara för uppföljning av statens stöd till idrotten.

Spela vidare – en antologi om vad som får unga att fortsätta ingår i 2012 års uppföljning av statens stöd till idrotten.

Beställningar:

SISU Idrottsböcker

www.sisuidrottsbocker.se

Telefon: 040-660 66 67

Fax: 040-660 66 70

E-post: info@sisuidrottsbocker.se

Kontaktuppgifter till förlaget:

SISU Idrottsböcker

Idrottens Hus

114 73 Stockholm

Besöksadress: Fiskartorpsvägen 15 A

Telefon: 08-699 60 00

Fax: 08-699 62 26

E-post: info@sisuidrottsbocker.se

© **Centrum för idrottsforskning 2013:2**

Redaktion och projektledning: Christine Dartsch & Johan Pihlblad

Språkgranskning: Björn Gustavsson

Formgivning: Catharina Grahn, ProduGrafia

Foton: Bildbyrån

Tryck: Davidsons Tryckeri AB, Växjö 2013

ISBN: 978-91-979562-8-4

Författarna

Karin Redelius är docent i pedagogik vid Gymnastik- och idrottshögskolan och forskar kring den föreningsdrivna barn- och ungdomsidrotten. Kapitlet med titeln *Att vilja och kunna fortsätta* handlar dels om föreningarnas förutsättningar att bedriva en bra barn- och ungdomsidrott, dels om vilka möjligheter som unga personer har att ta del av det som föreningarna erbjuder.

Susanna Hedenborg är professor i idrottsvetenskap och docent i ekonomisk historia vid Malmö högskola. I sitt bidrag gör hon en internationell utblick mot våra nordiska grannländer och Australien och visar att det finns flera vägar till en god barn- och ungdomsidrott. Kapitlet har rubriken *På jakt efter den goda idrotten*.

Britta Thedin Jakobsson är högskoleadjunkt och doktorand i idrottsvetenskap vid Gymnastik- och idrottshögskolan och bedriver ett forskningsprojekt om vilka ungdomar som fortsätter att föreningsidrotta långt upp i åldrarna – och varför. I bidraget *”Därför vill vi fortsätta”* redovisar hon resultatet från ett stort antal intervjuer med ungdomar – både de som är aktiva och de som har slutat.

Kim Wickman är lektor i pedagogik vid Umeå universitet och forskar kring funktionsnedsättning och idrott ur ett genusperspektiv. I bidraget *Unika och lika* ger hon en inblick i unga rörelsehindrades upplevelser och erfarenheter av idrott under barn- och ungdomsåren och diskuterar hur idrottsrörelsen och skolan kan möta barns och ungas olikheter.

Carl Johan Sundberg är professor i molekylär och tillämpad arbetsfysiologi vid Karolinska Institutet. Där leder han forskning om hur träning påverkar muskulaturen och om mekanismerna bakom det positiva med fysisk aktivitet. Kapitlet *De onödiga avhopp* handlar om unga som slutar på grund av skador eller för att de saknar de rätta fysiologiska förutsättningarna.

Håkan Larsson är professor i idrott med inriktning utbildningsvetenskap vid Gymnastik- och idrottshögskolan. I sitt bidrag har han studerat utvärderingarna av regeringens stora satsning på barn- och ungdomsidrott – Idrottslyftet. I kapitlet *Konsten att stänga dörren* redogör han för vad idrottsrörelsen har gjort för att behålla sina unga medlemmar och söker efter goda exempel.

Johan R Norberg är docent i idrottsvetenskap vid Malmö högskola och utredare vid Centrum för idrottsforskning. Hans forskning rör framför allt idrottspolitik och idrottshistoria. I bidraget *När kontraktet bryts* diskuterar Johan vad det innebär att bedriva barn- och ungdomsidrott i enlighet med FN:s barnkonvention – och vilka insatser som görs inom idrottsrörelsen för att främja och försvara ett barnrättsperspektiv.

Innehåll

Förord	7
<i>Johan R Norberg</i>	
Spela vidare en inledning.....	9
<i>Karin Redelius</i>	
Att vilja och kunna fortsätta om idrottens utformning och tillgänglighet	19
<i>Susanna Hedenborg</i>	
På jakt efter den goda idrotten lärdomar från Norden och Australien.....	43
<i>Britta Thedin Jakobsson</i>	
"Därför vill vi fortsätta" om glädje, tävling och idrottsidentitet	59
<i>Kim Wickman</i>	
Unika och lika erfarenheter hos unga vuxna med rörelsenedsättning	85
<i>Carl Johan Sundberg</i>	
De onödiga avhoppet om skador och kroppslig mognad	109
<i>Håkan Larsson</i>	
Konsten att stänga dörren strategier för att få unga att vilja fortsätta.....	123
<i>Johan R Norberg</i>	
När kontraktet bryts om idrott som inte ser till barnets bästa	153

Förord

Det har skett ett trendbrott i Sverige. Färre barn och ungdomar föreningsidrottar i dag jämfört med för cirka tio år sedan. Nedgången i aktivitetsnivån är tydlig, framför allt bland äldre ungdomar mellan 17 och 20 år och särskilt bland flickor. Statistiken är hämtad från det så kallade LOK-stödet, det bästa mått som finns att tillgå för att bedöma barns och ungdomars idrottsaktivitet.

Det är svårt att ge något entydigt svar på varför deltagande i föreningsidrott minskar. Sannolikt finns förklaringen både inom och utanför idrotten. Samtidigt ska vi komma ihåg att det är en nedgång från höga nivåer. Europeiska jämförelser visar också att unga i Sverige och övriga Norden ägnar sig åt idrott och fysisk aktivitet i betydligt högre utsträckning än det europeiska genomsnittet.

Den här boken handlar om varför vissa unga slutar föreningsidrotta – och varför andra stannar kvar. Vi har låtit sju svenska idrottsforskare ge sin syn på vad som kännetecknar bra föreningsidrott för unga. Boken vänder sig till alla som arbetar med att utforma framtidens barn- och ungdomsidrott vare sig du är idrottsledare, politiker, tjänsteman eller student.

Spela vidare är en del i Centrum för idrottsforskning's årliga uppföljning av statens stöd till idrotten. Läs mer om hela årets uppföljning i rapporten *Statens stöd till idrotten – uppföljning 2012*.

Stockholm, april 2013

Per Nilsson

ordförande i Centrum för idrottsforskning

Spela vidare

en inledning

Av Johan R Norberg

Centrum för idrottsforskning (CIF) har i uppdrag av regeringen att följa upp statens stöd till idrotten. Inom ramen för detta genomförs årligen så kallade tematiska fördjupningsstudier i frågor som regeringen bestämmer. År 2012 fick CIF i uppgift att analysera vad som kännetecknar ”en bra föreningsdriven idrottsverksamhet som får barn och ungdomar att vilja fortsätta idrotta”. I uppdraget ingick även att studera hur olika idrottsmiljöer påverkar ungas fysiska och psykiska utveckling och att peka på goda exempel inom idrotten ”där barns och ungdomars bästa tillgodoses”. Särskild uppmärksamhet skulle ägnas barn och ungdomar med funktionsnedsättningar. Slutligen skulle CIF även bedöma om någon del av statsbidraget går till idrottsverksamhet som inte ser till barnets bästa och är tillgänglig för alla i enlighet med barnkonventionen.¹

Den här antologin är ett led i CIF:s uppdrag. I rapporten ger idrottsforskare från olika ämnesdiscipliner och kunskapsområden perspektiv på vad som kännetecknar bra föreningsidrott för unga. Boken är skriven med både verksamma inom idrottsrörelsen och politiska beslutsfattare som tilltänkta målgrupper.

Syftet med det här kapitlet är att översiktligt problematisera några av regeringsuppdragets utgångspunkter och samtidigt visa hur antologins olika bidrag tillsammans bildar ett både mångfacetterat och perspektivrikt svar på frågan om den goda ungdomsidrotten.

---

¹ Regeringsbeslut Ku2011/1965/MFI, *Uppdrag till Gymnastik- och idrottshögskolan, Centrum för idrottsforskning att följa upp statens stöd till idrotten.*

Varför är staten intresserad av föreningsidrott?

Redan i uppdragets första strof fastslår regeringen att CIF ska analysera vad som kännetecknar bra föreningsdriven idrottsverksamhet för barn och unga. Formuleringen är värd att fundera över. För idrottsrörelsen själv är det givetvis viktigt att den egna föreningsverksamheten ska vara attraktiv för dess unga medlemmar. Men varför är staten engagerad i vad unga gör på sin fritid? Och är det verkligen nödvändigt för staten att idrottsverksamhet ska ske i föreningsform? Räcker det inte att medborgarna är fysiskt aktiva och mår bra?

Dessa frågor går att besvara endast med hänvisning till grundläggande inslag i svensk välfärdspolitik – och idrottspolitikens roll däri. Med begrepp som välfärdsstat och välfärdspolitik avser man vanligtvis samhällssystem där staten tagit på sig ett visst mått av ansvar för medborgarnas säkerhet och välfärd i frågor som hälsovård, utbildning och omsorg. Omfattningen och inriktningen på välfärdspolitiken kan givetvis variera. I vissa länder är statens åtagande på det sociala området stort – i andra politiska system är de offentliga insatserna mer begränsade och huvudsakligen inriktade på stöd till de mest behövande. I internationella jämförelser brukar dock Sverige – liksom de övriga nordiska länderna – vanligtvis hänföras till den förstnämnda kategorin, det vill säga till länder med förhållandevis generösa bidragssystem och långtgående statliga ambitioner i frågor kopplade till människors välfärd. Idrottspolitiken är ett belysande exempel på detta. Att den svenska staten sedan tidigt 1900-tal beviljat offentliga medel till frivilligt organiserad idrottsutövning bygger ytterst på tanken att statens ansvar för medborgarna inte bara är avgränsat till välfärdspolitikens kärnområden – vård, skola och omsorg – utan även inbegriper insatser för att uppmuntra meningsfulla fritidsaktiviteter för barn och ungdomar. Därtill är utgångspunkten att idrottsrörelsen tillhandahåller just sådant. Dessa idéer kan spåras tillbaka ända till det statliga idrottsanslagets tillkomst i början av 1900-talet – och de kom därefter att befästs i takt med den svenska välfärdspolitikens framväxt och etablering. Resultatet har blivit att principen om bra föreningsdriven idrottsverksamhet utvecklats till en gemensam angelägenhet för både det frivilliga och det allmänna. Det är ett mål både för idrottsrörelsen och för staten.

Vad avses med målet att få unga att fortsätta?

En andra fråga är varför regeringsuppdraget är preciserat till att analysera sådan föreningsverksamhet som får barn och ungdomar att *vilja fortsätta idrotta*. Hur ska formuleringen tolkas? Vill inte de unga längre stanna kvar i sina föreningar? Finns det en ny och svår avhoppssproblematik inom barn- och ungdomsidrotten?

Uppdragets tydliga fokus på ungdomars benägenhet att stanna kvar – eller lämna – idrotten kan förklaras på flera sätt. Till viss del kan det ses som en reaktion på aktuella utvecklings skeenden inom barn- och ungdomsidrotten. Under senare år har det nämligen kommit indikationer på ett minskat föreningsidrottande bland unga.² Som exempel visar analyser av det statliga lokala aktivitetsstödet (LOK-stödet) att antalet bidragsberättigade träningstillfällen och deltagare minskat sedan år 2008 i en omfattning som inte enbart går att förklara med hänvisning till befolkningsutveckling och variationer i ungdomskullar. En analys av kön och ålder visar dessutom att minskningen i huvudsak rör äldre ungdomar och flickor i synnerhet. Dessa utvecklingstendenser går rakt emot idrottens och statens gemensamma strävanden i fråga om ungas föreningsidrottande och motiverar därmed ökad forskning och kunskap om de förutsättningar, villkor och strategier som får unga att vilja fortsätta med sitt föreningsidrottande.

Men det finns även andra förklaringar till att både staten och idrottsrörelsen under senare år engagerat sig i frågan att fler få unga att fortsätta idrotta högre upp i åren. Inte minst kan det kopplas till det senaste decenniets storskaliga satsningar på lokala utvecklingsprojekt inom barn- och ungdomsidrotten: Handslaget och Idrottslyftet.

När den socialdemokratiska regeringen hösten 2002 lanserade utvecklings satsningen ”ett handslag för Sveriges barn och ungdomar” (Handslaget) var det främsta målet att nå de ungdomsgrupper som inte redan tillhörde föreningsidrotten. En viktig paroll i satsningen blev följaktligen att idrottsrörelsen skulle ”öppna dör rarna för fler”. I ett regeringsbeslut år 2003 underströks dessutom att projektet särskilt var tänkt att skapa ”lustfyllda och hälsofrämjande aktiviteter” till ”barn och ungdomar, som i dag inte deltar i idrottsverksamhet”.³

Med den borgerliga valsegern hösten 2006 följde en ny utvecklings satsning, Idrottslyftet. Även om nyrekrytering fortfarande var ett viktigt mål, breddades ambitionerna nu till att även omfatta uppgiften ”att få fler att idrotta längre upp i

² Jfr Centrum för idrottsforskning (2012). *Statens stöd till idrotten – uppföljning 2012*.

³ SOU 2008:59, *Föreningsfostran och tävlingsfostran*, s. 299–300.

åldrarna”. Denna intresseförskjutning bottnade i lärdomar från Handslaget. Med Handslaget hade idrottsrörelsen fått ökade möjligheter att utveckla nya idéer och verksamheter, genomföra efterlängtade projekt och rekrytera nya medlemmar. Detta var givetvis både efterlängtad och uppskattad. Men det fanns även kritiker som menade att satsningen orsakade en obalans mellan föreningarnas ökade möjligheter att tänka nytt – och nå nya grupper – och deras förutsättningar att stärka den vardagliga och mer reguljära idrottsliga kärnverksamhet för de unga som redan var medlemmar. Till detta kom insikten att de allra flesta unga redan självmant sökte sig till idrotten. Om målet för idrottsrörelsen därmed var att aktivera så många barn och unga som möjligt – ja, då gällde det inte bara att öppna dörren för nya potentiella medlemmar. Det gällde även att stänga dörren när de väl kommit in.⁴

Sett ur det perspektivet, bör regeringens formulering om att få ungdomar ”att vilja fortsätta idrotta” delvis uppfattas som en hänvisning till den pågående Idrottslyftssatsningen och en markering av att staten – precis som idrottsrörelsen – ser höga aktivitetsnivåer inom barn- och ungdomsidrotten som ett angeläget idrottspolitiskt mål.

Slutligen går det även att tänka sig en tredje, mer kritisk tolkning. I regeringens formulering görs de facto en direkt koppling mellan ”bra föreningsdriven idrottsverksamhet” och att ungdomar vill fortsätta idrotta. Därmed antyder regeringen åtminstone indirekt att det kan finnas föreningsidrott som *inte* är bra (eller som åtminstone kan bli bättre) och att det minskade idrottsdeltagandet bland tonåringar kan sammanhånga med den faktiska verksamhet som föreningarna bedriver. Kort sagt: om idrottsrörelsen utvecklar sin barn- och ungdomsverksamhet – då kommer även fler unga att stanna kvar. Ur detta perspektiv kan regeringens uppdrag även betraktas som en uppmaning till idrotten att reflektera över den verksamhet som erbjuds unga. Vad är bra och vad kan bli bättre?

Om barns och ungdomars bästa

I CIF:s uppdrag från regeringen ingår även att analysera metoder och arbetssätt inom idrottsrörelsen ”där barns och ungdomars bästa tillgodoses”. Även denna formulering är medvetet vald. Sedan år 2009 är nämligen ett så kallat barnrättsperspektiv inskrivet i den förordning som reglerar statens stöd till idrotten (SFS 1999:1177). Därmed fastslår regeringen att all föreningsidrott som uppbär statligt

---

4 Jfr Norberg, J. R. (2012). ”Idrottens föränderliga samhällsnytta”. I J. Hvenmark (Red.), *Är idrott nyttigt?*.

stöd ska vara förenlig med FN:s konvention om barnets rättigheter, eller *barnkonventionen* som den även kallas.

Barnkonventionen kan enklast beskrivas som en universell definition av de rättigheter som ska gälla för alla barn i hela världen. Konventionen täcker såväl barnets rätt till skydd mot utnyttjande, övergrepp och diskriminering som dess rätt till inflytande och delaktighet. Viktiga principer i konventionen är bland annat att alla barn har samma rättigheter och lika värde, att barnets bästa ska vägleda beslut och åtgärder som rör barn samt att alla barn har rätt att uttrycka sina åsikter och få dessa beaktade i frågor som berör honom eller henne.

Enligt regeringen förmedlar barnkonventionen synen på barnet som en självständig individ med egna rättigheter, rätt att uttrycka sina synpunkter och rätt till stöd och skydd. I 2009 års idrottsproposition gör följande precisering:

”Att ha ett barnrättsperspektiv i sitt arbete innebär att idrottsföreningars styrelseledamöter och idrottsledare på olika nivåer bör sätta barnet i fokus och analysera vilka konsekvenser ett beslut eller en åtgärd får för ett barn eller en grupp av barn.”⁵

Med påpekandet om ”barns och ungdomars bästa” i uppdraget gör regeringen följaktligen en viktig markering om att idén om ”bra föreningsdriven idrott” inte får tolkas hur som helst. Som exempel är det inte idrottsliga prestationer, medaljer och resultat som ska avgöra om verksamheten lever upp till statens förväntningar på en positiv barn- och ungdomsidrott. Det ”goda” i detta sammanhang är snarare kopplat till demokratiska värden och delaktighet. Målet är att föreningsidrottens barn- och ungdomsverksamhet ska vara en öppen och välkommande miljö där unga får möjlighet att idrotta och utvecklas i sin egen takt och utifrån sina egna förutsättningar.

Det ska tilläggas att barnrättsperspektivets roll i svensk barn- och ungdomsidrott utgjorde tema för CIF:s uppföljning av statens stöd till idrotten 2010. Resultatet redovisades i antologin *För barnets bästa – en antologi om idrott ur ett barnrättsperspektiv* samt i rapporten *Ett idrottspolitiskt dilemma – unga, föreningsidrotten och delaktigheten*.

5 Proposition 2008/09:126, *Statens stöd till idrotten*, s. 25.

Två motfrågor

I redogörelsen ovan har jag försökt att precisera och resonera kring frågan om vad som kännetecknar ”en bra föreningsdriven idrottsverksamhet som får barn och ungdomar att vilja fortsätta idrotta”. Men det går givetvis även att invända, ifrågasätta och ställa motfrågor.

En första sådan är om det nödvändigtvis måste vara problematiskt att ungdomar slutar att idrotta i en förening? Det är ju välkänt att barn och ungdomar ofta hinner pröva på många olika idrotter under sin uppväxt. Denna mångfald och variation är dessutom vanligtvis betraktad som en uppskattad motvikt till allt för ensidig träning och specialisering. Det som därmed vid första anblick kan framstå som en ung persons beklagansvärda avhopp från en idrottsförening behöver därmed inte alls vara något negativt. Det kanske bara handlar om ett byte från en idrottsaktivitet till en annan? Om denna invändning dras till sin spets, kanske det till och med finns skäl att ompröva de många insatser som idrottsföreningar gör för att få unga att stanna kvar. Leder de till ökad – eller åtminstone bibehållen – fysisk aktivitet hos ungdomar, eller skapar det istället en uppskruvad konkurrenssituation och ett allas krig mot alla bland landets idrottsföreningar på bekostnad av förnyelse och rörlighet inom barn- och ungdomsidrotten?

En andra (och kanske än mer tillspetsad) motfråga är om det ens behöver uppfattas som ett problem om ungdomar helt slutar att föreningsidrotta? I dagens moderna samhälle finns det ju många andra och fullgoda alternativ vad gäller idrotts- och träningsaktiviteter. Kanske väljer de att gå på ett kommersiellt gym istället, att jogga i skogen eller bedriva andra former av oorganiserat motionerande? Ett avhopp från föreningsidrotten behöver följaktligen inte med automatik tolkas som inaktivitet och ohälsa. Till detta kommer att det även finns många andra meningsfulla sysselsättningar som de unga kan och vill ägna sig åt. De kanske helt enkelt föredrar att ägna en tid åt musik, teater eller något annat lika kreativt och stimulerande? Slutligen återstår ju även möjligheten att avhoppet är temporära. Forskning har nämligen visat att över hälften av de unga som slutar att föreningsidrotta är fortsatt positiva till idrott och mycket väl kan tänka sig att börja igen.⁶

Det bör understrykas att motfrågor av det här slaget inte bör tolkas som en kritik mot varken idrottsrörelsens idrottspolitiska ambitioner eller regeringens uppdrag till CIF. Snarare syftar de till att synliggöra problemområdets stora komplexitet och att förslag, målsättningar och uppfattningar som rör ungas idrottande ofta

---

6 Trondman, M. (2005). *Unga och föreningsidrotten*.

väcker nya frågor, nya problemställningar och nya perspektiv. Denna komplexitet är viktig att bära med sig i samhällsvetenskapliga analyser av idrotten som kulturföreteelse. Dessutom sätter den ramarna för CIF:s uppföljning av statens idrottsstöd. Vår främsta strävan är givetvis att försöka ge så välgrundade svar och analyser som möjligt på de frågor som regeringen ställer. Men sådana svar kräver ofta att de specifika problemområdena placeras in i ett större, samhälleligt sammanhang. Varför ställs just dessa frågor? Vilka antagande bygger de på? Och kanske viktigast av allt: Finns det viktiga följdfrågor eller kompletterande perspektiv som förbisetts?

Om bokens innehåll

Den här antologin ger idrottsforskare från olika ämnesdiscipliner och kunskapsområden perspektiv på vad som kännetecknar bra föreningsidrott för unga. De första bidragen placerar frågan om ungas föreningsidrottande i ett större samhälleligt sammanhang. Karin Redelius, docent i pedagogik och verksam vid Gymnastik- och idrottshögskolan i Stockholm, inleder med en kunskapsöversikt med titeln *Att vilja och kunna fortsätta* I kapitlet för Redelius en bred och resonerande diskussion runt olika faktorer som berör såväl föreningars förutsättningar att bedriva en bra barn- och ungdomsidrott som barns och ungdomars utsikter att ta del av föreningars idrottsutbud. Därefter följer Susanna Hedenborg, professor i idrottsvetenskap vid Malmö högskola, med en internationell utblick. I kapitlet *På jakt efter den goda idrotten* diskuteras barn- och ungdomsidrotten och barnrättsperspektivet i våra nordiska grannländer och Australien. Därmed visas att Sverige inte är det enda land som intresserar sig för att stärka barnrättsperspektivet inom idrotten – och att det finns många och skilda metoder för att göra detta.

En viktig aspekt av barnrättsperspektivet inom idrotten handlar om de ungas delaktighet, att själva få komma till tals och att få utöva ett inflytande över den egna idrottsverksamheten. De ungas egna röster är huvudtema för de två följande bidragen.

I kapitlet *Därför vill vi fortsätta* redovisar Britta Thedin Jakobsson resultat från ett pågående forskningsprojekt om vilka ungdomar som väljer att stanna kvar i föreningsidrotten långt upp i åldrarna – och varför. Thedin Jakobsson är till vardags lärare och doktorand vid Gymnastik- och idrottshögskolan i Stockholm.

Kim Wickman, universitetslektor i pedagogik och verksam vid Umeå universitet, kompletterar analysen av ungas egna tankar och upplevelser genom att presentera

aktuell forskning om idrottserfarenheter hos unga vuxna med rörelsehinder. I ett kapitel med den talande titeln *Unika och lika* ställs viktiga frågor om hur både idrottsrörelsen och skolan kan möta barns och ungas olikheter och därmed främja idrottens reella tillgänglighet oavsett individers skilda förutsättningar, bakgrund och livsvillkor.

Det finns givetvis många och skilda orsaker till att unga upphör med sitt idrottande. Ibland kan avhoppet bero på skador eller på att de unga inte har de rätta fysiologiska förutsättningarna. Dessa dimensioner diskuteras i kapitlet *De onödiga avhoppen*. Författare är Carl Johan Sundberg, professor i molekylär och tillämpad arbetsfysiologi och verksam vid Karolinska Institutet.

Vad gör idrottsrörelsen för att behålla sina unga medlemmar? Finns det goda exempel, erfarenheter och idéer som varit lyckosamma och som förtjänar spridning? Frågorna ställdes till Håkan Larsson, professor i idrott vid Gymnastik- och idrottshögskolan i Stockholm. För att besvara dessa frågor valde han att fördjupa sig i de många vetenskapliga utvärderingar som gjorts av den stora Idrottslyfts-satsningen. Finns det goda exempel på Idrottslyftsprojekt som motverkat avhopp från barn- och ungdomsidrotten? Svaret kan läsas i ett kapitel med titeln *Konsten att stänga dörren*.

Slutligen återstår givetvis frågan om det finns aktiviteter inom barn- och ungdomsidrotten som *inte* ser till barnets bästa. Vad säger forskningen på detta område? Finns det statligt understödd idrottsverksamhet som inte är förenlig med barnkonventionen – och vad bör i sådana fall göras? Denna fråga diskuteras av Johan R Norberg i ett avslutande kapitel med titeln *När kontraktet bryts*. Norberg är docent i idrottsvetenskap vid Malmö högskola och utredare på CIF.

Det finns således många och skilda aspekter på frågan om vad som får barn och unga att lämna eller stanna kvar inom föreningsidrotten. I denna antologi belyser vi ett antal av dessa perspektiv. Förhoppningsvis kan läsningen väcka tankar, skapa insikt och ge inspiration till både politiska beslutsfattare och de verksamma inom idrottsrörelsen att fortsätta arbetet att främja en god barn- och ungdomsidrott i enlighet med principen om barnets bästa.

Referenser

Centrum för idrottsforskning (2012), *Statens stöd till idrotten – uppföljning 2012*.

Centrum för idrottsforsknings skrifter 2012:1.

Norberg, J. R. (2012). "Idrottens föränderliga samhällsnytta". I J. Hvenemark (Red.), *Är idrott nyttigt?*. SISU Idrottsböcker.

Proposition 2008/09:126, *Statens stöd till idrotten*, s. 25.

Regeringsbeslut Ku2011/1965/MFI, *Uppdrag till Gymnastik- och idrottshögskolan, Centrum för idrottsforskning att följa upp statens stöd till idrotten*.

SOU 2008:59, *Föreningsfostran och tävlingsfostran*, s. 299–300.

Trondman, M. (2005). *Unga och föreningsidrotten: en studie om föreningsidrottens plats, betydelser och konsekvenser i ungas liv*. 2005:9. Stockholm, Ungdomsstyrelsen.

Att vilja och kunna fortsätta om idrottens utformning och tillgänglighet

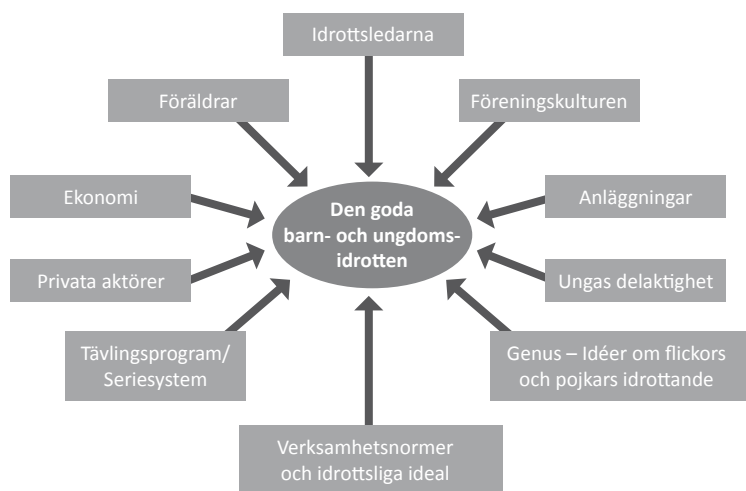
Av Karin Redelius

En idrottsförening kan vara utformad på många olika sätt. En del erbjuder en bredd av aktiviteter och når många. Andra fokuserar mer på en elitsatsning. Vissa sätter vuxnas idrottande i förgrunden, medan andra vänder sig till barn och ungdomar. I några föreningar är det vanligt att selektera barn i tidig ålder genom att dela in dem efter hur duktiga de är. Andra strävar istället efter att hålla ihop grupper och lag så länge som möjligt. En del organiserar främst pojkar, andra främst flickor. Hur kan det komma sig att föreningarna är så olika? Och vad är det som påverkar möjligheterna att bedriva idrott på ett sätt som gör att barn och ungdomar kan och vill fortsätta?

I det här kapitlet vill jag föra en bred och resonerande diskussion kring vad som påverkar såväl föreningars förutsättningar att bedriva en bra barn- och ungdomsidrott som barns och ungdomars chanser att ta del av föreningars idrottsutbud. Det handlar om strukturella faktorer, till exempel ekonomi, anläggningar och utformningen av tävlingssystem. Men även om symboliska och sociala faktorer, såsom föräldramedverkan, klubbkulturer och verksamhetsnormer. Ytterst är det förvisso föreningens ledare som är ansvariga för hur idrotten utformas, men de handlingsmöjligheter som ledare har beror på ett antal så kallade ramfaktorer som både kan begränsa och vidga utrymmet att agera. Idrottsledare är med ett sådant sätt att se på saken sociokulturellt situerade. Med detta menas, enkelt uttryckt, att de inte bara agerar efter eget huvud, utan att deras handlande är beroende av den situation de befinner sig i. Idrottsledare formar alltså verksamheten på ett sådant sätt som är möjligt med tanke på ekonomiska och andra förutsättningar, men även utifrån ramar av mer symbolisk art som har att göra med deras erfarenhet

och kunskap liksom vad de, medvetet och omedvetet, uppfattar att omgivningen kräver, tillåter eller gör möjligt.¹ Utgångspunkten är med andra ord att den goda barn- och ungdomsidrotten är beroende av exempelvis tillgången på lokaler och andra resurser – och att den är direkt påverkad av enskilda ledares uppfattningar om hur och varför barn ska idrotta.

De ramar eller faktorer som präglar ledarna i en förening kan förstås variera (figur 1). Med stöd av forskning och utredningar från i huvudsak den senaste tioårsperioden, ska jag diskutera kring några faktorer som alla – mer eller mindre – inverkar på föreningars möjlighet att utforma en bra idrott för barn och ungdomar. Bra idrott är i det här sammanhanget en idrottsverksamhet där så många som möjligt både kan och vill vara med så länge som möjligt. Men först följer en kort beskrivning av vad som menas med en idrottsförening och vad som utmärker en typisk sådan i Sverige en bit in på 2000-talet.

Figur 1. Faktorer som påverkar utformningen av den goda barn- och ungdomsidrotten.

En idrottsförening – vad är det?

En idrottsförening är en sammanslutning av och för sina medlemmar. Föreningen ska styras enligt demokratiska principer. Den behöver inte tillhöra Riksidrottsförbundet (RF), men drygt 20 000 av landets föreningar är anslutna via ett eller flera

¹ För ett vidare resonemang om vad som utmärker ett sociokulturellt perspektiv, se t.ex. Säljö (2010). *Lärande i praktiken*.

av de 69 specialidrottsförbund som alla är medlemmar i RF. Enligt RF:s stadgar ska medlemsföreningen vara ideell. En ideell förening ska bedrivas i enlighet med sitt ändamål – och det får inte vara att tjäna pengar utan, i det här fallet, att bedriva idrott. En idrottsförening som tillhör RF ska också vara öppen för alla. Med andra ord ska inte någon (som inte agerar i strid med föreningens syfte) nekas att bli medlem i en förening. Alla medlemmar har även, beroende på ålder², rätt att rösta på föreningens årsmöte och att vara med och både föreslå och välja de som ska utgöra föreningens styrelse. Så långt är förutsättningarna lika för landets idrottsföreningar, men när det gäller exempelvis föreningars ålder, medlemsantal, inriktning och ekonomi finns det stora variationer mellan olika föreningar.

Att bilda idrottsföreningar har en drygt 200-årig historia i Sverige. Uppsala Simsällskap, som startade år 1789, räknas som den äldsta men det startas fortfarande nya föreningar varje år. RF:s senaste föreningsstudie visar att närmare 20 procent av landets idrottsföreningar är tio år eller yngre, men den visar även att det bildas färre föreningar i dag än för ett decennium sedan.³ Av studien (notera att den är från år 2005) får vi också veta att den genomsnittliga föreningen har funnits i cirka 40 år liksom att en förening i snitt har runt 270 medlemmar. De flesta av dessa, drygt två tredjedelar, räknas som aktiva medan övriga är passiva eller stödmedlemmar. Barn och ungdomar utgör i regel drygt hälften av medlemsantalet. Merparten av föreningarna arrangerar aktiviteter för barn från sju år, men trenden är att stora föreningar och föreningar med individuella idrotter har verksamhet för ännu yngre barn. En betydande majoritet (85 procent) av föreningarna sysslar enbart med en idrott. En övervägande del, drygt två tredjedelar, har ingen anställd personal. Att medlemmarna är beredda att arbeta ideellt är alltså en förutsättning för de flesta föreningars fortlevnad. I stora föreningar finns i genomsnitt knappt 40 ledare medan de medelstora har runt 20 ledare. Generellt sett är merparten (70 procent) av ledarna män.

I nämnda studie fick föreningsrepresentanter svara på vad de ansåg krävdes för att verksamheten skulle kunna bli ännu bättre. Större medlemsengagemang, fler ledare och bättre ekonomiska förutsättningar var vanliga önskemål. Ekonomi verkar alltså vara en faktor som har betydelse. Låt oss därför börja med att granska vilka utgifter och inkomster föreningar har samt vad det kostar för barn och ungdomar att utöva enskilda idrotter.

2 Vad rösträttsåldern ska vara bestämmer föreningens medlemmar.

3 Riksidrottsförbundet (2005). *Idrottens föreningar*.

God ekonomi – en förutsättning för god idrott?

Att föreningens möjlighet att bedriva idrott är beroende av ekonomiska faktorer ter sig tämligen självklart, även om tillgången på pengar i sig inte är en garanti för att verksamheten utformas så att barn och ungdomar trivs med sitt idrottande. När föreningsledare fick diskutera vad de anser kännetecknar en framgångsrik förening, nämnde dock många god ekonomi.⁴

Föreningars intäkter och utgifter

En genomsnittlig förening gör ett plusresultat men det behöver förstås inte betyda att föreningar med lätthet får ekonomin att gå ihop. Omsättning och resultat varierar stort mellan föreningar. Den i genomsnitt största utgiften består inte överraskande av kostnader för att bedriva idrott, det vill säga utgifter för träningar och tävlingar i form av licenser, resor, startavgifter och liknande liksom för hyror av anläggningar och planer. Idrottsutrustning tillhör i regel också en stor utgiftspost. Kostnader för löner uppgår till sju procent av den totala kostnaden. Andelen har sjunkit under den senaste tioårsperioden vilket tyder på att professionaliseringen av föreningslivet inte har ökat, åtminstone inte generellt sett.

En förenings intäkter består främst av medlems- och träningsavgifter (cirka 30 procent av inkomsterna), liksom av statliga och kommunala bidrag, främst i form av det så kallade lokala aktivitetsstödet (LOK-stöd). Stora föreningar får stöd i högre grad än små. Även om det offentliga stödet inte uppgår till så stor andel av föreningens totala inkomstkälla, knappt 15 procent av intäkterna, visar en studie att föreningarna upplever att det har en stor betydelse.⁵ Sägas ska dock att inte alla, men närmare 70 procent, av landets föreningar får LOK-stöd. Merparten, 80 procent av de tillfrågade föreningarna, menade att stödet betyder ganska mycket eller till och med att det betyder ”väldigt mycket”, och att de skulle ha svårt att klara sig utan stödet.

Under snart tio år har landets idrottsföreningar kunnat ansöka om särskilda projektmedel genom de stora satsningar som både den tidigare och den nuvarande regeringen iscensatt för att öppna dörrarna för fler (Handslaget) och få fler att idrotta mer och längre (Idrottslyftet). Drygt 10 000 av landets föreningar får årligen Idrottslyftsstöd, och år 2011 genomfördes satsningar med nästan 900 000 deltagare.⁶ Resultat från flera undersökningar visar också att stödet har stor be-

---

4 Riksidrottsförbundet (2012). *Den framgångsrika föreningen*.

5 Riksidrottsförbundet (2002). *Streck för miljoner*.

6 Se t.ex. Riksidrottsförbundet (2011). *Årsredovisningen*.

tydelse för föreningar. Inte minst förbättrar det deras möjlighet att arbeta på ett sätt som annars inte skulle vara tänkbart, till exempel har många föreningar aktivt och systematiskt kunna besöka skolor och erbjudit prova-på-aktiviteter på eftermiddagarna i syfte att rekrytera fler.⁷ En undersökning som närgranskat några Skåneföreningars möjligheter och begränsningar att delta i dylika idrottspolitiska projekt, visar emellertid att de föreningar som fått stöd främst är föreningar som bedriver idrotter som redan lockar många barn och ungdomar och att föreningar som får stöd finns i socioekonomiskt välmående områden där idrottsutbudet sedan tidigare är stort och varierat.⁸

Sammanfattningsvis kan man konstatera att en förenings största utgifter i första hand gäller dess ändamål – att bedriva idrott – och att dessa kostnader främst hämtas hem från medlemmarna i form av medlems- och träningsavgifter. Frågan är då vad dessa utgifter innebär för idrottens tillgänglighet och för enskilda familjers möjlighet att låta sina barn idrotta på det sätt de önskar.

Familjers kostnader för barns idrottande

När Handslagssatsningen initierades av den dåvarande regeringen en bit in på 2000-talet identifierades fem målområden som föreningar kunde söka pengar för. Ett sådant område handlade om att hålla nere avgifterna för idrottsutövandet. Som nämndes ovan är medlems- och träningsavgifter en betydande inkomstkälla för föreningen, och en förutsättning för att kunna erbjuda idrott. En viktig ingrediens i det som brukar framhållas som den svenska idrottsmodellen är emellertid att idrottsrörelsen är öppen och tillgänglig för alla – oavsett ekonomiska eller andra förutsättningar. Genom åren har det också varit relativt förmånligt att delta i föreningsidrott, främst tack vare samhällsstödet samt insatser från ideella krafter.⁹ Efter signaler om att avgifterna börjat skjuta i höjden genomförde RF år 2003 en studie av familjers kostnader för barnens idrottande. Studien riktades till föräldrar med idrottande barn i åldrarna 7–15 år som var aktiva i någon av de tio vanligaste idrotterna.

Totalkostnaden per år och barn för att bedriva någon av de utvalda idrotterna visar sig vara cirka 4 500 kronor. Kostnaden varierar dock stort mellan olika idrotter och utgiften är också beroende av om barnet tränar en eller flera gånger i veckan. Dyraste idrotter att utöva var ishockey (drygt 9 000 kr per år) och ridsport (drygt

7 Se t.ex. Larsson, Redelius, Kempe-Bergman (2011). En av de utvärderingar av Idrottslyftet som initierats av RF och som sex lärosäten genomfört i samarbete med olika specialidrottsförbund.

8 Åkesson Wirén & Norberg (2011). *Den fungerande föreningen*.

9 Riksidrottsförbundet (2004). *Kostnader för idrott*.

8 000 kr per år) och de billigaste var gymnastik (cirka 1 800 kr per år) samt fotboll (2 800 kr per år). Att kostnaderna kan skifta inte bara mellan olika idrotter utan också inom en och samma idrott är tydligt när de högsta belopp som familjer angivit för barnets idrottande granskas. Beloppen uppgår till 123 000 per år i ridsport, drygt 91 000 kronor i gymnastik och drygt 83 000 kronor i simning. Även om dessa summor alltså utgör extremvärden så visar de hur olika det kan se ut mellan skilda idrotter. De visar även att utgifterna både handlar om idrottsspecifika kostnader (i form av hyra eller ägande av häst som i ridsport), tränings- och hallavgifter (som i gymnastik) och resekostnader i samband med träningar och speciellt tävlingar (som simning, som i studien beskrivs som en tävlingsintensiv idrott).

Studien visar att det finns stora variationer i kostnader beroende på om barnet tränar en eller flera gånger i veckan. I regel ökar träningsmängden med stigande ålder, och ofta även kraven på utrustning, varför det är dyrare att bekosta äldre än yngre barns idrottande. I ishockey sker en markant ökning redan i 10–11-årsåldern, då totalkostnaden per år ökar med cirka femtusen kronor. I övriga idrotter sker ökningen stegvis. Årskostnaden för ett barn som tränar tre gånger i veckan är närmare 8 000 kronor, men den summan räcker inte för simning, där det handlar om minst 14 000 kronor, och inte heller för tennis och ridsport, där summorna överstiger 20 000 kronor per år.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det inte är tillräckligt att barn har ett idrottsintresse och en vilja att delta. En förutsättning för att vara med är också att föräldrar kan betala vad barns idrottande kostar, åtminstone om alla idrotter ska kunna komma ifråga som möjliga val. Den refererade kostnadsstudien genomfördes för tio år sedan, och tendensen är knappast att avgifterna för ungas föreningsidrott har sjunkit utan de har sannolikt ökat ytterligare. I sammanhanget är det också relevant att fundera över de senaste årens utveckling vad gäller kommersiella aktörers inträde på den marknad som barn- och ungdomsidrotten kommit att utgöra.

Privata aktörer – motspelare eller medspelare?

Upptäckten att det är möjligt att ta betalt för barns och ungdomars idrottsträning har inneburit att ideella föreningar har fått konkurrens under senare år. Flera stora gymkedjor som för bara ett par år sedan enbart vände sig till personer över 18 år, satsar nu också på att nå ut till barn.¹⁰ I dag finns också ett antal företag, åtminstone i storstadsområdena, som specialiserar sig på idrottsträning för barn

---

¹⁰ KidsParkour, som det kallas, erbjuds till exempel på vissa gym för barn från sex år, se <http://www.sats.se/traning/familj/kidsparkour/>.

och ungdomar. Det handlar inte enbart om dans och liknande aktiviteter, vilka länge erbjudits i privat regi; även träning i idrotter såsom fotboll, gymnastik och tennis saluförs på marknaden. En del av företagen anspelar i sin marknadsföring på att idrottsföreningar inte lyckats leverera det kunderna (alltså barn och föräldrar) vill ha. Knatteskutt, som drivs av Idrottsfrämjandet AB, och som inriktar sig på motorisk träning för barn i yngre skolåldern, har som mål att vara ett komplement till idrottsföreningar. De erbjuder en verksamhet som utmålas som något kvalitativt annorlunda än den föreningsdrivan verksamheten. I Knatteskutt platser nämligen alla, där finns ingen utslagning och olika idrotter och träningsformer ges utrymme.¹¹

När det gäller exemplet med fotboll är det så kallad spelarutveckling, ofta i individanpassad form, som står i fokus. Svenska Fotbollsakademin är ett företag vars affärsidé går ut på att erbjuda individuell spelarutbildning. Företaget specialiserar sig på hel- och kvällsutbildningar vars olika inriktningar framgår av namnen: ”Fintclinic”, ”Skottcamp”, ”Tematräning för målvakter”, ”Skillclinic – bollbehandling” och så vidare. Produkterna, som kurserna benämns, består således av individanpassad träning och målgruppen är barn och ungdomar samt föreningsledare. Priserna varierar men en ”Tvåtimmars-clinic” för pojkar och flickor i 10–12-årsåldern kostar cirka 300 kronor. En ”Tredagars-camp” med träning knappt fyra timmar per dag för målvakter i 8–14-årsåldern kostar närmare 1 500 kronor. Och önskar man individuell fotbollsträning i form av privatlektioner får man räkna med ett pris på över 1 000 kronor per timme.¹²

När det gäller tennis kan det istället handla om att företag erbjuder spelaren (barnet) att ta del av en så kallad elitsatsning. Den relativt nystartade akademien Good to great Tennis Academy har som mål att ”utveckla spelare till världsklass genom att skapa de bästa förutsättningarna för varje spelare”. Vad en sådan utveckling kostar är svårt att få klarhet i, men om träningen och satsningen är omfattande kan det röra sig om avsevärda summor per år. Akademien samarbetar dock med ett antal andra företag och hoppas kunna erbjuda stipendium till lovande tennisungdomar som inte kan betala vad akademiträningen kostar.¹³ Det är nämligen ”sällan barnens talang matchar föräldrarnas plånbok”, som en av ägarna till företaget uttrycker det.¹⁴ Att den här typen av företag börjar bli etablerade märktes i pressen då akademien meddelat att de fått en ny sponsor: ”Tennisen får miljoner”

11 Se www.knatteskutt.se/. För ytterligare resonemang om den kommersiella barn- och ungdomsidrotten, se Norberg & Redelius (2012). ”Idrotten och kommersen”.

12 På hemsidan anges 950 kr + 6 % moms. För ytterligare information, se www.svfa.se.

13 Se www.goodtogreatworld.com.

14 Dagens Industri, ”Oljemiljoner till tennisen”, s. 13.

och ”Ny sponsor stöttar svensk tennis” löd rubrikerna, trots att den part som vanligtvis förknippas med svensk tennis, nämligen Svenska Tennisförbundet, inte alls var inblandat och heller inte fick del av pengarna.¹⁵

Vad det förändrade utbud av träningsmöjligheter för barn och unga kan innebära, är svårt att sia om. Utvecklingen reser dock många frågor: Är privata företag ett komplement eller en konkurrent till ideella föreningar? Påverkar de föreningars möjligheter att bedriva en god barn- och ungdomsidrott, och i så fall på vilket sätt? Hur reagerar föreningens (ofta) ideella ledare när företaget i salen bredvid som bedriver en snarlik verksamhet har avlönade ledare?¹⁶ Ger det till synes större utbudet också större möjligheter för barn och unga att idrotta och vara fysisk aktiva? Man kan konstatera att det bara är en marginell skillnad i terminsavgift mellan att delta i Knatteskutt och att utöva gymnastik i en idrottsförening, även om det privata alternativet är något dyrare. Om de privata alternativen får ideella föreningar att se över sin verksamhetsidé och bredda utbudet kan det innebära att fler barn och ungdomar får möjlighet att delta.

När det gäller fotbolls- och tennisexemplet kan man dock konstatera att det inte är alla barn och ungdomar som har resurser att bekosta träningen av den individuella färdigheten som företagen specialiserar sig på. Om det framstår som en nödvändighet för barn (och deras föräldrar) att vid sidan av träningen i den vanliga föreningen också anlita privata aktörer för individanpassad träning, kommer svensk idrott sannolikt att tappa många talanger – och färre barn och ungdomar än tidigare kommer att kunna (och vilja) fortsätta idrotta längre. En annan utveckling är förstås att fler blir uppmärksammade på hur mycket idrott man kan få för pengarna om man tränar i en ideell klubb. Den slant några timmars träning kostar på ett privat läger, kan räcka för att bekosta en hel säsongs träningsavgift i en förening. Och i föreningen har man dessutom som medlem möjlighet att påverka inriktningen (under förutsättning att man engagerar sig och deltar på årsmöten och liknande).

Akademiepidemi – hur utbredd är spridningen?

På senare år är det inte bara privata företag som startat idrottsakademier som är inriktade mot individuell träning. Även många ideella föreningar, särskilt fotbolls-föreningar, har så kallade akademier inom ramen för sin verksamhet. Om föreningen selekterar barn och placerar dem i olika lag beroende på färdighetsnivå

---

15 Se t.ex. Dagens Industri, ”Oljemiljoner till tennisen”, samt Dagens Nyheter, ”Tennisen får ny sponsor”.

16 Se vidare i Norberg m.fl. (2012). ”Idrotten och kommersen”, samt Wijkström, F. m.fl. (2012). ”Coach eller team?”. I J. Hvenmark (Red.) *Är idrott nyttigt?*

får det bästa laget i åldersgruppen ibland epitetet ”Akademilag”. En vanlig uppgift för akademierna är annars att arrangera camps, alltså läger, i samband med skollov. Ibland sker det helt i den ideella föreningens regi, och ibland i samarbete med en privat aktör. Deltagarna på lägren behöver inte vara medlemmar i föreningen utan alla är välkomna (så länge de betalar för sig förstås).¹⁷ Det händer också att föreningens akademi samarbetar med skolor. Därmed har idrottsträningen också kommit att ske inom ramen för skolans undervisning för en del barn, vilket också är ett nytt fenomen i Sverige.

Sammantaget innebär den här utvecklingen att det för en del barn och ungdomar finns stora möjligheter till mycket intensiv (fotbolls)träning. Frågan är om utvecklingen med akademier kommer att fortsätta och bli en naturlig del av en förenings verksamhet, eller om det är en företeelse som främst elitsatsande föreningar anammar. Frågan är också om framväxten av akademier innebär att fler föreningar bedriver så kallade elitsatsningar och att urvalet av barn till dessa gör att man påbörjar en intensivare och mer allvarligt betonad idrottsträning i allt yngre åldrar.

Att idrottsutbudet både blivit bredare och smalare verkar vara en paradoxal konsekvens av privata aktörers intåg på den marknadsarena som barn- och ungdomsidrotten numera utgör. Mycket talar också för att förutsättningarna att bedriva en traditionell föreningsverksamhet förändrats, åtminstone i storstäderna, till följd av att privata initiativ har tillkommit. På vilket sätt de har förändrats och de mer exakta konsekvenserna av det ändrade utbudet är ännu svårt att överblicka. En angelägen fråga för framtiden är om den länge uppmärksammade tudelningen av barn- och ungdomsgruppen, där en grupp är mycket fysiskt aktiva och en annan betydligt mindre aktiv eller helt inaktiv, kommer att öka eller minska som en följd av det förändrade utbudet.¹⁸ Kanske kommer barnens idrottande att bli än mer beroende av föräldrars ekonomi, men också av föräldrars inställning till hur och varför barnen ska idrotta? Att föräldrar på olika sätt påverkar föreningsars möjligheter att bedriva barn och ungdomars idrott är välbekant.

17 En stor ideell fotbollsförening i Stockholmstrakten säljer för övrigt också idrott och erbjuder privatlektioner (till samma pris som tidigare nämnda företag), vilket de benämner sin ”mest exklusiva produkt”, se Norberg (2012).

18 Se Engström (1989). *Idrottsvanor i förändring*. Där tudelningen i en aktiv och en mer eller mindre inaktiv ungdomsgrupp först uppmärksammades.

Föräldramedverkan – på gott och ont

Eftersom de flesta barn numera börjar idrotta i en förening redan vid sex eller sju års ålder behöver någon vuxen följa med barnet till idrottsaktiviteten. Föräldrarnas engagemang har därför kommit att bli en av de många faktorer som påverkar föreningarnas möjlighet att bedriva en bra verksamhet. Studier visar att föreningar och ledare är beroende av att föräldrar ställer upp för sitt barn och för föreningen. Resultaten tyder till och med på att merparten av idrottsverksamheten inte skulle fungera eller i alla fall vara avsevärt mindre omfattande om inte föräldrar ställer upp.¹⁹ Andra studier visar att barnens idrottande också har särskild betydelse för vissa familjer eftersom den gemensamma idrottsaktiviteten bidrar till en större sammanhållning. Barnens idrottande kan också leda till att föräldrar själva kan idrotta tillsammans med sina barn. Slutsatsen är att idrott kan medverka till att föra barn och vuxna närmare varandra.²⁰ På vilket sätt är då föräldrar involverade i barnens idrott?

Flertalet föräldrar bidrar i form av enstaka insatser som å ena sidan inte kräver så stor tidsmässig insats. Å andra sidan skjutsar de barnen till träningar och tävlingar vilket kan ta mycket tid i anspråk. Motiven till och graden av föräldraengagemang har visat sig variera stort mellan olika idrotter och även mellan olika föreningar i en och samma idrott.²¹ I genomsnitt lägger föräldrar ner två till tre timmar i veckan på sina barns idrottande, men antalet timmar ökar förstås om föräldern – vilket ofta är fallet – också är ledare för idrotten ifråga. Föräldrars engagemang i stort och smått är alltså en förutsättning för en fungerande föreningsidrott, samtidigt som närvaron av föräldrar emellanåt också visat sig vara problematisk för både ledare och enskilda barn.

Idrottsledarnas syn på föräldrar

När över 500 idrottsledare från sex olika idrotter fick svara på en öppet formulerad fråga om vad de upplevde som det ”sämsta med att vara idrottsledare”, var det mest frekventa svaret: ”föräldrar”.²² Ledarnas skäl var delvis olika. En del upplevde att föräldrars närvaro ibland var alltför påtaglig och att vissa föräldrar lade sig i ledarnas uppdrag på ett icke önskvärt sätt, och kunde ha synpunkter på både träningsupplägg och laguttagningar. Det framkom också att en del föräldrar krävde för mycket av sina barn och att de pressade barnen på ett sätt som ledarna

19 Riksidrottsförbundet (2004). *Föräldraengagemang i barns idrottsföreningar*.

20 Eliasson (2009). *Idrott i skilda världar*, s. 244.

21 Karp (2000). *Barn, föräldrar och idrott*.

22 Redelius (2002). *Ledarna och barnidrotten*.

inte tyckte var bra. Några ledare såg dock inte föräldrars närvaro som ett problem. Tvärtom, efterlyste ledarna ett större engagemang från föräldrarnas sida. Det förekom synpunkter om att föräldrar ser idrotten som en bra barnpassning. De lämnar och hämtar barnet men ställer i övrigt sällan upp för föreningen. Ledarna beklagade också att föräldrar inte verkar förstå att ledarnas uppdrag var ideellt och att de behövde stöd.

Idrottande barns syn på föräldrar

Vad anser då barn och ungdomar om att ha sina föräldrar vid sin sida då de idrottar? Är det jobbigt eller skönt? I studien *Unga idrottares upplevelser av föräldrapress* ställdes just de frågorna. Urvalet bestod av drygt 600 unga idrottare i åldrarna 8–16 år från tolv olika idrotter. Föräldrapress definierades som ”unga idrottares upplevelse av otillräcklighet i sitt idrottande som skapats av föräldrars alltför höga uttalade eller outtalade förväntningar och krav på individen att prestera i idrottsmiljön”.²³ I studien framkom att merparten av de unga hade börjat idrotta för att de själva ville det, men knappt 20 procent svarade att det berodde på att deras föräldrar ville det. Det senare gällde främst barn som höll på med golf respektive simning. Att idrott är roligt var det dominerade svaret på frågan varför de fortsätter med sitt idrottande. Knappt tio procent svarade att det berodde på att deras föräldrar ville det.²⁴

Majoriteten av barnen svarade att föräldrarnas engagemang främst bestod i att vara ”chaufför” men en stor majoritet (84 procent) menade att föräldrarna också följde deras träningar och tävlingar. De flesta av de unga gillade att ha sina föräldrar med, men en mindre grupp (6 procent) svarade att det kändes bättre om föräldrarna inte var där. Närmare en tredjedel svarade emellertid att det *ibland* kunde kännas jobbigt att ha en förälder med på träning eller tävling. Det jobbiga bestod i att det kunde kännas mer nervöst och stressande om en förälder var med.

I studien analyserades svaren utefter en ”föräldrapresskala” och då framkom att ungefär var femte ung idrottare kan sägas uppleva en hög föräldrapress. Dessa unga består i huvudsak dels av barn i 8–9-årsåldern, dels i 15-årsåldern (de senare låg generellt sett över genomsnittet på föräldrapressskalan). Utövarna i simning, tennis, ridsport och golf hamnade över genomsnittet. Samtliga är individuella idrotter och kräver mer resurser än andra idrotter.

²³ Augustsson (2007). *Unga idrottares upplevelse av föräldrapress*, s. 38.

²⁴ Augustsson (2007). *Unga idrottares upplevelse av föräldrapress*.

Vi kan således konstatera att det behövs en balans mellan för mycket och för lite föräldraengagemang. Samtidigt som vissa barn inte mår riktigt bra om engagemanget blir alltför stort behövs föräldrarna – både för att föreningsidrotten ska fungera och för barnets skull. En slutsats från en studie om barn, ledare och föräldrar i flick- och pojkfotboll visar nämligen att barn som har föräldrar som nästan aldrig är med vid träningar eller matcher får svårt att finna sig tillrätta, liksom att ”föräldrarnas ekonomi och de allt mer systematiska kraven på att leva upp till förväntningarna på att arbeta för idrottsföreningens räkning, blir avgörande för om barnen ska få spela fotboll eller inte”.²⁵

Om vi nu vänder blicken från föräldrars delaktighet och istället riktar den mot de unga föreningsidrottarna och deras upplevelse av inflytande i idrotten, hur ser det ut då? I vilken utsträckning är barn och ungdomar delaktiga i att utforma den verksamhet de är en så stor del av? Och betyder graden av delaktighet något för om de vill och kan fortsätta idrotta?

Delaktighetens betydelse

Att idrottande barn och ungdomar har rätt till inflytande och att vara delaktiga är det inget tvivel om. I RF:s riktlinjer uttrycks det i termer av att: ”Idrottsrörelsen ska ta tillvara ungdomarnas egna erfarenheter och synpunkter i utformning och ledning av tränings- och tävlingsverksamhet.”²⁶ I nämnda riktlinjer samt i budgetdirektiven från staten till idrottsrörelsen framhåller RF också att all verksamhet ska utgå från ett barnrättsperspektiv. Ett sådant perspektiv tar sin utgångspunkt i FN:s barnkonvention. En av rättigheterna som tillhör essensen i konventionen är att barn, det vill säga människor upp till 18 år, har rätt att få göra sin röst hörd i frågor som berör dem, och att få sina synpunkter beaktade (med hänsyn tagen till ålder och mognad).²⁷ Vad anser då ledare om unga idrottares rätt till delaktighet och inflytande? Arbetar de med att låta unga vara med och bestämma?

I en nyligen genomförd studie undersöktes ledarnas syn på barns delaktighet.²⁸ Drygt 250 idrottsledare från ett trettiotal idrotter fick bland annat svara på den direkta frågan: Är det något som rör barns och ungdomars idrottande som de du tränar får vara med och bestämma över? Närmare 40 procent av ledarna svarade att det inte fanns något, eller åtminstone inget som de kunde komma på. Reste-

²⁵ Eliasson (2008). *Idrott i skilda världar*, s. 153.

²⁶ Riksidrottsförbundet (2009). *Idrotten vill*.

²⁷ Förenta nationerna (1989). *FN:s konvention om barnets rättigheter*.

²⁸ Redelius (2011). *Idrottsledarna och barnkonventionen*.

rande andel gav exempel på vad barn och ungdomar kunde vara med och påverka. Exempelen handlar i huvudsak om att de unga kan ha ett (visst) inflytande över träningsinnehållet, såsom att ge förslag på övningar eller lekar, eller vilken uppvärmning de ska göra. Barnen kan också få komma med synpunkter på säsongsplaneringen; hur ofta de ska träna och på vilka tider, och det kan även handla om att de är med och påverkar målsättningen för säsongen. Slutligen kan unga föreningsidrottare även få möjlighet att vara med och bestämma vilka regler som ska gälla i gruppen. Ledarna betonade att det ofta handlar om att barn har *ett visst* inflytande över träningen och aktiviteterna. Sägars ska dock att några ledare svarar att barnen är delaktiga i det mesta som rör deras idrott, och att ledarna ständigt för en dialog med sina adepter om hur idrotten ska utformas. Generellt sett hade dock många idrottsledare svårt att formulera sig om barns rättigheter, såsom att beskriva vad delaktighet kan innebära för idrottande barn och ungdomar. Slutsatsen är att barn visserligen får komma med synpunkter – då och då – om hur de vill ha sin idrott, men att det ändå är ledaren som bestämmer vilka synpunkter som ska tas tillvara.

En tolkning av ledarnas synsätt är att idrottande barn förvisso har rätt att uttrycka sina åsikter, komma med idéer och ställa frågor, åtminstone i vissa fall – men om synpunkterna också beaktas, om barnen har någon reell rätt att påverka, hänger i mångt och mycket på om barnens förslag ligger i linje med tränarens önskemål. Enligt barnkonventionen är emellertid rätten för barn att få komma till tals och att få sina åsikter beaktade av vuxna en *absolut* rätt. Det innebär att det inte är vad vuxna tycker är viktigt, relevant, rätt eller intressant som ska vara styrande för i vilken mån de beaktar barns åsikter. Barns åsikter och önskemål ska alltid tas med i beräkningen oavsett om de stämmer med ledarnas åsikter eller inte. Frågan är vad de unga själva känner? Upplever de att de är delaktiga i utformningen av idrottsverksamheten?

En annan ny studie visar att långt ifrån alla ungdomar känner sig delaktiga. Tvärtom ger resultatet vid handen att mer än åtta av tio unga föreningsidrottare inte upplever att de har något särskilt inflytande över den egna tränings- och tävlingsverksamheten.²⁹ Många är likväl nöjda med att inte ha så mycket att säga till om och önskar inget annat. Frågan är dock komplex. De ungdomar som känner sig delaktiga är nämligen inte heller riktigt tillfreds – de önskar att de får ännu större möjligheter att påverka sin idrott. Ett viktigt fynd i studien är att de unga föreningsidrottare som inte känner så stor delaktighet, och i och för sig är nöjda med det, tenderar att sluta tidigare än de ungdomar som känner sig mer delaktiga. Up-

²⁹ Trondman (2012). *Ett idrottspolitiskt dilemma*.

penbarligen har den upplevda delaktigheten ett samband med viljan eller oviljan att vara kvar i föreningsidrotten. Att arbeta med att öka barns och ungdomars inflytande är därför angeläget om fler ska vilja fortsätta längre.

Frågan är varför många barn och ungdomar känner sig delaktiga i en förening, och att få gör det i en annan. Hur kan det komma sig att inte bara känslan av delaktighet varierar mellan olika föreningar, utan även en mängd andra normer, värden och ideal? I en del föreningar är det till exempel legitimt att elitsatsa, i andra är den sociala gemenskapen viktigare än den idrottsliga framgången, i en förening låter man alla spela, i en annan toppar man laget och så vidare. Vad kan det bero på?

Verksamhetsnormer och föreningskulturer

I en äldre studie om vad som utmärker kulturen i fyra fotbollsföreningar när det gäller benägenheten att följa regler, visade det sig att inställningen till att följa regler skiftade mellan föreningarna.³⁰ Det gav i sin tur upphov till skilda förhållningssätt hos pojklags spelare från de olika föreningarna. Uppfostringsmiljön, som handlar om vad barn lär sig och vilka normer och värderingar som införlivas, kan således variera mellan olika föreningar, även om föreningarna bedriver samma idrott för barn i samma åldrar och med lag i samma serie eller tävling. Denna variation går i stort att tillskriva den kultur som råder i föreningen.

En kultur går inte att ta på och kan vara svår att beskriva eftersom den består av både omedvetna och medvetna föreställningar och värderingar om vad som är möjligt eller inte möjligt respektive lämpligt eller inte lämpligt att göra. En kultur kan alltså verka tillåtande eller restriktiv i olika bemärkelser och den kan genomgå verksamheten i olika hög grad, men den påverkar i regel både ledare och unga utövare.

Få svenska undersökningar har fokuserat på vad som utmärker ledarkulturen i en idrott, men en ny studie om ledarkulturen inom svensk landslagsgymnastik är ett undantag.³¹ I studien riktas fokus mot normer, värden, ideal samt kommunikations-, relations- och beteendemönster. Dessvärre pekar resultatet mot att ledarkulturen inte överensstämmer med den värdegrund som finns i förbundets riktlinjer, och att den inte främjar ”en sund och positiv utveckling hos de indivi-

---

³⁰ Nilsson (1991). *Fotbollen och moralen*.

³¹ Stier (2012). *Blod, svett och tårar*.

der som deltar”.³² Studien ger således en dystert bild av vad som kännetecknar den dominerande tränarkulturen. I slutsatserna påtalas bland annat att det hos tränarna finns en ”relativt okunnig, oetisk och ohälsosam hållning till kost- och viktfrågor” och i vissa avseenden även till skador – och att en sådan hållning till och med kan leda till att skador uppstår. Studien uppmärksammar även att många tränare inte har tillräckliga kunskaper om unga människors utveckling och inte heller om vad det innebär att som tränare hålla en professionell distans i relationen till gymnaster. Att det finns inslag i verksamheten som inte harmonierar med andan i barnkonventionen tas också upp, och studien avslutas med en uppmaning om det nödvändiga i att påbörja ett arbete för att förändra den ledarkultur som nu genomsyrar svensk landslagsgymnastik. Studien är begränsad men viktig. Den väcker frågor om hur ledarkulturen ser ut i andra idrotter och bör därför få uppföljare.

Att det uppstår en viss kultur eller anda i föreningar är delvis ett resultat av historiska processer påverkade av såväl samhällsutvecklingen som av enskilda ledares synsätt. Den kultur som råder inom en specifik idrott och som påverkar utformningen av barnverksamheten kan till exempel handla om hur man ska träna för att bli bra, när man bör börja tävla, vad som utmärker en duktig ledare, vilka som bedöms vara talanger och vad som anses som framgång. Det finns också olika synsätt på hur man bäst utformar föreningsidrott för barn och ungdomar och ämnet är föremål för debatt. En skiljelinje finns mellan de ledare som anser att vägen till framgång går via tidig specialisering, selektering och elitsatsning – och de som hävdar att det motsatta gäller.

Tidiga elitsatsningar – kontraproduktivt?

Diskussionen om det nödvändiga eller förkastliga i tidiga elitsatsningar sker ofta utan att begreppet elitsatsning ges en tydlig innebörd. Att så är fallet kan bero på att det i stort saknas svensk forskning på området och att någon vedertagen definition av begreppet elitsatsning inte finns, åtminstone inte som rör svenska förhållanden. Vad är det vi talar om när vi dömer ut eller hyllar tidiga elitsatsningar?

För att om möjligt bringa klarhet tar jag som utgångspunkt ett verkligt fall: En stor fotbollsklubb bjuder på sin hemsida in till provspel för klubbens akademiverksamhet. De vänder sig till barn (i det här fallet enbart till pojkar) som är mellan 7 och 12 år. Pojkarna behöver inte vara medlemmar i klubben, utan alla är välkomna att provspela – men de måste ha ambitionen att ”utvecklas till elitfotbollspelare”.³³

³² Ibid., s. 21.

³³ <http://www.sportnik.com/nyaspelare>.

I det här fallet handlar det således om att barn provspelar under överinseende av vuxna ledare som sedan väljer ut – selekterar – vilka som kommer att ingå i en särskild akademisatsning, där målet är att utveckla barnen mot framtida elitfotbollspel. Att ingå i elitsatsningen innebär att laget leds av välutbildade tränare samt att barnen blir erbjudna fler tränings- och matchtillfällen än andra lag i föreningen, så pass många att det i realiteten blir svårt att hinna med någon annan idrott vilket gör att barnen måste inrikta sig – specialisera sig – på en idrott.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att ingredienserna i tidiga elitsatsningar ofta innebär att barn från tidig ålder selekteras av vuxna ledare för att ingå i en specifik grupp, att barnen förväntas träna intensivt och omfattande i en speciell idrott samt att målet är att de ska vilja utvecklas till elitidrottare. Vilka konsekvenser kan en sådan satsning få och är den nödvändig för att bli bra?

Att tidiga satsningar av det slaget kan få negativa konsekvenser i form av stressfrakturer och liknande överbelastningsskador hos barn liksom att det kan vara en psykiskt påfrestande miljö, får alltmer uppmärksamhet.³⁴ Det är känt att det inom barnidrotten förekommer toppning av lag, vilket också handlar om att vissa barn selekteras framför andra. Konsekvenserna av toppning är bland annat att barn får känslan av att inte kunna, eller till och med att de inte känner sig hemma i laget.³⁵ Mer kunskap behövs dock om tidiga elitsatsningar och olika former av selektion, exempelvis angående dess omfattning, hur urvalet går till, vilka barn som är föremål för satsningarna, på vilket sätt man bedriver träningen och hur barnen mår.

Hur ser då vägen till toppen ut? Är en tidig elitidrottsatsning nödvändig? Att man måste ägna många timmar åt idrott för att bli riktigt bra, det står tämligen klart, men lika klart är att det är ytterst vanskligt – för att inte säga omöjligt – att tidigt prognostisera vilka barn som i vuxen ålder når elitnivå.

Vilka barn blir bäst?

En numera klassisk studie från början av 1990-talet studerade vad som kännetecknar landslagsutövare från sju olika idrotter, och hur deras idrottsbana fram till landslaget sett ut.³⁶ Resultaten visar att vägen till toppen inte alls gått via tidigt urval och tidig specialisering. Tvärtom höll de flesta på med många olika idrotter under uppväxttiden och de valde sin huvudidrott först i 15–16-årsåldern. De hade också idrottat i en förening där de känt sig trygga och haft en ledare de känt

34 Idrottsminister Lena Adelsohn Liljeroth bjöd i oktober 2012 in till ett seminarium för att diskutera hälsorisker inom barn- och ungdomsidrotten, se t ex <http://www.regeringen.se/sb/d/16786/a/206448>.

35 Riksidrottsförbundet (2005) "Toppningsstudien".

36 Carlson (1991). *Vägen till landslaget*.

förtroende för. De flesta landslagsutövare kom från mindre orter och de hade inte känt något krav från omgivningen på att de måste lyckas, varken från tränare eller föräldrar. Studien har senare följts upp i några ytterligare idrotter. Resultaten pekar åt samma håll – det är sällan de som är bäst i unga år som också blir bäst i vuxen ålder.

Trots att forskning visar att det inte går att urskilja talanger vid tidig ålder, är det en seglivad tanke bland många föreningsledare att det är möjligt att se vilka som har förutsättningar att lyckas, liksom att man måste börja tidigt om man ska bli riktigt bra.³⁷ Som tidigare nämnts tillämpar till exempel en del större fotbolls-föreningar tidig selektering genom att via provspel ta ut de som anses bäst och placera dem i ett särskilt lag. En mängd såväl internationella som nationella studier visar emellertid att ett sådant förfaringssätt ofta gynnar de som är tidigt utvecklade fysiskt och socialt.³⁸ När tränare tror sig se en talang är det helt enkelt fysisk mognad de upptäcker. Eftersom de flesta idrotter, åtminstone lagidrotter, tillämpar en strikt åldersindelning får denna förväxling av talang och mognad den konsekvensen att barn som är födda tidigt på året är överrepresenterade bland de som väljs ut.

En omfattande svensk studie av unga fotbollsspelare flickor och pojkar talar sitt tydliga språk om födelsetidens – eller snarare den fysiska mognadens – betydelse.³⁹ I studien granskades Svenska Fotbollsförbundets så kallade utbildningssystem. Systemet kan liknas vid ”en stege i pyramidform, där varje högre trappa är smalare än det förra”. Första steget innebär att de unga fotbollsspelare som anses bäst i varje distrikt tas ut till ett zonläger vid 13 års ålder (vilket för övrigt är den ålder som forskare menar är den sämsta tänkbara att göra urval i eftersom variationen i mognad och utveckling då är som störst).

Resultaten visar att sannolikheten att väljas ut till lägret är större ju tidigare på året man är född. Vad värre är: det tidiga urvalet där spelare födda i början av året gynnas, blir till ett mönster som upprepas i nya urval under kommande år till elitflick- och elitpojkläger samt till ungdomslandslag. De ungdomar som väljs ut tidigt blir uppmärksammade och sedda av ledare och förbundsrepresentanter, säkert blir de själva också inspirerade och motiverade, men är det ”rätt” barn som tas ut? Mer än 40 procent av ungdomslandslagsspelarna är födda under årets första kvartal. Chansen att bli utvald är fyra gånger större för de som är födda under

37 Ledarna i specialförbunden verkar dock, åtminstone i sin retorik, ha en annan uppfattning, se Riksidrottsförbundet (2011). *Att finna och utveckla talang*.

38 Fenomenet har till och med fått en egen benämning – the relative age effect (RAE).

39 Peterson (2011). *Talangutveckling eller talangavveckling?*

årets tre första månader än de som är födda under årets tre sista. Att ha ett system för att hitta talanger som systematisk gynnar respektive missgynnar en viss grupp framstår inte som rationellt. Eftersom talang och fysisk mognad rimligen inte har med varandra att göra, är studiens slutsats att man bör avskaffa alla former av selektionssystem där fysisk mognad inverkar. Skälet är att de fungerar kontraproduktivt visavi både det idrotten vill ha i form av elitprestationer och det samhället eftersträvar i form av bättre folkhälsa. För att öka idrottens tillgänglighet för alla är det därför angeläget att skjuta fram eventuella urval så att de sker så sent som möjligt.

Vilka värden råder och vilka borde råda?

Varför är det bra för barn och ungdomar att idrotta? Svaret beror på vem man frågar. Barn, ledare och föräldrar utgår från tre olika logiker – tre skilda världar – när de beskriver vad som är värdefullt i barnfotbollen, enligt en studie om fotbollsspelande barn.⁴⁰ Barnens idrottsvärld kretsar främst kring en social logik, där de betonar värdet att få vara med kompisar och ha roligt ihop. Ledarnas tankar och handlingsmönster är präglade av en idrottslig logik, och de är upptagna av att utveckla barnen till högpresterade idrottare. Den logik som föräldrarnas syn är grundad i handlar om fostran och om vad som är bäst för det egna barnet. De här olika logikerna ger upphov till att barn, ledare och föräldrar ibland har olika förväntningar på vad som ska ske i idrotten och varför. Oftast dominerar dock idrottslogiken, och skälet till det är att ledarna är de som har mest att säga till om.

En idrottslogik kan dock ta sig olika uttryck; den kan vara inriktad mot att förbereda barn och ungdomar för att kunna prestera så bra som möjligt i ett idrottsligt tävlingssammanhang (tävlingsfostran), och den kan vara inriktad mot att ta hand om alla dem som vill vara med och se till att var och en utvecklas på sina premisser (föreningsfostran).⁴¹ Även om förenings- och tävlingsfostran inte behöver utesluta varandra, är ledaruppdraget präglad av dessa delvis motstridiga mål.⁴² Ledarnas handlande är alltså betingat av ett dubbelt uppdrag; att tillgodose samhällets önskan och se till att alla får vara med och känna sig delaktiga respektive att tillgodose idrottens uppdrag som handlar om att försöka vinna – kort sagt, om att spela med det bästa laget. I det pedagogiska uppdrag som ledare har, måste de balansera mellan att tillgodose dessa mål och, skulle man kunna tillägga, mellan att utforma en idrott där barnets bästa är i förgrunden och en där idrottens krav

40 Eliasson (2009). *Idrott i skilda världar*.

41 Peterson (2011). *Talangutveckling eller talangavveckling?*

42 Se även Herting (2007). *Den sköra föreningen mellan tävling och medmänsklighet*.

står i centrum. Hur handskas ledarna med den problematiken och vilket barn är det som kommer i främsta rummet? Vad är det ledarna värderar högt?

I en tidigare refererad studie om idrottsledares syn på idrottande barns rättigheter, framkom också resultat om vad det är som ledare värdesätter. I samtalen med ledarna är det uppenbart att de brottas med frågor som har att göra med vilka som ska få spela, vilka de ska välja ut till specifika lag eller vilka barn som de ska placera i vilka grupper. Ledarna löser den uppgiften på olika sätt, och de legitimerar också sina val på skilda sätt.

I sina berättelser framhåller ledarna ofta de barn som de anser har den rätta viljan. Ledarna värnar mest om det barn som är fokuserat, har rätt inställning och som visar att han eller hon är där för att träna (inte för att prata eller skoja med kompisar). Ett sådant förhållningssätt framstår som helt rimligt om det är tävlingsfostran som är ledarens främsta uppdrag. En intressant aspekt att begrunda i sammanhanget är att ledarna ofta uttalar sig tvärsäkert om vad barnen vill – utan att ha frågat barnen – och att denna vilja används för att legitimera vilka barn som har mer rätt till idrott än andra.

Ledarna premierar också barn som tränar mycket och som inte uteblir (utan giltig frånvaro). Alla barn har rätt att delta i idrott – det är ledarna överens om – men när barnen väl är med i idrotten, då har de även skyldigheter. För att få delta på matcher och vid tävlingar måste de också träna. På så sätt framstår rätten att vara med som en villkorad rättighet. Skyldigheten att träna föregår rätten att spela.

Barns skyldigheter handlar dock inte bara om att visa den rätta viljan och om att träna flitigt, det handlar också om att respektera andra människor. Där råder inga motstridiga uppfattningar bland ledarna. De reagerar starkt om någon betar sig illa mot någon annan eller betar sig på ett sätt som kan upplevas som kränkande. Alla har rätt att bli väl bemötta, och att trivas och må bra. Kanske är det utifrån den aspekten man kan förstå ledarnas agerande även när det gäller vilka barn som tillhör de utvalda. Att ledarna väljer ut några barn till förmån för andra sker i all välmening. Alla barn vill inte idrotta lika mycket, menar ledarna – och det underliggande resonemanget är att de heller inte ska behöva göra det. De barnen, ”som bara vill ha kul”, ska också ha möjlighet att delta. Att de inte får samma resurser som andra beror enligt ledarna på att de har inte samma förutsättningar, vilja eller engagemang.

Idrott framstår i det ljuset som en mycket prestationsorienterad sysselsättning. Inte för att barnen alltid förväntas vinna eller utmärka sig genom att göra goda

resultat, den aspekten tonar ledarna snarare ner. Den prestation som de istället eftersträvar är barnets individuella utveckling, och att han eller hon betar sig på ett sätt som förväntas leda till en förbättring. Att hela tiden göra sitt bästa är den prestation som står i fokus. Om barn inte gör det, det vill säga inte tränar tillräckligt, och inte visar att de vill bli bättre – då får de räkna med att stå över matcher eller att flyttas ner i sämre grupper.

Om verksamheten, åtminstone indirekt, är präglad av en tävlingslogik är det sannolikt att tillgängligheten också blir påverkad. Om fler ska kunna och vilja idrotta, måste sysningsättet på vad som premieras inkludera också andra värden än att ständigt utvecklas idrottsligt. En studie pekar på att ett i huvudsak uppgiftsorienterat klimat, alltså där det handlar om att som individ eller tillsammans med andra lösa en viss uppgift snarare än att nå ett givet resultat, ökar sannolikheten att ”unga kommer att uppleva sig mer kompetenta i sin idrott, att de känner sig mindre stressade i samband med sitt idrottande och att de finner en större glädje i sitt idrottande”.⁴³

God föreningskultur – en framgångsfaktor

Idrottsrörelsen benämns i ental – som om det vore en enhetlig rörelse. Så är inte fallet. De 69 olika specialidrottsförbund som tillhör RF skiljer sig i mångt och mycket åt.⁴⁴ Att de, liksom idrottens föreningar, kan variera i omfattning och ha olika ekonomiska förutsättningar står klart, men de kan också skilja sig åt när det gäller verksamhetens inriktning. En del av variationen kan tillskrivas skillnader i idrotts- eller föreningskulturen. Många barn och ungdomar är med – och de gillar det de är med om. Över 145 000 deltagartillfällen per kväll året om talar sitt tydliga språk. Ska vi nöja oss med det, och ta det som en garanti för att utformningen av föreningsidrott för unga är väl anpassad och att tillgängligheten är så god den kan vara?

De nedslag som är gjorda och de exempel som tagits upp i detta kapitel, visar att det fortfarande finns mycket att arbeta med och att utveckla för att fler ska *kunna* och *vilja* vara med. Det gäller faktorer som har att göra med till exempel de ekonomiska förutsättningar som föreningar har för att bedriva en bra barn- och ungdomsidrott och vad det får kosta för att barn och ungdomar ska ha möjlighet att delta. Inte minst handlar det också om att fortsätta arbetet med att utveckla verksamhetsnormer och föreningskulturer som gör att så många som möjligt vill och kan idrotta så länge som möjligt.

---

43 Wagnsson (2009). *Föreningsidrott som socialisationsmiljö*.

44 Se till exempel Centrum för idrottsforskning (2012). *Uppföljning av statens stöd*.

Referenser

- Augustsson, Christian (2007). *Unga idrottares upplevelse av föräldrapress*, Karlstad: Karlstad University Studies 2007:1.
- Carlson, Rolf (1991) *Vägen till landslaget: en retrospektiv studie av framgångsrika ungdomar i sju idrotter*, Avdelningen för idrottspedagogisk forskning och GIH, Stockholm: Högsolan för lärarutbildning.
- Centrum för idrottsforskning (2012). *Statens stöd till idrotten: uppföljning 2011*, Stockholm: Centrum för idrottsforsknings skrifter 2012:1.
- Dagens Industri, "Oljemiljoner till tennisen", onsdagen den 6 februari 2013.
- Dagens Nyheter, "Tennisen får ny sponsor", torsdagen den 7 februari 2013.
- Eliasson, Inger (2009). *I skilda idrottsvärldar: barn, ledare och föräldrar i flick- och pojkfotboll*, Umeå universitet: Pedagogiska institutionen.
- Engström, Lars-Magnus (1989). *Idrottsvanor i förändring*, Stockholm: HLS Förlag.
- Förenta Nationerna (1989). *FN:s konvention om barnets rättigheter*. UNICEF, Sverige.
- Hertting, Krister (2007). *Den sköra föreningen mellan tävling och medmänsklighet. Om Ledarskap och lärprocesser i barnfotboll*, Luleå: Luleå tekniska högskola: Institutionen för pedagogik och lärande.
- Karp, Staffan (2000). *Barn, föräldrar och idrott: en intervjustudie om fostran inom fotboll och golf*, Umeå universitet: Pedagogiska institutionen.
- Larsson, Håkan, Redelius, Karin & Kempe-Bergman, Matthis (2011). *Idrottslyftets externa utvärdering*, Svenska Badmintonförbundet, Svenska Bordtennisförbundet, Svenska Fotbollförbundet, Svenska Volleybollförbundet, Gymnastik- och idrottshögskolan, Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Norberg Johan R & Redelius, Karin (2012). Idrotten och kommersen: marknaden som hot eller möjlighet? i Wijkström, Filip (red.) *Civilsamhället i samhällskontraktet*, s. 175–194.
- Peterson, Tomas (2011). *Fotbollsutveckling eller fotbollsavveckling?* Stockholm: SISU Idrottsutbildarna.
- Redelius, Karin (2002). *Ledarna och barnidrotten: Idrottsledarnas syn på barn, idrott och fostran*, Stockholm: HLS Förlag.
- Redelius, Karin (2011). *Idrottsledarna och barnkonventionen: Om idrottande barns rättigheter*, Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet (2002). *Streck för miljoner: en utredning av det statliga lokala aktivitetsstödet*, Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet (2004a). *Kostnader för idrott: en studie om kostnader för barns idrottande 2003*, FoU:rapport 2004:2, Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet (2004b). *Föräldraengagemang i barns idrottsföreningar*. Fou-rapport 2004:8 (Göran Patriksson & Stefan Wagnsson), Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet (2005). *"Toppningsstudien": en kvalitativ analys av barn och ledares uppfattning av hur lag konstitueras inom barnidrott*, Fou-rapport 2005:4 (Eva-Carin Lindgren & Hansi Hincic), Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet (2009). *Idrotten vill: idrottsrörelsens idéprogram*, Stockholm: Riksidrottsförbundet.

- Riksidrottsförbundet (2012). *Den framgångsrika föreningen*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet (2012). *Att finna och utveckla talang. Specialidrottsförbunden talang- och selektionssystem*, Fou-rapport 211:2, (PG Fahlström), Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Stier, Jonas (2012). *Blod, svett och tårar: ledarkulturen inom svensk landslagsgymnastik – belyst och problematiserad*, Eskilstuna och Västerås: Mälardalens högskola.
- Säljö, Roger (2010). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*, 2:a uppl., Stockholm: Norstedts.
- Trondman, Mats (2011). *Ett idrottspolitiskt dilemma: unga, föreningsidrotten och delaktigheten*, Stockholm: Centrum för idrottsforsknings skrifter 2011:3.
- Wagnsson, Strefan (2009). *Föreningsidrott som socialisationsmiljö: en studie av idrottens betydelse för barns och ungdomars psykosociala utveckling*. Karlstad: Karlstad University Studies 2009:53.
- Wijkström, Filip, & Sjöstrand, Erik (2012). "Coach eller team?". I J. Hvenmark (Red.) *Är idrott nyttigt?*. SISU Idrottsböcker.
- Åkesson Wirén, Joakim & Norberg, Johan R (2011). *Den fungerande föreningen: en utvärdering av Idrottslyftet*, Malmö högskola, Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Elektroniska källor

- <http://www.goodtogreatworld.com>. (Hämtad i februari 2013.)
- <http://www.regeringen.se/sb/d/16786/a/206448>. (Hämtad i februari 2013.)
- <http://www.sats.se/traning/familj/kidsparkour/>. (Hämtad i februari 2013.)
- <http://www.sportnik.com/nyaspelare>. (Hämtad i februari 2013.)

På jakt efter den goda idrotten

lärdomar från Norden och Australien

Av Susanna Hedenborg

Var hittar man den goda barn- och ungdomsidrotten? Finns den i Sverige eller fungerar den bättre någon annanstans? Som jag ser det går det att utveckla idrotten i vårt land genom att lära sig av hur den är organiserad i andra länder. Mot den bakgrunden kommer det här kapitlet att handla om idrottens utformning och barns rättigheter i våra nordiska grannländer och i Australien. Genomgången visar att olika länder har valt olika sätt att arbeta och att det finns flera vägar till en god idrott.

Eurobarometern är en regelbundet återkommande opinionsundersökning om EU-medborgarnas åsikter i olika frågor. I Eurobarometern för *Sport and physical activity* från år 2009 framkommer det att invånarna i de nordiska länderna är de inom EU som i högst grad engagerar sig frivilligt inom idrotten. I Sverige och Finland svarar 18 procent att de gör det och i Danmark 15 procent.¹ Det avspeglar sig även i barn- och ungdomsverksamheten i dessa länder i form av en stark föreningsidrott. I till exempel Australien, som i likhet med de nordiska länderna är en nation där idrott har stor betydelse för befolkningen, är graden av frivilligarbete lägre och föreningsidrotten har en svagare ställning. Här spelar istället idrotten i skolan och aktiviteterna i idrottsklubbar en större roll.

Likheterna inom Norden och skillnaderna gentemot Australien är intressant att ha som en utgångspunkt för en diskussion om den goda barn- och ungdomsidrotten. Men det finns även skillnader mellan de nordiska länderna som är värda att beakta. I artikeln *Sport for children and youth in the Scandinavian countries* vi-

---

¹ European Kommission (2010). *Sport and Physical Activity*. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_334_en.pdf. (Hämtad 18 oktober 2012).

sar författarna att barn- och ungdomsidrotten skiljer sig åt mellan länderna trots att de (i det här fallet skandinaviska länderna) utifrån sett har en homogen kultur och organiserar idrotten på ett liknande sätt.²

Idrottens organisering i Norden och Australien

I Danmark är barn- och ungdomsidrotten inom frivilligsektorn framför allt organiserad inom det danska idrottsförbundet (Dansk Idræts-Forbund) och det danska gymnastikförbundet (Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger). Dansk Idræts-Forbund är en paraplyorganisation med cirka 13 000 idrottsföreningar inom 57 specialidrottsförbund. Där ingår även Danmarks Olympiske Komité. Gymnastikförbundet har cirka 5 000 medlemsföreningar. Förutom dessa organisationer finns det idrottsaktiviteter inom den danska ungdomsstyrelsen (Dansk Ungdoms Fællesråd), den danska Korpen (Dansk Firmaidrætsforbund), Team Danmark (som är koncentrerat på elitidrott) och andra mindre organisationer.³ Under senare år har de kommersiella idrottsalternativen för barn och ungdomar ökat i Danmark, men enligt en undersökning av danskarnas idrottsvanor väljer de flesta fortfarande att organisera sig i en förening. Hela 77 procent av de unga anger att de är medlemmar i en förening och 90 procent av idrottsaktiviteterna genomförs i en förening. Dessutom har det under senare år växt fram andra verksamheter för att öka barns och ungas idrottande, bland annat projekt där idrottsrörelsen arbetar tillsammans med kommuner, skolor och barnomsorgsinstitutioner.⁴ En stor andel barn och ungdomar utövar även aktiviteter på egen hand (63 procent), en tredjedel (29 procent) idrottar i SFO (Skole Fritids Ordninger), en fjärdedel (24 procent) i ”andra sammanhang” och bara en dryg tiondel (14 procent) i privat regi. Undersökningen visar även att det skiljer sig mellan olika idrotter huruvida barn och ungdomar idrottar i en förening eller på annat sätt. Av dem som håller på med fotboll och simning anger cirka hälften att de gör det i en förening. I gymnastik är den andelen ännu större, medan de som ägnar sig åt jogging eller trampolin i första hand gör det på egen hand.⁵

Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité (NIF) är paraplyorganisationen för norsk föreningsidrott. NIF har cirka två miljoner medlemmar.⁶

2 Stöckel Toftegaard, J. m.fl. (2010). ”Sport for children and youth in the Scandinavian countries”. I *Sport in Society*, s. 625.

3 Ibid, s. 629–631.

4 Ibid; se även Danmarks Idrætsforbund og Olympisk Komite (2007). *Fra børnehave til idrætsbørnehave*.

5 Stöckel Toftegaard, J. (2010); Pilgaard, M. (2008). *Danskernes motions- og sportsvaner 2007*, s. 27–30; Pilgaard, M. (2009). *Sport og motion i danskernes hverdag*, s. 8.

6 Stöckel Toftegaard, J. (2010); Ingebrigtsen, J. E. m.fl. (2010). *Barns idrettsdeltagelse i Norge*.

I Norge finns det endast några få kommersiella alternativ till den föreningsdrivna barn- och ungdomsidrotten.⁷ Det som finns är några dansstudior, men forskare beskriver dem snarare som undantag – och betonar att det inte finns några uppgifter om privata aktörer för barn och unga inom idrotten före år 1990.⁸

I Finland organiseras idrotten inom paraplyorganisationen Finlands Idrott (*Suomen Liikunta ja Urheilu*). Förbundet bildades först år 1993 efter det att den finländska idrottsrörelsen strukturerades om. Tidigare var Finlands Riksidrottsförbund, Arbetarnas Idrottsförbund i Finland, Finlands Bollförbund och det svensk-språkiga Finlands Svenska Idrott separata centralorganisationer. Det är intressant att notera att Finlands Idrott, till skillnad från till exempel Riksidrottsförbundet (RF) i Sverige, inte har någon lång historia. Det kan vara en förklaring till varför specialidrottsförbunden i Finland fortfarande har stor makt över hur den egna idrotten ska organiseras. Förbundet Finlands Idrott har 130 medlemsorganisationer: 72 specialidrottsförbund, distriktsorganisationer, arbetarnas idrottsorganisationer, svenskspråkiga idrottsorganisationer, idrottsorganisationer för elever och studerande, motionsorganisationer, specialidrottsorganisationer, Finlands Olympiska Kommitté och Ung i Finland, som startade år 1987 och är en oberoende organisation som ska främja barn och ungas hälsa.⁹ Dessutom ingår en rad stödmedlemmar, till exempel Allergi- och Astmaförbundet, Finlands agilityförbund och Centralförbundet för mental hälsa.

Trots skillnader mellan de nordiska länderna är det alltså tydligt att idrotternas organisering i föreningar binder länderna samman. Australien har andra sätt att organisera barn- och ungdomsidrotten. För det första finns så kallad skolidrott, som liknar den som finns i USA. Det är idrottsaktiviteter som anordnas utanför den vanliga idrottsundervisningen i skolan. De kan hållas på skoltid och ofta under en idrottseftermiddag. Det finns även skolidrott efter skoltid eller under helgerna. De lärare som väljer att engagera sig i dessa aktiviteter gör det oftast utanför sin ordinarie arbetstid. Skolidrotten är organiserad under Australian Schools Sport Council som lyder under Australian Education Systems Officials Committee.¹⁰

I Australien finns även idrottsklubbar. Precis som i de nordiska länderna drivs de ofta med hjälp av ideella insatser från föräldrar och syskon. Tränare och lagledare kan i vissa fall vara betalda. Det finns cirka 35 000 idrottsklubbar i 140 olika idrotter. Klubbarna ingår i idrottsorganisationer från lokal till regional och

7 Stöckel Toftegaard, J. (2010).

8 Ibid.

9 Finlands Idrott. http://www.slu.fi/sve/finlands_idrott/. (Hämtad 21 oktober 2012).

10 Oldenhove, H. (1996). "Australia". I P. De Knop (Red.), *Worldwide trends in youth sport*.

nationell nivå. De flesta av klubbarna är inriktade på en idrott och engagerar allt från femåringar till äldre idrottare. Enligt en studie från mitten av 1990-talet är de flesta idrottsklubbarna snarare inriktade på tävling än på rekreation.¹¹ I Australien finns även kommersiella alternativ, som till exempel gymverksamhet.¹²

På nationell nivå stödjer och utvecklar Australian Sport Commission (ASC) idrotten. ASC startades år 1985 och verkar sedan 1989 under lagen *the Australian Sports Commission Act*. Organisationen leds av en styrelse av kommissionärer, som lyder under idrottsministern. Förutom att stärka idrotten finansiellt och organisatoriskt ansvarar ASC för flera skolidrottsprogram över hela Australien.¹³ I början av 1990-talet gjorde ASC en undersökning för att studera relationen mellan landets två olika sätt att arrangera barn- och ungdomsidrott. Studien visade att organisationssätten var beroende av varandra och delvis komplementära. Till exempel visade sig skolidrotten vara ett viktigt sätt för de elever som inte hade en engelskspråkig bakgrund att börja med idrottsaktiviteter.¹⁴

Idrott och fysisk aktivitet bland barn och unga

I de nordiska länderna är det relativt sett vanligt att ägna sig åt fysisk aktivitet och idrott, medan aktivitetsgraden är något lägre i Australien. I Sverige anger 22 procent att de idrottar regelbundet fem gånger i veckan eller mer. Det är inte helt lätt att förstå vad idrott innebär eftersom de samlande begrepp som används i undersökningen är ”exercise and play sport”. Av de personer i Sverige och Finland som blivit tillfrågade om sina motionsvanor svarar 72 procent att de motionerar regelbundet en gång i veckan eller mer. I Danmark svarar 64 procent samma sak. Medeltalet för övriga inom EU är 40 procent.¹⁵ Varför är då aktivitetsgraden så hög i de nordiska länderna? Ett skäl kanske kan vara idrottens organisering. Aktivitetsgraden är generellt högre i de länder där idrotten baseras på frivilligt arbete. Eurobarometern visar även att de länder med lägst andel frivilligarbete inom idrotten har lägst idrottsaktivitet (Polen, Grekland, Portugal och Italien).¹⁶

Det finns självklart även andra skäl till den höga aktivitetsgraden. Förutom att de nordiska länderna kännetecknas av att ha en generell välfärdsmodell och en

---

11 Ibid.

12 Lavery, J. m.fl. (2010). ”Going to the gym”, I undersökningen understryks hur klasstillhörigheten påverkar tillgången till de privata alternativen, att unga önskar mer flexibla tider för att upprätthålla fysisk aktivitet och att upplevelsen av idrotten i skolan spelar stor roll för ungas fortsatta aktivitet.

13 Australian Sports Commission. <http://www.ausport.gov.au/>. (Hämtad 21 oktober 2012).

14 Oldenhove, H. (1996). s. 245–248.

15 European Kommission (2010). Irland toppar Eurobarometern. Där anger 23 procent av befolkningen att de idrottar regelbundet fem gånger i veckan eller mer.

16 Ibid.

breddidrottsideologi¹⁷, ligger de i topp när det gäller jämställdheten mellan män och kvinnor.¹⁸ Den höga graden av jämställdhet är en trolig orsak till att många kvinnor deltar inom den nordiska idrotten och därigenom påverkar aktivitetsgraden på ett positivt sätt. Jämlikheten i ett samhälle spelar också roll. Vad gäller de danska idrottsvanorna är det tydligt att deltagandet bland annat skiljer sig åt beroende på social klass, etnicitet, bostadsort, huruvida man bor tillsammans med båda sina föräldrar och familjens utbildningsnivå.¹⁹ En studie av hur föräldrar i Australien ser på barn- och ungdomsidrotten visar också att hushållets ekonomi, om man bor i en stad eller på landsbygden och avståndet till idrottsanläggningar har stor betydelse för aktivitetsgraden.²⁰ En annan studie visar att det även finns skillnader mellan olika regioner i landet och att organisationen av idrotten i skolan har betydelse för barns och ungdomars idrottande.²¹

Det är självklart svårt att göra mätningar av deltagande i idrott och fysisk aktivitet. Ett problem ligger i hur man definierar idrott. Eurobarometern utgår från vilken aktivitetsgrad som de tillfrågade personerna själva anger. Det gäller även undersökningen av de danska idrottsvanorna. Studier visar att det finns en tendens till att personer överdriver sina idrottsvanor.²² Andra problem, som lyfts i en norsk undersökning, är att man saknar viktig information om specifika åldersgrupper. Forskarna visar att det till exempel är stora skillnader mellan sex- och tolvåringar, ändå är det den åldersgruppen som pekas ut som den mest idrottsaktiva. En annan sak som forskarna understryker är att aktivitetsgraden inte säger något om aktiviteternas kvalitet.²³

Idrott i Danmark, Norge, Finland och Australien

Idrottsaktiviteten i Danmark

I Danmark räknar man med att cirka 500 000 barn och ungdomar är aktiva inom idrotten. Andelen aktiva inom idrottsrörelsen har dessutom ökat sedan slutet av 1970-talet, från 59 procent av alla i gruppen 9–12 år till 71 procent år 2004.²⁴

17 Collins, M. (2010), "From 'sport for good' to 'sport for sport's sake'". I *International Journal of Sport Policy*, vol. 2, nr. 3, s. 367–379.

18 World Economic Forum. *The Global Gender Gap Report*. (2011). http://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2011.pdf. (Hämtad 20 oktober 2012).

19 Ingebrigtsen, J. E. (2010). s. 9; Pilgaard, M. (2009).

20 Hardy, L. m.fl. (2010). "Parental perceptions of barrier's to children's participation in organised sport in Australia". I *Journal of pediatrics and child health*, 46, s. 197–203.

21 Lee, J. (2010). "Focus on the outback", I J. Wright (Red.), *Young People, Physical activity and the Everyday*.

22 Pilgaard, M. (2009). s. 15–22.

23 Ingebrigtsen, J. E. (2010). s. 9.

24 Støckel Toftegaard, J. (2010).

Gruppen 7–12 år är den mest aktiva. Det finns även andra beräkningar som pekar på att cirka 84 procent av alla barn och unga ägnar sig åt idrott och fysiska aktiviteter. När det gäller gruppen 13–15 år har istället andelen aktiva minskat.²⁵ Samtidigt använder unga som idrottar i den äldre åldersgruppen mer tid till idrott.²⁶ Statistiken visar att fler flickor än pojkar är aktiva, men den visar även att pojkarna använder mer tid till sin idrott än flickorna.²⁷ Samtidigt har de inaktiva ökat i antal, vilket bland annat förklaras av att färre barn cyklar till skolan. Det gäller framför allt de lite äldre barnen där en polarisering är tydlig mellan de som cyklar och de som inte gör det.²⁸

De mest populära sporterna för barn och unga i Danmark är fotboll, simning och gymnastik.²⁹ Bland flickorna är simning, gymnastik och fotboll populärast, medan det för pojkarnas del är fotboll, simning och badminton.³⁰

Utvecklingen i Norge

Även i Norge är cirka 500 000 barn och unga medlemmar i en idrottsförening.³¹ Det motsvarar 70–80 procent av alla barn och unga i landet.³² En undersökning visar att antalet idrottsaktiva har ökat och barn är mer aktiva nu än för 10–20 år sedan. Åldersgruppen 6–12 år är de mest aktiva och pojkarna är mer aktiva än flickorna.³³ Den mest populära sporten i Norge är fotboll, både bland pojkar och bland flickor. För flickorna kommer sedan handboll och ridsport. För pojkarna är skidåkning den näst mest populära idrotten och golf kommer på tredje plats.³⁴ Undersökningen visar även att de äldre barnen idrottar i mindre grad, precis som är fallet i andra länder, men att de som är aktiva idrottar mer när de blir äldre.³⁵ Det finns även skillnader i aktivitet som kan kopplas till socioekonomiska faktorer. Studien pekar på att barn i låginkomstgrupper deltar i idrotten i lägre utsträckning än andra barn.³⁶

I Norge finns även så kallade Idrettsskoler, som kan startas av en eller flera idrottsföreningar tillsammans. Ungefär tio procent av de föreningsidrottande barnen är

25 Pilgaard, M. (2008). s. 7 och 21; Pilgaard, M. (2009). s. 27

26 Pilgaard, M. (2008). s. 7.

27 Pilgaard, M. (2009). s. 28 och 34.

28 Støckel Toftegaard, J. (2010); Pilgaard, M. (2008). s. 7.

29 Pilgaard, M. (2008). s. 21–26.

30 Støckel Toftegaard, J. (2010); Pilgaard, M. (2008). s. 26.

31 Ingebrigtsen, J. E. (2010). s. 7; Støckel Toftegaard, J. (2010). s. 632–634.

32 Støckel Toftegaard, J. (2010). s. 632–634; Ingebrigtsen, J. E. (2010). s. 14.

33 Ingebrigtsen, J. E. (2010). s. 7

34 Støckel Toftegaard, J. (2010). s. 632–634; Ingebrigtsen, J. E. (2010). s. 8.

35 Ingebrigtsen, J. E. (2010). s. 10.

36 Ibid, s. 11.

aktiva i sådana idrottsskolor. Tanken bakom dem är att skapa ett varierat idrottsutbud för barn till och med tolv år där barnen ska få utveckla sig fysiskt, psykiskt och socialt samt få möjligheter att prova många olika idrotter. Barnen i den största gruppen är mellan sex och åtta år. I den är ungefär lika många flickor (26 000) som pojkar (30 000) aktiva.³⁷ Under senare år har det norska idrottsförbundet NIF även försökt pröva modeller där idrotten samarbetar med andra, såsom skolans SFO-ordning (Skolefritidsordning). Exempel på det är projekten Il@skolen, Aktiv oppvekst och BBO-prosjektet.³⁸

Aktiviteten i Finland

Organisationen Ung i Finland organiserar den finska barn- och ungdomsidrotten. Verksamheten omfattar daghem (125 000 barn och 23 000 förskolepedagoger), skolor (180 000 elever och 10 000 lärare) och idrottsföreningar (110 000 barn och unga samt 15 000 instruktörer). Nästan hälften av alla unga mellan 7 och 18 år i Finland är aktiva i en idrottsförening.³⁹ Aktivitetsgraden är som högst bland tolvåringar och pojkar är mer aktiva än flickor.⁴⁰ De vanligaste idrotterna för pojkar är fotboll och ishockey, medan de vanligaste idrotterna för flickor är gymnastik, friidrott och volleyboll.

Australien skiljer sig åt

I Australien är aktivitetsgraden, som redan påpekats, lägre än i de nordiska länderna. Förutom idrotten i skolan, som anses vara viktig för den fysiska aktiviteten generellt sett, är två tredjedelar av alla barn mellan 5 och 14 år aktiva i organiserade idrottsaktiviteter utanför skoltid.⁴¹ Andelen aktiva har ökat från 64 procent till 67 procent mellan år 2000 och 2003. En stor del av ökningen förklaras av att fler flickor är aktiva och att fler i gruppen 5–8 år deltar i organiserad idrott. Det har även skett en ökning av hur ofta barnen tränar och den tid som de lägger ner på organiserad idrott, från 5,2 timmar år 2003 till 6,4 timmar 2006. Ökningen gäller både för gruppen 9–11 år och för flickor i alla åldersgrupper. Den idrott som ökade mest var simning. Bland pojkarna var fotboll, simning och australisk fotboll (Australian rules football) de mest populära idrotterna. För flickorna var dans, simning och så kallad korgboll (netball) populärast. En undersökning visar

37 Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité. <http://www.idrett.no/tema/barneidrett/idrettskole/Sider/Idrettsskole.aspx>. (Hämtad 18 oktober 2012).

38 Ingebrigtsen, J. E. (2010). s 20.

39 Nuori Suomi. *Släpp glädjen loss*. http://www.nuorisuomi.fi/files/ns2/Nuori%20Suomi_PDF/ruo_nusu_esite_netti.pdf. (Hämtad 19 oktober 2012).

40 Laakso, L. m.fl. (1996). "Finland". I P. De Knop (Red.), s. 131.

41 Hardy, L. (2010).

att idrottsdeltagandet skiljer sig åt i olika delar av Australien.⁴² Den australiska studien pekar ut några möjliga åtgärder för att komma runt en del av de barriärer som hindrar unga från att idrotta. Förutom att ta reda på hur kostnader, tid och boendeort påverkar barns aktivitet föreslår forskarna ett slags sportbibliotek (sporting libraries) där barn skulle kunna låna till exempel skor, som är en dyr utgift enligt föräldrarna.⁴³

Att Australien skiljer sig från de nordiska länderna när det gäller aktivitetsgraden bland barn och unga har troligtvis flera förklaringar. Idrottens organisering är till exempel annorlunda, liksom undersökningarna som uppgifterna om aktivitetsgrad är hämtade från. Andra studier visar dessutom att organiseringen av idrott i föreningar verkar hänga samman med högre aktivitetsgrad. Även grad av välfärd och jämställdhet spelar säkert roll. Självklart har även mätmetoden en betydelse för hur likheter och skillnader kan jämföras. Forskarna bakom en studie av barns och ungas fysiska aktivitet i Australien menar att skolan ges en mycket viktig roll.⁴⁴ Kanske hade utfallet av studien blivit ett annat om idrotten i skolan varit i centrum för undersökningen.

Förändra med reglering eller goda exempel? – Norge och Australien

I följande avsnitt ska jag jämföra hur man har arbetat med att försöka uppnå den goda barn- och ungdomsidrotten i Norge respektive Australien. Tydligt är att myndigheter och idrottens organisationer i båda länderna har uppmärksammat och tagit till sig barnkonventionens principer om hur en god barndom ska se ut, även om arbetsmetoderna är helt olika. Medan myndigheter och idrottsorganisationer i Norge har reglerat barn- och ungdomsidrotten och möjliggjort sanktioner mot dem som bryter mot reglerna har motsvarigheterna i Australien snarare arbetat med goda exempel.

Riktlinjer för all norsk barnidrott

Inledningsvis är det viktigt att påpeka att införandet av styrdokumentet *Idrottens barnrättigheter* innebär att idrottsrörelsen i Norge har gått längre än i andra länder för att reglera idrotten. Rättigheterna är sammanfattade i sju punkter som

---

42 Australian Bureau of Statistics (2007). *Children's Participation in Organised Sport*. http://www.ausport.gov.au/__data/assets/pdf_file/0011/276914/ABS_-_Childrens_participation_in_organised_-_2003_-_2006.pdf. (Hämtad 18 oktober 2012).

43 Hardy, L. (2010).

44 Lee, J. (2010).

är direkt kopplade till barnkonventionen. Brott mot dessa rättigheter kan leda till sanktioner.

Redan år 1976 antogs riktlinjer för barnidrotten i Norge vid Idrettstinget. De fokuserade på råd om allsidig träning och på att göra om reglerna för vuxnas idrottsutövande och anpassa dem till barnidrotten.⁴⁵ Utifrån dessa regler arbetade NIF sedan vidare och år 1987 antog Idrettstinget en aktionsplan och nya riktlinjer för all norsk barnidrott. Där underströks vikten av att stödja barns fysiska, psykiska och sociala utveckling liksom av att introducera barn till flera olika idrotter. Riktlinjerna omfattar framför allt åldersgrupperna 5–7 år, 8–10 år och 11–12 år. En bakomliggande tanke var att det var särskilt barn i dessa åldrar som för sin utveckling skulle ägna sig åt flera olika idrotter.⁴⁶

År 2007 antogs reviderade riktlinjer och nu är det *Idrettens barnerettigheter och Bestemmelser om barneidrett* som är styrdokumentet för norsk barn- och ungdomsidrott.⁴⁷ Studier visar att betoningen på rättighetsperspektivet är hårdare i dessa dokument än i tidigare texter, medan leken inte är lika starkt poängterad.⁴⁸ I *Idrettens barnerettigheter* står det att rättigheterna uttrycker de värderingar som ska vara gällande för alla barn i idrotten. Med barn avses de upp till tolv år. Bestämmelserna omfattar rättighet till: trygghet, trivsel, möjlighet att påverka, möjlighet att välja idrott och träningsmängd och möjlighet att bestämma om man vill tävla eller inte. I bestämmelserna ingår även att idrotten ska ske på barnens premisser. I texten understryks att alla som sysslar med barnidrott ska följa samma utvecklingsschema och att största möjliga rörelsevariation genom allsidig träning är ett viktigt mål. Barnidrott för dem mellan fem och sju år ska kännetecknas av lek och allsidiga aktiviteter som stimulerar barnens utveckling. Från det att barnet fyller sex år får barnet delta i lokala tävlingar och idrottsengagemang i det egna idrottslaget. Även i åldersgruppen åtta till nio år ska aktiviteterna vara allsidiga och barnen ska dessutom bli introducerade till olika idrotter. I tio- till tolvårsåldern ska barn fortsätta att engageras i olika aktiviteter, men bestämmelserna tillåter en viss specialisering. Från det att ett barn fyller elva år får barnet delta i regionala tävlingar och idrottsarrangemang, och det är först från den åldern som det är tillåtet med resultatlistor och tabeller eller liknande. Först från

45 Ingebrigtsen, J. E. (2010). s. 20.

46 Sisjord, M-K. m.fl. (1996). "Norway". I P. De Knop (Red.), s. 172.

47 Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité. *Barnidrett*. <http://www.idrett.no/tema/barneidrett/Sider/barneidrett.aspx>. (Hämtad 18 oktober 2012); Tollånes, I. *Rapport till generalsekretären i NIF (2007)*; Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité (2009). *Idrettens barnerettigheter og Bestemmelser om barnidrett*. Begrunner, kommentarer, case og noen utdypning.

48 Ingebrigtsen, J. E. (2010). s. 20.

trettonårsåldern får barn delta i norska, nordiska eller internationella mästerskap eller cuper.⁴⁹

I styrdokumentet för barnidrotten understryks att det inte går att söka dispens från dessa bestämmelser. Dessutom står det att tränare, ledare och föräldrar är ansvariga för att bestämmelserna omsätts i praktiken. Specialidrottsförbunden har i uppgift att utveckla bestämmelserna för sina vidkommanden men grundtankarna i bestämmelserna får inte ändras. En grundläggande tanke är att det ska gå att genomföra bestämmelserna med hjälp av information – om det inte går finns det möjlighet att genom anmälan och strafflagen vidta sanktioner.⁵⁰ Inrättandet av idrottsskolor måste ses som en konkret åtgärd för att leva upp till riktlinjerna och bestämmelserna, eftersom idrottsskolornas verksamhet fokuserar allsidig träning och barns möjligheter att prova många olika idrotter.⁵¹ Styrdokument till trots visar forskning att praxis kan se annorlunda ut. En studie av några idrottslag visar att förutom i de fall där barnidrottsbestämmelserna följs, finns det fall där barnidrottsbestämmelserna helt frånvarande och i andra finns det en formell relation.⁵² Det finns även exempel på att barn fått dispens för att elitidrotta. Forskare har även pekat ut privata initiativ inom barnidrotten som framtida hot mot barnidrottsbestämmelserna.⁵³

Australien väljer konkreta hjälpmedel

I Australien har ASC infört något som kallas *National Junior Sport Policy* som innehåller rekommendationer om barnidrotten. Där står att barn inte ska delta i tävlingsidrott innan de är i åldern åtta till tio år. Istället ska idrotten vara lekfull och allsidig. Därefter kan de börja med tävlingsidrott om den är anpassad till barnens mognad. I policyn understryks särskilt att barn som blir besvikna för att de till exempel upplever sig som sämre än andra har lättare sluta med idrottsaktiviteterna. Därför måste det finnas hjälp med att hantera besvikelser. ASC har också utvecklat dokument för hur denna allsidiga träning kan se ut, liksom hur man kan lära barn att hantera besvikelser. Barn- och ungdomsidrotten förväntas även verka innanför det som kallas för *Junior Sport Framework (JSF)*, vilket är

---

49 Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité. *Bestemmelser om barnidrett*. <http://www.idrett.no/tema/barneidrett/bestemmelserogrettigheter/barnebestemmelser/Sider/default.aspx>. (Hämtad 18 oktober 2012).

50 Ibid.

51 I en text om den svenska barn- och ungdomsidrotten från föreslår professor L-M Engström att just idrottskolorna kan vara ett sätt att få mer allsidiga aktiviteter inom barnidrotten i Sverige. Engström, L-M. (1996). "Sweden". I P. De Knop (Red.).

52 Skilles, E (2009). "Idrettslagets praxis versus sentralö idrettspolitik". I B.Enjolras (Red.) *Frivillige organisasjoner og offentlig politikk*. s. 146-163.

53 Skirstad, B (2011). "Barneidrett som politikk og praksis", I D. Hanstad (Red.) *Norsk idrett*. s. 33–51.

en resurs för att stödja alla idrottsorganisationer i deras strävan efter att bygga en trygg, rolig och inkluderande barnidrott.⁵⁴ JSF tar fram och tillgängliggör forskningsartiklar om barnidrotten. De tar även fram riktlinjer för hur barnidrotten ska fungera. Förutom det har de dessutom skapat en slags verktygslåda som ska underlätta det praktiska arbetet.⁵⁵ Verktygslådan innehåller ett exempel på hur en organisation kan skriva en barnidrottspolicy och olika checklistor för idrottsklubbar och idrottsorganisationer, med hjälp av vilka det går att utvärdera om verksamheten följer riktlinjerna för barnidrotten. Checklistorna innehåller även kolumner där man kan fylla i när målen ska vara uppfyllda, om de inte är det och vem som är ansvarig för att de uppfylls. Genom att konkretisera målen med tidsaspekt och ansvarig går de att följa upp, i motsats till mål som mer allmänt hållna (jämför RF:s dokument *Idrotten vill*).

Flera vägar till en god idrott

I RF:s idéprogram *Idrotten vill* betonar den svenska idrottsrörelsen att barnet ska sättas i centrum och att det är barns behov, intresse och mognad som ska vara styrande idéer för barn- och ungdomsidrotten. Idéprogrammet handlar även om att barn ska lära sig gemenskap och demokrati samt lockas till att fortsätta idrotta för att lägga grunden för ett hälsosamt liv. Det här är ideal som ligger nära de principer som finns i barnkonventionen från år 1989. Idealen ligger även nära de som gäller för barnidrotten i de nordiska länderna och i Australien.

I Sverige har RF valt att arbeta med riktlinjer som uttrycker dessa ideal och värderingar. Det påminner om det sätt som andra länder arbetar med särskilda program och riktlinjer. Exempel på samordning av sådana program är aktiviteterna inom Ung i Finland. När det gäller att ge riktlinjer har man valt att arbeta på olika sätt i de olika länderna, inte minst när det gäller utvärdering och uppföljning. I till exempel Australien rekommenderas idrottsklubbarna och organisationerna att använda sig av mycket specifika checklistor där både tidsplan och ansvarig klagörs. Norge har valt en annan väg och arbetar med bestämmelser som gäller alla barn upp till tolv år. I första hand förlitar idrottsrörelsen sig på att det räcker med information, men de som inte följer bestämmelserna kan få sanktioner. Att det inte riktigt går till så i praktiken visar forskning.

⁵⁴ Australian Sports Commission. *Junior Sport Framework*. http://www.ausport.gov.au/participating/schools_and_juniors/resources/junior_sport_framework. (Hämtad 18 oktober 2012).

⁵⁵ Ibid.

Det finns även flera olika sätt att organisera barn- och ungdomsidrotten. Vilket sätt man väljer kan förstås påverka möjligheterna att utveckla barn- och ungdomsidrotten i linje med idealen samt att följa upp riktlinjer och bestämmelser. Det norska exemplet med idrottsskolor är ett särfall eftersom dessa ska vara direkt inriktade på en särskild åldersgrupp och denna grupps allsidiga aktiviteter. Att Australien har två modeller för att organisera idrotten – skolidrott och idrottsklubbar – gör att det blir synligt vilka möjligheter olika samhällsgrupper har att idrotta i de olika modellerna. I det australiska fallet är skolidrotten väldigt viktig för de grupper som inte anser sig ha råd att låta sina barn delta i en idrottsklubb. Kanske kan dessa olika modeller inspirera det fortsatta arbetet med den svenska föreningsidrotten, som i dag inte når alla grupper. Ytterligare modeller återfinns i Danmark och Finland. Där arbetar man bland annat med idrott och fysisk aktivitet på daghem, vilket är ännu ett exempel på hur barnidrott kan organiseras.

Att barn i olika länder tycker om olika idrotter är tydligt. Fotboll tycks vara den mest populära sporten, dock inte alltid för både pojkar och flickor. För den som arbetar med barn- och ungdomsidrott är det förstås intressant att fundera över vilka idrotter som lockar. Även om viljan är att barnidrotten ska vara allsidig är det kanske svårt att locka barnen med allaktiviteter. Istället kanske man ska använda sig av de mest populära idrotterna och sedan skapa aktiviteter inom dem?

Det här kapitlet har handlat om hur olika länder organiserar barn- och ungdomsidrotten och vilka riktlinjer som finns i respektive land. Det finns förstås många studier som visar att visioner inte alltid omsätts i praktiken.⁵⁶ Andra undersökningar visar att barn, när de når tonåren, slutar med idrott och ägnar sig åt andra aktiviteter. Om det är kvaliteten på barn- och ungdomsidrotten som leder till att de äldre barnen slutar eller om det har helt andra orsaker vill jag lämna osagt.⁵⁷ En fråga som är relaterad till detta är förstås om aktivitetsgraden blir högre eller lägre i verksamheter som följer barnkonventionens ideal. Det skulle kunna vara så att idrottens organisering och reglering ligger nära idealen samtidigt som idrotten inte har några utövare. Det motsatta skulle också kunna vara sant. I det här kapitlet har jag inte försökt att visa hur det fungerar i praktiken eller på verksamheternas egentliga kvalitet. Istället har jag velat presentera att det går att arbeta med barn- och ungdomsidrott på olika sätt. Förhoppningsvis kan några av dessa sätt inspirera till fortsatt arbete med den svenska barn- och ungdomsidrotten.

56 För Sveriges del se t.ex. SOU 2008:59; Redelius, K. (2011). "Idrottens barn – fria från kränkningar?" & Wickman, K. (2011). "Flickor och pojkar med funktionsnedsättning". I *För barnets bästa*.

57 Se t.ex. De Knop, P. (1996); Seippel, Ø. (2005). *Orker ikke, gidder ikke, passer ikke?*; Seippel, Ø. m.fl. (2011). *Ungdom og trening*; Rysensteen gymnasium. http://www.rysensteen.dk/fundanemt/files/Unges_sundhed.pdf. (Hämtad 21 oktober 2012).

Referenser

- Collins, M. (2010). "From 'sport for good' to 'sport for sport's sake' – not a good move for sports development in England?". *International Journal of Sport Policy*, vol. 2, nr. 3, November 2010, s. 367–379.
- De Knop, P. mfl. (1996). *Worldwide trends in youth sport*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Seippel, Ø. (2005). *Orker ikke, gidder ikke, passer ikke?: om frafallet i norsk idrett*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Engström, L-M (1996). "Sweden". I P. De Knop, m.fl. (Red.), *Worldwide trends in youth sport*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Hardy, L, m.fl. (2010). "Parental perceptions of barrier's to children's participation in organised sport in Australia". *Journal of pediatrics and child health*, 46, s. 197–203.
- Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité (2009). *Idrettens barnrettigheter og Bestemmelser om barnidrett. Begrunner, kommentarer, case og noen utdypning*.
- Ingebrigtsen, J E & Aspvik N P. (2010). *Barns idrettsdeltagelse i Norge: litteraturstudie av barn i idretten*. Trondheim: NTNU samfunnsforskning, Senter for idrettsforskning.
- Laakso, L. Telema, R & Yang, X. (1996). "Finland". I De Knop, m.fl. (Red.), *Worldwide trends in youth sport*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Laverty, J. & Wright, J. (2010). "Going to the gym. The new urban 'it' space". I Wright, J. & Macdonald, D. (Red.), *Young People, Physical activity and the Everyday*. New York: Routledge.
- Lee, J. (2010), "Focus on the outback: Australian rural young people's diverse experience of physical activity". I J. Wright m.fl. (Red.), *Young People, Physical activity and the Everyday*, New York: Routledge.
- Oldenhove, H. (1996). "Australia". I P. De Knop, m.fl. (Red.), *Worldwide trends in youth sport*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Pilgaard, M. (2008). *Danskernes motions- og sportsvaner 2007: nøgletal og tendenser*. Idrættens Analyseinstitut.
- Pilgaard, M. (2009). *Sport og motion i danskernes hverdag*. København: Idrættens Analyseinstitut.
- Tollånes, I. *Rapport till generalsekretæren i NIF. Evaluering av barnidrettsbestemmelsene*. Oslo 22 januari 2007.
- Redelius, Karin (2011), "Idrottens barn – fria från kränkningar? en internationell utblick om idrott och FN:s barnkonvention". I *För barnets bästa – en antologi om idrott ur ett barnrättsperspektiv*. Centrum för idrottsforskning skrifter 2011:2, s. 11–28.
- Seippel, Ø, Strandbu, Å, & Aaboen Sletten, M. (2011). *Ungdom og trening: endring over tid og sosiale skillelinjer*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Sisjord, M-K. & Kriststad, B. (1996). "Norway". I P. De Knop, m.fl. (Red.), *Worldwide trends in youth sport*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Skilles, E (2009). "Idrettslagets praksis versus sentralö idrettspolitikk – en problematisering av idrettens instrumentalitet". I B. Enjolras & R. H. Waldahl. *Frivillige organisasjoner og offentlig politikk*. Oslo: Novus forlag.

- Skirstad, B (2011). "Barneidrett som politikk og praksis". I D. V. Hanstad, m.fl. (Red.) *Norsk idrett. Indre spenning og ytre press*. Oslo: Akilles.
- SOU 2008:59. *Föreningsfostran och tävlingsfostran: en utvärdering av statens stöd till idrotten*.
- Stöckel Toftegaard, J, Strandbu, Å, Solenes, O, Jørgensen, P, & Fransson, K. (2010). "Sport for children and youth in the Scandinavian countries". *Sport in Society*, 13 (4): s. 625–642.
- Wickman, Kim (2011), "Flickor och pojkar med funktionsnedsättning – rättigheter och möjligheter till ett aktivt idrottsliv". I *För barnets bästa – en antologi om idrott ur ett barnrättsperspektiv*, Centrum för idrottsforsknings skrifter 2011:2, s. 41–60.

Elektroniska källor

- Australian Bureau of Statistics. *Australian Social Trends* (1995). <http://www.abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/2f762f95845417aecca25706c00834efa/238af4d9f60043coca2570ec00753520!opendocument>. (Hämtad 18 oktober 2012).
- Australian Bureau of Statistics (2007). *Children's Participation in Organised Sport – 2000, 2003, 2006*. http://www.ausport.gov.au/__data/assets/pdf_file/0011/276914/ABS_-_Childrens_participation_in_organised_-_2003_-_2006.pdf. (Hämtad 18 oktober 2012).
- Australian Sports Commission. *Junior Sport Framework*. http://www.ausport.gov.au/participating/schools_and_juniors/resources/junior_sport_framework. (Hämtad 18 oktober 2012).
- Australian Sports Commission. <http://www.ausport.gov.au/>. (Hämtad 21 oktober 2012).
- Danmarks Idrætsforbund og Olympisk Komite (2007). *Fra børnehavn til idrætsbørnehavn*. http://www.idrett.no/tema/barneidrett/bestemmelserogrettigheter/barnerettigheter/Documents/Barneidrettsbestemmelserne%20Brosjyre%20A5_LR_2011.pdf (Hämtad 21 oktober 2012).
- European Kommission. *Sport and Physical Activity* (2010). http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_334_en.pdf. (Hämtad 18 oktober 2012).
- Finlands Idrott. http://www.slu.fi/sve/finlands_idrott/. (Hämtad 21 oktober 2012).
- Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité. *Bestemmelser om barnidrett*. <http://www.idrett.no/tema/barneidrett/bestemmelserogrettigheter/barnebestemmelser/Sider/default.aspx>. (Hämtad 18 oktober 2012).
- Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité. <http://www.idrett.no/tema/barneidrett/idrettskole/Sider/Idrettskole.aspx>. (Hämtad 21 oktober 2012).
- Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité. *Barnidrett*. <http://www.idrett.no/tema/barneidrett/Sider/barneidrett.aspx>. (Hämtad 18 oktober 2012).
- Nuori Suomi. *Släpp glädjen loss*. http://www.nuorisuomi.fi/files/ns2/Nuori%20Suomi_PDF/ruo_nusu_esite_netti.pdf. (Hämtad 10 oktober 2012).
- Rysensteen gymnasium. http://www.rysensteen.dk/fundanemt/files/Unges_sundhed.pdf. (Hämtad 21 oktober 2012).
- World Economic Forum. *The Global Gender Gap Report*. (2011). http://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2011.pdf. (Hämtad 20 oktober 2012).

”Därför vill vi fortsätta”

om glädje, tävling och idrottsidentitet

Av Britta Thedin Jakobsson

”Om jag ska träna så vill jag hålla på med någon riktig idrott, som ishockey eller innebandy. Det är roligt. Att bara springa runt och träna själv känns inte skoj.”
(Pojke i årskurs nio)¹

Barn och ungdomar idrottar för att det är roligt. Frågan är om idrott upphör att vara roligt i tonåren eftersom många slutar då. Varför fortsätter vissa och vad kan vi lära av dem? I det här kapitlet berättar ungdomar om sitt föreningsidrottande, närmare bestämt vilka erfarenheter de har av idrott, varför de idrottar och vad som är viktigt för att de ska fortsätta. Genom att låta ungas röster bli hörda är min förhoppning att öka kunskapen om idrottens roll i unga människors liv och diskutera ett antal utmaningar som föreningsidrotten står inför om man vill få fler ungdomar att idrotta längre.

Många vittnar om att idrott är roligt och glädjefyllt.² Det kan vara en anledning till att idrottsrörelsen är så framgångsrik i att rekrytera medlemmar, i synnerhet barn i åldrarna 7–12 år. Nästan 80 procent av alla barn och ungdomar kommer någon gång i kontakt med föreningsidrott.³ Tillströmningen avtar dock i tonåren samtidigt som många ungdomar slutar.⁴ Även internationella studier uppvisar liknande mönster.⁵ Faktorer som kön, social bakgrund och boendeort inverkar

1 Citatet är hämtat från intervjuer med elever i årskurs nio (2007). Intervjuerna ingick i uppföljningsstudien av Skola – Idrott – Hälsa (SIH). För närmare beskrivning av SIH-projektet se Engström, L.-M. (2004).

2 Se t.ex. Light, R. m.fl. (2011). *Why children join and stay in sports clubs*.

3 Svenska folkets idrotts- och motionsvanor. Riksidrottsförbundet (2011).

4 Blomdahl, U. m.fl. (2006). *Hur många motionerar/idrottar för lite och vilka är dom?*.

5 Se t.ex. Piilgaard, M. (2012). *Teenageres idretdeltagelse i modern hverdagsliv*.

på ungas föreningsaktivitet.⁶ Dessutom är det endast ett fåtal som börjar med en idrott efter tolv års ålder.⁷

Att försöka få fler att idrotta längre upp i åldrarna är och har varit en viktig del av Riksidrottsförbundets (RF) verksamhetsinriktning sedan början av 2000-talet, vilket också ligger i linje med statens idrottspolitiska inriktning.⁸ Genom det statliga stödet till idrottsrörelsen har särskilda satsningar genomförts, såsom Handslaget 2004–2007 och Idrottslyftet 2007–2011. Det finns alltså tydliga viljeinriktningar på flera olika nivåer för att öka ungdomars vilja och möjlighet att fortsätta med föreningsidrott. Att öka kunskapen om förutsättningarna för ungdomar att vara idrottsaktiva är viktigt för att förbund och föreningar ska lyckas med ambitionen att få fler att idrotta längre. Frågan om varför ungdomar föreningsidrottar är dock komplex.

Det här kapitlet bygger dels på intervjuer med elever i årskurs nio, vilka genomfördes år 2007 inom ramen för uppföljningsstudien Skola-Idrott-Hälsa⁹, dels på rapporten *Vilka stannar kvar och varför?* som gjordes på uppdrag av RF år 2008.¹⁰ I rapporten framkommer bland annat att de ungdomar som väljer att stanna kvar i idrottsrörelsen ägnar sig åt träning och tävling i stor omfattning.

Att idrotta i ett sammanhang – utgångspunkt

Genom att vara en del av föreningsidrotten socialiseras och fostras unga in i en kultur med specifika sociala och kulturella värden, roller och handlingsmönster.¹¹ Förutom att de lär sig motoriska och taktiska färdigheter, regler och spelsystem lär de sig också hur man ska bete sig och vad som värderas högt. Idrottsintresset är något som formas utifrån specifika sociala förhållanden. Motiven för att delta hänger nära samman med om de unga kan förstå vad verksamheten går ut på och kan hantera det som idrotten kräver. Att behärska den sociala praktik som idrotten utgör innebär ett slags förkroppsligande av handlingar och uttrycksmedel i ett

6 Blomdahl, U. m.fl. (2006); Engström, L-M. (2004), (2008). *Who is physically active?*; Larsson, B. (2005), *Arenor för alla*; Larsson, B. (2008). *Ungdomarna och idrotten*; Nilsson, P. (1998). *Fritid i skilda världar*; Wagnsson, S. (2009). *Föreningsidrott som socialisationsmiljö*; Laakso, L. m.fl. (2008) *Trends in leisure time physical activity among young people in Finland 1997–2007*; Wright, J. m.fl. (2003) *Physical activity and young people*.

7 Se t.ex. Thedin Jakobsson, B. m.fl. (2012). *Almost all start but who continue?*

8 Regeringens proposition 2008/2009:126. *Statens stöd till idrotten*.

9 För närmare beskrivning av SIH-projektet, se Engström, L-M. (2004).

10 Tillsammans med L-M Engström genomförde jag projektet på uppdrag av RF, vilket blev rapporten *Vilka stannar kvar och varför?*. FoU 2008:4.

11 Se t.ex. Trondman, M. (2005) och SOU 2008:59. *Föreningsfostran och tävlingsfostran*.

givet sammanhang.¹² De idrottssammanhang de unga ingår i kan komma att påverka dem olika. Även ungdomar med relativt lika förutsättningar kan komma att uppleva, förstå och motiveras av en och samma verksamhet på skilda sätt. Idrotten är heller inte det enda sammanhang som de ingår i. Skola, familj, vänskapskrets och olika fritidsmiljöer påverkar också identitetsskapandet.¹³

Utgångspunkten är att de ungdomar som förstår vad verksamheten går ut på och finner sig till rätta i den också kan hantera de krav som ställs på dem. De som känner delaktighet och lust och som dessutom får möta lagom anpassade utmaningar kommer att vara kvar i idrottsrörelsen. Forskaren Aaron Antonovsky har kunna visa att människor som upplever en känsla av sammanhang (KASAM) i tillvaron, bestående av komponenterna *begriplighet*, *hanterbarhet* och *meningsfullhet*, också skattar sin hälsa som bättre än andra.¹⁴ Lika väl som att känslan av sammanhang påverkar upplevelsen av hälsa, tror jag att den också påverkar barns och ungdomars vilja att fortsätta i en idrottsförening. Huruvida ungdomar tycker att idrottsdeltagandet är begripligt (att de förstår vad det hela går ut på), hanterbart (att de kan göra det som krävs) och meningsfullt (att de vill vara med), antar jag följaktligen har betydelse för om de finner sig tillrätta och vill fortsätta delta.¹⁵ Vid tolkningen av intervju svaren har jag inspirerats av Antonovskys teori och tagit mig friheten att nyttja KASAM-komponenterna som verktyg för att analysera ungdomarnas utsagor. Nedan följer en kortare redovisning av hur innebörden i dem kan tolkas.

Begriplighet innebär en upplevelse av att tillvaron, den inre såväl som den yttre, ter sig konkret, gripbar och strukturerad istället för slumpmässig och oförklarlig. Det är genom erfarenheter som upplevs som sammanhängande och strukturerade som begripligheten formas. I en sådan tillvaro kan även ett misslyckande bli en bra och berikande erfarenhet, eftersom både positiva och negativa erfarenheter bidrar till en djupare förståelse av hur såväl jag själv som min omgivning fungerar. Antonovsky framhåller vikten av att kunna förutse händelser, och att kunna göra relevanta bedömningar som är värdefulla för känslan av sammanhang.¹⁶ Ord som associerar till begriplighet är: förståelse, information, struktur, regler och tydlighet. Mitt intresse kretsar kring frågan om hur och på vilket sätt som idrotten ter sig begriplig, strukturerad och tydlig för ungdomar.¹⁷

12 Se t.ex. Bourdieu, P. (1984). *Distinction. A social critique of the judgment of taste*; Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken*; Engström, L-M. (2008) och (2010). *Smak för motion*.

13 Se t.ex. Trondman, M. (2005).

14 Antonovsky, A. (1979). *Health, stress and coping*; Antonovsky, A. (2005). *Hälsans mysterium*.

15 Se även Åhs, O. (2002). *Idrott, människosyn och värdegrund*.

16 Antonovsky, A. (2005).

17 Se även Hagström, U. m.fl. (2000). *När självkänslan växer*.

Hanterbarhet innebär att man upplever sig ha resurser att möta de krav och utmaningar som ställs i den situation man befinner sig i. Resurserna, eller tillgångarna, kan vara av materiellt slag, exempelvis i form av fysiska redskap eller rätt utrustning. De kan även bestå av mer immateriella tillgångar såsom sociala relationer, kunskaper i form av motoriska färdigheter eller kognitiva förmågor. En god känsla av hanterbarhet formas genom att det är en balans mellan de krav som ställs och de resurser som individen har tillgång till. Ord som är associerade till hanterbarhet är: resurser, kunskap, förmåga, tillit, trygghet, kontroll samt framtidstro.¹⁸ Hanterbarhet används som analysredskap för att belysa om, och i så fall på vilket sätt, som ungdomarna har resurser att anpassa sig och klara av träningen. Viktiga frågor handlar om hur de unga känner att de kan bemästra vardagen, men även träningar och tävlingar. Känner de sig trygga och har tillit till uppgiften och till gruppen, och upplever de att de har såväl kroppslig som psykisk och social kompetens för att klara av det de ska göra? Trivs de och har de kontroll över det idrottssammanhang de ingår i? Begreppet hanterbarhet är knutet framför allt till frågan om hur och på vilket sätt de unga lyckas fortsätta idrotta. Svaret på dessa frågor är delvis beroende av ramfaktorer såsom tillgången till tider, lokaler, planer och materiel, men det handlar också om huruvida de unga får utmaningar som är anpassade till den nivå de befinner sig på.¹⁹

Meningsfullhet – av Antonovsky också kallad motivationskomponenten och i den bemärkelsen den viktigaste – är det tredje begrepp som utgör känslan av sammanhang.²⁰ Innebörden av begreppet är att känna en positiv förväntan på livet, ha en framtidstro och att de situationer man ställs inför känns utmanande, lust- och glädjefyllda, intressanta och värda ett känslomässigt engagemang. Antonovsky betonar att känsla av sammanhang inte främst handlar om kognitiva aspekter utan snarare om upplevelsen av att vara delaktig och engagerad. Ord som förknippas med meningsfullhet är: gemenskap, delaktighet, engagemang, lust och glädje, intresse, motivation och framtidstro.²¹ För mig handlar det om att försöka finna ut vad det meningsfulla i idrotten består av, till exempel på vilket sätt ungdomarna beskriver sitt idrottande, samt om ungdomarna känner sig delaktiga, engagerade och komfortabla i verksamheten. Jag utgår från att de som finner idrottsverksamheten begriplig, hanterbar och meningsfull är kvar i föreningsidrotten, annars hade de troligtvis slutat. Samtidigt är mitt intresse riktat mot hur begriplighet, hanterbarhet och framför allt meningsfullhet gestaltas i de ungas beskrivningar av

---

18 Ibid.

19 Ibid.

20 Antonovsky, A. (2005).

21 Se även Hagström, U. (2000).

sitt idrottande. Som exempel är en ofta förekommande fras i intervjuerna att de håller på med idrott för att ”det är så roligt”. Jag uppfattar det som att ”det roliga” ligger nära Antonovskys begrepp meningsfullhet. Min ambition är att få en större förståelse för vad ”det roliga” kan innebära och att försöka tydliggöra vad som ter sig begripligt, hanterbart och meningsfullt. I fokus är frågor som:

- Hur beskriver de unga sig själva i relation till deltagande i föreningsidrott?
- Vilka motiv anger de för att fortsätta idrotta?
- Vad är viktigt för att de ska fortsätta idrotta?

Vilka är ungdomarna?

I studien *Vilka stannar kvar och varför?* intervjuades 18 föreningsaktiva ungdomar i åldrarna 15–19 år om sitt idrottande. Syftet var att åskådliggöra hur de ser på sitt idrottande, vad som är viktigt för dem, vilka motiv de har för att idrotta och vilka villkor som de anser bör vara uppfyllda för att de ska fortsätta. I det mångvetenskapliga projektet Skola-Idrott-Hälsa genomfördes fokusintervjuer²² med 66 elever som alla gick i årskurs nio. Av dessa elever var 37 aktiva i en idrottsförening, 22 hade varit aktiva men slutat och 7 hade aldrig deltagit i föreningsidrott. Intervjuerna handlade om elevernas uppfattningar om föreningsidrott och skolämnet idrott och hälsa.

Föreningsidrottande ungdomar

I intervjuerna med de föreningsidrottande ungdomarna blev det tydligt att de utgjorde en specifik grupp tonåringar. De flesta tränade flera dagar i veckan och höll på med flera olika idrotter. En och samma person kunde exempelvis träna simning eller dans två gånger i veckan och friidrott tre gånger i veckan. En annan person kunde vara elitaktiv i en idrott och hålla på med en annan idrott ”för skojs skull”. Andra kompletterade sin idrott, eller sina idrotter, med egen träning, exempelvis styrketräning eller distanslöpning. Nästan alla deltog i tävlingar eller matcher inom sin specifika idrott. Endast ett fåtal ägnade sig enbart åt träning. Ridning och dans var exempel på sådana idrotter vilka man kan utöva utan att tävla. Förutom att många av ungdomarna tränade och tävlade i sin egen åldersgrupp var det inte ovanligt att de tränade och spelade matcher i klubbens dam- eller herrlag eller deltog i seniortävlingar. Flera hade ytterligare något uppdrag inom föreningen, såsom tränare för yngre barn, domaruppgifter eller så hade de admi-

²² Intervjuer med en grupp personer. I det här fallet 3–6 personer i varje grupp.

nistrativa uppgifter. Samtliga hade varit föreningsaktiva under större delen av sin uppväxt och endast några få hade haft uppehåll från allt idrottande. Majoriteten började i en idrottsförening vid sju års ålder eller tidigare.

De som slutat i föreningsidrotten

Endast några få av dem som slutat med föreningsidrott tränade på egen hand. De var ute i naturen, joggade, promenerade eller gick på kommersiella träningsinstitut eller gym. Den som är ung och vill idrotta på motionsnivå förefaller vara hänvisad till ett träningsinstitut eller till att motionera på egen hand. Flera uppgav att de ville fortsätta idrotta men att de hade tappat intresset på grund av att idrotten de hållit på med inte var tillräckligt utmanande eller blev tråkig och enformig. De upplevde heller inte att de lärde sig något nytt eller att de utvecklades. En annan anledning till att de slutat var att det inte räckte med att delta någon gång i veckan. För att fortsätta krävdes det att de deltog flera gånger i veckan och att de spelade matcher och tävlade frekvent. I vissa fall fanns det inga lag eller föreningar på orten. Andra uppgav att de inte längre fick vara med eftersom de inte ansågs tillräckligt duktiga eller ambitiösa. Ytterligare en anledning kunde vara att en skada gjorde det omöjligt att fortsätta på den nivån som krävdes. Alla som slutat idrotta hade fostrats i en föreningsidrott med tävlings- och prestationsinriktning. Flera ville fortsätta men hade svårt att hitta verksamheter som erbjöd den form av idrott som de kunde hantera eller var intresserade av att delta i.

Idrott är roligt – men vad innebär det?

I så gott som alla intervjuer framkommer det att de ungdomar som idrottar gör det för att de tycker att idrott är roligt. De beskriver sitt idrottande med ord som kul, skoj, roligt och underhållande. Att det är roligt att idrotta är förmodligen anledningen till att de är villiga att spendera tid och energi på att fortsätta. I intervjuerna i projektet Skola-Idrott-Hälsa uttrycker sig även de som inte var aktiva i föreningsidrott på liknande sätt: ”Man ska hålla på med idrott för att det är roligt och för att man mår bra” eller ”Ha skoj och röra på sig”. Tidigare studier visar liknande motivbilder,²³ liksom att unga slutar när de inte längre upplever idrotten som rolig.²⁴ Intrycket blir att upplevelsen av att ”ha kul” är själva meningen (det meningsfulla) med idrott. När ungdomarna ombads att närmare beskriva vad kul och roligt kan betyda, framträdde flera dimensioner som jag menar i första hand

---

23 Wankel, L.M. m.fl. (1985). *Factors Underlying Enjoyment of Youth Sport*; MacPhail, A. m.fl. (2003). *Young People's Socialisation into Sport*; Blomdahl, U. (2006); Light, R. (2011).

24 Se t.ex. Coté, J. m.fl. (2002). *Children's involvement in sport*.

kan kopplas till begreppet meningsfullhet. Men de kan även ses i relation till begreppen begriplighet och hanterbarhet, närmare bestämt uttryck som associeras till meningsfullhet, såsom glädje, delaktighet, engagemang, inkludering, kamratskap, motivation och framtidstro.²⁵

Att lära och utvecklas

”Man spelar fotboll för att ha roligt, det är hela idén med fotboll.”

(Pojke 16 år)

Citatet ovan speglar ett återkommande svar bland de idrottsdeltagande ungdomarna. När jag ber honom att närmare beskriva varför han håller på med idrott, säger han:

”För att ha roligt. Man är alltid sugen på att spela fotboll ... man vill ju utvecklas och lära sig.”

En flicka som både dansar och spelar ultimate frisbee säger:

”Jag älskar att dansa och att spela frisbee. Det är fantastiskt roligt.”

(Flicka 15 år)

Flickan förklarar att hon håller på med dans för att hon där får utmaningar att lära sig nya steg. Ultimate frisbee håller hon på med för att i första hand få träffa kompisarna.

En annan flicka uttrycker sig på följande sätt:

”Lära sig nya danser, lära sig nytt, alltså man lär sig ju så mycket takter och melodier och så där. Kontrollera kroppen bättre och känner sig lite proffsig i kroppen, att man verkligen kan styra den. Jag tycker det är jättekul att dansa. I dansen utvecklas man för varje pass på olika sätt. Väldigt mycket ... och det känns bra ... jag tycker det är jätteroligt.”

(Flicka i årskurs nio)

För ungdomarna innebär ”att lära” ibland detsamma som att lära sig något helt nytt. Ibland innebär det att klara av något som har övat på länge, och ibland att öka spelförståelsen och den taktiska förmågan i ett specifikt spel. Meningsfullheten i idrottandet förefaller öka genom att de utvecklas, klarar av och hanterar en

---

²⁵ Antonovsky, A. (2005); Hagström, U. (2000).

ny situation men också när de får en djupare förståelse för den idrott de håller på med.

Bland de ungdomar som tidigare varit med men som slutat var en återkommande utsaga att de upplevde idrotten som tråkig, eftersom träningen gick ut på att göra samma sak hela tiden och att de upplevde att de inte lärde sig något nytt eller fick någon ny utmaning.

”Först i början var det kul men sen blev det långtråkigt. Det var när man fick göra samma sak om och om igen och bara bättra på grunderna och det var tråkigt. Alla kunde ju redan allt och man kom inte vidare.”

(Pojke i årskurs nio)

För de som slutat förefaller det som om begripligheten och hanterbarheten försvann i och med att de inte fick någon ny utmaning och att själva idrotten blev för enkel. Meningsfullheten och det roliga minskade eller upphörde helt.

Några av de aktiva ungdomarna ägnar sig åt flera idrotter med till synes olika logiker, exempelvis lagspel såsom fotboll och handboll och en individuell artistisk idrott såsom gymnastik, konståkning eller dans. Genom att delta i olika idrotter finns möjligheter att tillgodose flera behov av kunskapsutveckling i form av fysiskt, kognitivt och socialt lärande. En flicka säger att ”judo är roligt för att man lär sig olika kast och de regler som tillhör sporten” medan en pojke som spelar handboll förklarar det roliga och meningsfulla i att spela med att han märker att han blir en bättre spelare och att han ökar sin förståelse för spelet:

”Utvecklas för mig, det är att kunna förstå spelet, hur det är uppbyggt för anfallarna i det andra laget och kunna läsa det snabbt och effektivt och bli bättre individuellt. Kunna skjuta hårdare och kunna utvecklas och ha otrolig spelförståelse. Det är att utvecklas för mig.”

(Pojke 15 år)

Att kunna bemästra teknik, vara motoriskt skicklig, i fysisk form, ha förmågan att förstå vad spelet går ut på och kunna göra det som krävs var något som betonades vid återkommande tillfällen i intervjuerna. För att kunna ha roligt i idrotten är det nödvändigt att ungdomarna förstår vad de ska göra och är villiga att träna och göra det som omgivningen efterfrågar. Det är, som jag tolkar det, delar av vad Antonovsky innefattar i begreppen begriplighet och hanterbarhet.²⁶

---

26 Antonovsky, A. (2005).

Ungdomarna uttryckte ofta begreppen lära och utveckling i termer av känslor och erfarenheter, exempelvis ”den härliga känsla” de upplever ”när allt stämmer”. En pojke formulerar det på följande sätt:

”Ibland så känner man sig jättedålig. Det gör man nästan alltid i början av träningen och då fungerar det aldrig med några kast. Men sen så när man väl får det att fungera, när man tränat, när allting fungerar, då har man uppnått någon form av frisbeens nirvana eller vad man ska säga. Då känns det rätt, det man har tränat på.” (Pojke 16 år)

Flera ungdomar beskriver den sköna känslan av att ta ut sig eller när allt stämmer; att det känns skönt och lustfyllt. Men de uttrycker också obehagliga känslor i samband med träningen, till exempel att de är ”spyfärdiga” eller ”grymt” trötta. Inte sällan talar de om hur härligt det känns efter passen när de får vila. Idrottandet blir en påtaglig fysisk upplevelse som kan innebära njutning men också obehag.

Kroppslig kompetens

För många av de aktiva ungdomarna verkar idrottens tillfällen till lärande ha större betydelse än möjligheterna till att tävla. Därmed inte sagt att man inte kan lära när man tävlar. De unga verkar främst vara intresserade av en idrottslogik som innefattar lärande av kroppsliga färdigheter. Att ha kroppsliga resurser som gör det möjligt att hantera och utföra olika idrottsliga färdigheter, i kombination med lusten att lära motoriska och taktiska förmågor, framträder som meningsfullt för dem. Ungdomarna återkommer ofta till vikten av att känna att de behärskar idrotten och de träningsmoment de ställs inför. Flera av dem berättar om de idrotter de tidigare hållit på med och också om varför de slutat och varför de tror att andra slutar. Skälen de uppger är att de inte längre kände att de blev bättre, att de inte var tillräckligt motoriskt och fysiskt kunniga, att de inte fick möjligheten att lära sig nytt eller inte kände att de utvecklades. En viktig del är med andra ord att ha tillräcklig kroppslig kompetens att hantera idrotten eftersom kraven ökar ju äldre man blir. Det handlar både om att träna mer och om att erövra en större fysisk och idrottslig förmåga med större komplexitet, vad gäller exempelvis motorisk färdighet och speluppfattning. I intervjuerna i projektet Skola-Idrott-Hälsa framkommer att flera av dem som inte längre är aktiva i föreningsidrott hade slutat på grund av skada och att det hade varit för svårt för dem att ta sig tillbaka till idrotten igen. De gav också exempel på att de inte längre platsade i laget på grund av att konkurrensen hade hårdnat. Enligt både Côté, Hay, Franzén och Peterson, slutar

ungdomar när de inte längre upplever idrott som roligt.²⁷ Avbrotten kan dock vara både ofrivilliga och motvilliga, till exempel att de skadar sig, att de utesluts ur laget eller att klubben läggs ned.²⁸ För även om avbrottet från idrotten framstår som begripligt utifrån den rådande tävlingslogiken framkommer det att flera av dem som slutat gärna hade fortsatt om det hade varit möjligt.

De föreningsaktiva ungdomarna gav också exempel på tillfällen då de hade blivit skadade, då de inte fått vara med eftersom de inte hade varit tillräckligt bra eller då konkurrensen hade varit för hård. För en del av dem blev strategin att börja med en ny sport där de klarar av att göra det som krävs och där de samtidigt känner att de lär sig något nytt och utvecklas. Några beskrev också att de tidigare har tränat idrotter som är svåra att lära sig och kräver stora motoriska färdigheter. Därför började de med en idrott som är lättare att lära sig och inte ställer lika höga krav på kroppslig eller taktisk kompetens och där de snabbt kan göra raska framsteg. En flicka berättar att hon har börjat med att spela innebandy och säger:

”Det är kul. Det är en lätt sport att komma in i, man kan spela matcher efter ett halvår. Det är skillnad från gympan där man måste träna länge innan man kan vara med och tävla och så.” (Flicka 16 år)

I intervjuerna återkom ungdomarna till frågor kring lärande och utveckling. Flera av de idrottande ungdomarna beskriver det som en sinnlig upplevelse när de har lärt sig och utvecklat sin rörelsekompetens, vilket är en upplevelse som de inte vill vara utan. En flicka som har dansat, tränat friidrott och åkt konståkning i flera år säger: ”Jag vet inte om jag skulle klara av att inte hålla på med idrott längre”. Idrotten blir en livsstil och en del av det meningsfulla är att lära sig något nytt, att få nya utmaningar och upplevelser genom kroppsrörelser samt att kunna lära sig förstå och hantera dessa situationer. Meningsfullheten återfinns i den egna rörelseupplevelsen, ett idrottens egenvärde, en känsla av att vara här och nu, vilket är en känsla i kroppen och inte en kognitiv förmåga. Det är en positiv känsla som förefaller vara en väsentlig anledning till att de unga är villiga att lägga ner mycket tid, kraft och engagemang på sitt idrottande.

Att tävla och kämpa

Flera av de idrottande ungdomarna upplever själva tävlandet som ett roligt och viktigt moment. För några spelar tävlandet huvudrollen i deras idrottande och

---

27 Côté, J. (2002). Franzén, M. mfl. (2004). *Varför lämnar ungdomar idrotten?*.

28 Se t.ex. Klint, K. m.fl. (1986). *Dropping in and dropping out*.

vissa beskriver sig själva som tävlingsinriktade. Att tävla är det viktiga och det meningsfulla. Det är det som är målet med att hålla på med idrott. En pojke säger:

"Sen tycker jag alltid att det är kul med sport och fotboll och tävla också.

Intervjuaren: *Mm, så om du inte fick tävla skulle du då hålla på med idrott?*

Näe, det skulle jag inte ... man måste ju ha mål." (Pojke 16 år)

Andra beskrev tävlingen som ett kvitto på att man har förberett sig rätt och att det kan jämföras med att ha prov i skolan:

"Det är kul att spela match för det känns som att då, om man säger som skolmotsvarighet, så har man suttit och pluggat jättelänge. Och när man kommer på de här turneringarna så är det någon form av redovisning av det man har tränat på. Och även om det inte går så bra så vet vi att vi är riktigt bra egentligen för vår ålder och vi behöver inte bevisa något genom att vinna över 20-åringar." (Pojke 16 år)

Tävlingen får funktionen av redovisning och att utvärdera om man har blivit bra på det man tränat. Genom att träna och tävla disciplineras ungdomarna på ett särskilt sätt för att kunna hantera den logik som den specifika idrotten kräver. De idrottande ungdomarna beskriver att idrotten får dem att känna sig både fysiskt och mentalt starka och hjälper dem att få struktur på sina liv. De verkar emellertid inte vara intresserade av att träna på egen hand eller i en grupp bara för att hålla sig i form. För flera av dem verkar träning utan tävlingsmoment vara varken intressant eller begripligt. En flicka ger följande beskrivning:

"Men annars är väl Friskis&Svettis ett bra alternativ för att träna. Jag har inte provat men det verkar jättetråkigt. (*Skratt*)

Intervjuaren: (*Skratt*) *jaha ... varför då?*

Ja, jag vet inte, det känns så meningslöst, eftersom jag tycker om att tävla så har jag märkt när jag har gått framåt. Det känns som om man kommer dit [till F&S], springer lite fram och tillbaka och så får man inte ut något för det ..." (Flicka 16 år)

Ett flertal uttrycker det på liknande sätt. De vill ingå i en klubb som bedriver tävlingsverksamhet. Men samtidigt som tävling och match ingår i idrottens tävlingslogik, vilket alla som deltagit i föreningsidrott är fostrade i, är det inte tävlingen i

sig som alla blir motiverade av i första hand. En flicka ger följande förklaring om varför hon tränar och tävlar i en klubb istället för att träna på egen hand:

”Nej, men, att träna ... (*skrattar*), för att må bra, för att ha något att göra ... för att vara aktiv ...

Och ... så att bara gå till gymmet eller springa, du kan få ut en del av det också ... men det är så mycket roligare att göra det för ett mål ...

Tillsammans med andra ...

Att, tävla och det ... det är en helt annan sak om du är med i en klubb.”
(Flicka 17 år)

En pojke uttrycker saknaden av tävlingsmomentet efter att han slutat med föreningsidrott. Andra menar att orsaken till att de slutat hade varit att det blivit viktigt att prestera och göra bra resultat. Turneringar, matcher och tävlingar är en fundamental del i föreningsidrotten och får allt större utrymme ju äldre man blir.²⁹ En av dem som valt att stanna kvar i föreningsidrotten poängterar vikten av att vinna över andra, men påfallande ofta beskrev ungdomarna tävlingsmomentet bara som en del i idrottandet. Fokus låg snarare på kampen i stunden: det som ger nerv åt aktiviteten. Spänningen ligger i att ha ett mål att se fram emot, där man mäter sina krafter i ett sammanhang med andra. En flicka säger följande:

”Det är hur man kan se hur långt man kan pusha sig, hur långt man kan springa, hur långt man kan hoppa och så.”
(Flicka16 år)

Utmaningen måste vara på så lika villkor som möjligt, anser hon. För henne blir inte kampen intressant om något lag eller någon tävlande är för överlägsen. Hon fortsätter:

”På innebandy blir det så att vårt bästa resultat är att jag har gjort tio mål mot noll men det kanske var för att det andra laget var sopigt, inte för att vi var bra.”
(Flicka16 år)

En pojke menar att för att kunna delta i idrott måste man förstå att målet är att vinna, man måste kunna hantera tävlingssituationen, annars kan man inte fortsätta.

”Ibland är du trött och vill inte gå ... men då ... om du inte går och tränar, då låter de dig inte spela matcher. Och du vill spela matcher, så

---

29 Se även Franzén, M. (2004); Trondman, M. (2005) särskilt kapitel 5.

det är därför du går ändå ... När du är där så kämpar du, du måste göra din insats, du måste slåss, men det är inte bara att vinna ... du måste kämpa för att vinna, men samtidigt är det inte vinnandet som är viktigt.”
(Pojke 16 år)

Tävlingen kan vara motiverande, engagerande och glädjefylld och betoningen är snarare mer på utmaningen och kampen för stunden än på resultatet. Ungdomarna beskriver ofta tävlingar och matcher som motiverande, en möjlighet att erövra nya färdigheter och att det kan vara ett gemensamt mål som förenar och sporrar gruppen eller laget. De uttrycker inte i första hand ett tävlingsintresse med elitambitioner, även om det skulle kunna vara en drivkraft för att fortsätta. Däremot återkommer de till vikten av att förstå och kunna hantera matchsituationer och tävlingsmoment. Tävling och prestation betonas i större utsträckning efter tolv års ålder.³⁰ Ju äldre de aktiva är, desto mer krävs av dem för att ha både mental och fysisk kompetens att klara av konkurrenssituationer.

Alla vill inte tävla

Även om flera ungdomar finner tävlingsmomentet stimulerande är det inte alla som uppskattar det. En flicka var tydlig med att hon helst skulle vilja avstå från att tävla. För henne var det vare sig meningsfullt eller motiverande att tävla, men det är något som hon insett att hon måste göra och kunna hantera för att få fortsätta i föreningen:

”För mig känns det inte viktigt att tävla, att jag måste tävla. Visst, det är kul att se att man förbättra sig och så men det är ändå det ... man måste ändå tävla för att få vara kvar, om man så säger ... Man måste ändå tävla för att få vara kvar i föreningens verksamhet.”
(Flicka 17 år)

I det idrottssammanhang flickan befinner sig i är det tävlingslogiken och rangordningsprincipen som styr klubbens verksamhet. Som aktiv måste man förstå och ställa upp på denna logik. Föreningarna skulle naturligtvis kunna ha olika krav vad gäller att delta i tävlingar och matcher. Dock föreföll det som att villkoret för att vara med i en förening är att man ställer upp och tävlar och deltar i matcher och inte endast tränar. De unga måste med andra ord både begripa att idrott går ut på att tävla, kunna hantera tävlingssituationen och vara tävlingsvilliga. Men alla upplever inte tävlingar och matcher som lockande eller meningsfulla, utan som något nödvändigt som ingår i den verksamhet de deltar i.

³⁰ Se även Côté, J. (2002), s. 484–502; Riksidrottsförbundet (2011). *Idrotten vill*.

Att umgås och dela erfarenheter

I intervjuerna återkommer ungdomarna till glädjen och vikten av att känna gemenskap i föreningen, både med andra aktiva och med tränarna. Det är det som är det roliga och meningsfulla med idrotten. Andra studier visar liknande resultat.³¹ Forskning visar också att en vanligt förekommande anledning till avhopp, särskilt i de yngre åldrarna, är att vännerna slutar.³² I intervjuerna framhöll några av dem som hade slutat att de ville börja igen men att de inte hade någon vän som ville följa med dem och att det krävs mod och självkänsla att våga gå ensam till ett nytt träningsområde.

”Intervjuaren: *Kan du förklara vad det var som gjorde att du slutade?*

Det var själva gemenskapen som var anledningen att jag gick där.

Så vad skulle kunna göra att du börjar igen med någon idrott?

Om man hittar några roliga att gå med.” (Pojke årskurs nio)

De unga som var kvar i idrotten talade om att de genom idrotten träffade tonåringar som de annars inte skulle träffa och att de fått vänner i andra åldrar och med andra intressen. En flicka förklarade att hon började med sin nuvarande idrott för att hon ville få nya vänner och komma in i tjejgänget i klassen. Hon beskriver det på följande sätt:

”Ja tio år gammal så började jag med basket för att det var ett sätt att få mer vänner.

Intervjuaren: *Mm*

Jag var inte så jättenära med tjejerna i min klass.

Nä

För jag var mer som en pojkflicka.

Okej

Men det var ett sätt att få mer kontakt med tjejerna.” (Flicka 16 år)

Den här flickan såg idrotten som en inträdesbiljett till en gemenskap med klasskamraterna. Senare i intervjun berättar hon att man lär sig att umgås genom att idrotta. Hon beskriver det som ett ”systerskap”, en gemenskap med de andra flickorna i laget. Systerskapet uppstår genom att spelarna gör något gemensamt som

31 Se även Wankel, L.M. (1985); Coakley, J. m.fl. (1992). *Making Decisions*; MacPhail, A. (2003); Allander, S. m.fl. (2006). *Understanding participation in sport and physical activity among children and adults*.

32 Côté, J. (2002). Franzén, M. (2004).

innefattar hela kroppen och när spelet eller träningen blandas med skratt och allvar. Hon menar att det skiljer sig från andra umgängesformer på fritiden, där man umgås exempelvis hemma hos någon eller i en virtuell mötesplats på nätet. Just växlingen mellan att ha en bestämd uppgift att lösa, själva spelet eller träningen, i kombination med att kunna växla mellan det seriösa och det lustfyllda, gör i hennes ögon idrotten till en särskild företeelse.

Idrotten ger förutsättningar för samvaro. Därmed inte sagt att gemenskapen sträcker sig utanför träningar, tävlingar och matcher eller är något som upprätthålls när man kanske slutar idrotta. Gemenskapen i laget och träningsgruppen var ett viktigt skäl (det viktigaste för vissa) att idrotta. I några intervjuer framkom det dock att gemenskapen hade överskuggats av konkurrens, individualitet och favoriserande av vissa aktiva vilket hade lett till att några hade slutat. För andra var idrotten fortfarande så meningsfull i sig att de hade sökt sig till andra klubbar inom samma idrott eller börjat med en helt ny idrott. En flicka berättar att hon slutade med gymnastik när verksamheten blev allt mer tävlingsinriktad i kombination med hårdare och mer träning. Dessutom ökade konkurrensen både mellan olika klubbar och mellan träningskamrater. Hon beskriver det på följande sätt:

”Alltså gymnastiken blev lite mer stressande och pressande och jag tänkte att jag skulle göra något mer socialt och då blev det innebandy. Gymnastiken är inte så mycket gemenskap.” (Flicka 16 år)

Hennes upplevelse var att meningsfullheten försvann och hanterbarheten minskade allteftersom antalet tävlingar blev fler och konkurrensen hårdnade. För henne var det viktiga att finna gemenskap för att kunna hantera och känna mening med sitt idrottande. Flera av de intervjuade beskriver liknande situationer. Några av dem anger mobbning och utanförskap som skäl till varför de hade slutat med sina tidigare idrotter.

”På judon var det så att jag blev lite utstött av gruppen och det var av dem som tävlade och som satsade. Man har ju olika bälten i judon och de tryckte ner dem som hade lägre bälten så till slut orkade jag inte med längre, för jag såg ingen mening med att ha en speciell färg på bältet. Jag var bara där för att ha kul.” (Pojke 16 år)

Förhållandena i föreningen blev varken hanterbara eller begripliga för pojken och han fick inte stöd för att komma tillrätta med situationen. Han hittade istället en ny förening och en ny idrott som han kunde fortsätta med. Under intervjun betonade han vikten av att alla ska ha möjlighet att vara delaktiga och få göra sina

röster hörda i träningsmanhang, annars kan idrotten mista sin mening för många. Trots de svårigheter som vissa av de intervjuade mött i en idrottsförening föreföll idrott vara mycket viktigt och meningsfullt för dem. Därför letade de upp antingen en ny klubb inom samma idrott eller en helt ny idrott. På frågan varför hon började med innebandy när hon slutat med en annan idrott svarar en flicka:

”Det är roligt och så ... och jag mår bra av att träna, jag har något att kämpa för och så träffar man vänner och så är man inte så passiv. För om jag inte tränar så blir jag slö och passiv.

Intervjuaren: *Men du skulle kunna träffa vänner på ett kafé eller sjunga i kör eller göra något likande? Varför hålla på med idrott?*

Åh ... du har något du kan göra där du inte behöver prata liksom. Man kan umgås utan att behöva säga något.” (Flicka 16 år)

För denna flicka blev lösningen att hitta en ny idrott som hon snabbt kunde lära sig och som gav henne en tillräcklig utmaning. Samtidigt kunde hon erfara vänskap och glädje tillsammans med andra. En del av ungdomarna förefaller vara mycket intresserade och tycks ha tillräckligt med idrottslig kompetens för att förstå, hantera och ha modet att pröva en nystart i en annan klubb eller i en ny idrott. Dessutom kan idrott bidra till mening, ge möjlighet till att umgås och känna gemenskap utan krav på samtal och diskussioner.

Många av de idrottsaktiva ansåg att laget eller träningsgruppen var ett viktigt skäl till att fortsätta. För vissa var det den viktigaste faktorn. Samtidigt uppgav de att de skulle fortsätta att idrotta även om klubben lades ned eller om deras tränare slutade. Idrott är för viktigt för dem och de tror att de skulle kunna få nya idrottskamrater i en ny förening. Att inte hinna med alla vänner eller tacka nej till andra aktiviteter, upplevs ibland som stressande och gör livet mindre hanterbart. Förväntningar från idrottskamraterna och tränaren utgör en form av social press, menar de unga, för även om det känns motigt går de iväg till träningen i alla fall, främst för att de inte vill svika någon. Trots ett visst obehag gick ungdomarna dit eftersom idrotten trots allt framstår som meningsfull för dem, något de när allt kom omkring inte vill eller kan avstå ifrån.

Att fostras till idrottare

Ungdomarna vittnade om att det efter många års utövande infann sig plikt- och lojalitetskänslor gentemot idrottskamrater och tränare. Som idrottare införlivar man normer och värderingar om att ställa upp och inte bryta uttalade och outtalade åtaganden. Dessa normer och värderingar har man accepterat, om än kanske inte medvetet, i och med att man ingår i en träningsgrupp och utövar en idrott på ett visst sätt med dess regler och principer. Dessutom berättade flera att de vill ha och behöver förväntningar, särskilt ifrån tränaren. En flicka uttrycker det så här:

”Om min tränare förväntar sig att jag ska komma, då är jag där och tränar.

Intervjuaren: *Mm*

Så det är så, om jag inte hade haft en tränare så hade det varit att jag tänkte att jag kan träna om en timme när jag har ätit.

Mm

Då hade det inte blivit av och det hade inte blivit lika effektiv träning heller. Då har jag ingen att visa mig duktig för.

Nej

För jag behöver min tränare för att visa mig duktig alltså ... ja någon som förväntar sig att jag ska prestera någonting.” (Flicka 15 år)

Idrottandet bygger på en ömsesidig överenskommelse mellan de aktiva och tränarna. De aktiva menar att de har en plikt att ställa upp och komma till träningen, även om de deltar i en verksamhet som genomförs på frivillig basis. Det förefaller som om det här är något som de tar för givet vilket också utgör en norm inom idrotten, en viktig del av idrottens begriplighet. Att vara väntad av både idrottskamrater och tränare uppfattar de också som något bekräftande och positivt. Ungdomarna känner att de är betydelsefulla och att de ingår i ett sammanhang.

Förutom att de idrottsaktiva ungdomarna uttrycker att de för det mesta klarar av att kombinera idrotten med det övriga livet menar de att engagerade och kunniga tränare, tillsammans med stödjande föräldrar, är viktiga förutsättningar för att deras idrottsengagemang ska vara hanterbart och meningsfullt. Uttalanden om vikten av att bli sedd och bejakad av ledarna, samt betydelsen av ett positivt stöd från föräldrarna, återkom ofta i intervjuerna. Flera uttryckte att de har blivit fostrade till idrottare. ”Jag tror bara att det just var för att det har gått i släkten”, säger en flicka och fortsätter senare:

”Från början var det ett allmänt intresse. Nu har det gått över till att bli en livsstil. Så jag känner inte att jag skulle vilja bli av med den.”

(Flicka 17 år)

Även om de med jämna mellanrum ifrågasätter sitt idrottande och finner det svårt att kombinera det med det övriga livet är de, som en pojke uttryckte det, ”beroende” av att idrotta inom föreningsidrotten.

De unga som ville fortsätta idrotta men som inte gjorde det uppgav att anledningarna kunde vara att den idrottsliga kompetensen inte räckte till eller att det inte fanns verksamhet för tonåringar som inte vill träna flera dagar i veckan och tävla frekvent. Många är fostrade i att idrott ska gå till på ett visst sätt, exempelvis att träning och tävling ska bedrivas i ålders- och könssegregerade grupper. Vissa hade därför svårt att tänka sig att de skulle kunna träna i ålders- och könsblandade grupper. En pojke säger att ”träna med dem som är yngre är inte kul” och fortsätter:

”Fotbollen det var väl ... jag ville vara med och spela i laget, men det fick jag inte för jag fick vara med de små istället.” (Pojke i årskurs nio)

En annan pojke förklarar att han slutade med hockeyn för att laget han spelade i skulle börja träna tillsammans med flickor. Att istället träna på egen hand eller i en form som man inte är fostrad i verkar inte vara vare sig begripligt, hanterbart eller meningsfullt och attraktivt. För flera av ungdomarna betyder idrotten mycket men inte allt, varför förutsättningarna för idrottandet kom att påverka deras beslut att fortsätta eller sluta. På många sätt hade idrotten blivit en livsstil. Men de yttre villkoren, till exempel träningstider, avstånd till träningar, ekonomiska förutsättningar och möjligheten att klara av andra delar av livet var viktiga komponenter som påverkade i vilken utsträckning idrotten blev hanterbar.

Flera av de idrottande tonåringarna tror att de som slutat har haft sämre förutsättningar att delta. De tog ofta upp föräldrar, tränare, kamrater och den egna kroppsliga, psykiska och sociala förmågan som viktiga faktorer för sitt deltagande. En flicka uttrycker sig som följer om varför hon tror att inte andra fortsätter idrotta:

”Jag tror inte att de har smak för idrott.

Intervjuaren: *Det var intressant, kan du förklara?*

Jag tror inte de har fått smak för att hålla på med idrott, deras föräldrar har inte satt dem i idrott och de har inte fått känna hur härligt det är eller har fått framgång i idrott.” (Flicka 15 år).

För de ungdomar som är kvar i idrottsrörelsen ter sig idrotten begriplig, hanterbar och meningsfull. Det som uppfattas som meningsfullt kan dock betyda olika saker för dem. För många är möjligheterna att lära sig idrottsliga färdigheter, spänningsmoment, framgångsupplevelsen och den sociala samvaron viktigast. För några kan drivkraften vara drömmen om att bli bäst. För dem utgör idrotten en arena där de kan uppleva en känsla av sammanhang för stunden. Idrotten kan på sätt och vis ses som en egen värld, ett frirum som kan erbjuda gemensamma upplevelser och erfarenheter och som hjälper de unga att koppla av, samla kraft och att hantera det övriga livet. Att vara idrottande ungdom framstår som en livsstil. De har under många år av sina förhållandevis korta liv varit aktiva medlemmar i idrottsföreningar. De vet inte vad ett liv utan idrott skulle innebära. Ett liv utan idrott förefaller, om än inte meningslöst, så åtminstone mindre meningsfullt.

Föreningsidrott för några eller för många?

Den här texten har riktat intresset mot varför ungdomar fortsätter idrotta i tonåren, med särskilt fokus på vad de beskriver som meningsfullt och viktigt i föreningsidrottandet. Analysen är inspirerad av Antonovskys teorier. Det han kallar KASAM-komponenterna (begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet) har fungerat som verktyg för att ge en djupare förståelse för tonåringars deltagande i föreningsidrott.

I analysen framkommer att det roliga och meningsfulla i idrotten är möjligheten till lärande och utveckling. Dessutom upplever de föreningsidrottande ungdomarna att idrotten ger struktur, mening och glädje i ett sammanhang för stunden. Det är något som de inte vill vara utan. Vikten av att vinna och nå framgång i tävlings-sammanhang är inget som de betonar. Få verkar ha sådana ambitioner, vilket är något förvånande med tanke på deras ålder och stora engagemang i sina respektive idrotter.³³ En tolkning är att det finns få möjligheter i tonåren att utöva idrott som inte är tävlings- och prestationsinriktad, varför ungdomar fortsätter i den idrottsverksamhet som finns. En annan tolkning är att de är mycket kompetenta unga människor som klarar hård och omfattande träning och tävling förutom skolarbete och annat som hör tonåren till. Man skulle kunna tro att de idrottar för att nå framgång och bli bäst, men i stället söker de tillräckligt svåra utmaningar där de kan lära och utvecklas. Tävling och konkurrens är något de måste klara av vilket också ger en utmaning och spänning för stunden. Vidare kan tävling och matcher ge en bekräftelse på om de har utvecklats och lärt sig mer eller visa på vad

33 Se t.ex. Côte, J. (2002); Kirk, D. (2005). *Physical education, youth sport and lifelong participation*.

de behöver förbättra. De som stannar kvar inom idrotten har utvecklat en kompetens att hantera och finna sig tillrätta i en verksamhet som inbegriper tävling och konkurrens, även om de själva ofta betonar vikten av social gemenskap och utveckling av rörelseförmågor och taktiska förmågor. Flera av dem hade någon gång slutat med en idrott men sedan börjat med en annan, eftersom idrottandet tedde sig viktigt och meningsfullt för dem. Dessutom var de tillräckligt rörelsekompetenta för att kunna börja i en ny förening eller börja med en ny idrott. De har med andra ord särskilda resurser för att hantera det sammanhang de ingår i.³⁴

Resultaten indikerar att en förutsättning för att vilja fortsätta idrotta som tonåring är att man börjar i tidig ålder och är villig att träna och tävla mycket och ofta. Min tolkning är att föreningarna erbjuder de aktiva tävlingsidrott med prestationsfokus. Däremot förefaller det inte som att föreningsidrotten är anpassad till unga med andra ambitionsnivåer. Dessutom ger föreningsidrotten lite utrymme för flexibilitet och spontanitet i förhållande till de ungas smak och önskemål om hur den ska bedrivas. För att kunna fortsätta måste man njuta av, uppskatta, känna glädje och kunna hantera en tävlingsorienterad verksamhet även om man själv inte har tävlingsambitioner. Föreningsidrott verkar innefatta unga människor som anpassar sig till uttalade och outtalade krav, uppskattar och kan hantera och förstå tävlingsidrott.³⁵ De ungdomar som inte klarar av eller vill ställa upp på de normer och värderingar som råder och göra det som idrotten kräver väljer att sluta, ibland frivilligt, ibland motvilligt. Eftersom flera av dem som har slutat uppger att de vill fortsätta, förefaller idrotten vara attraktiv, meningsfull och begriplig även för dem, men däremot inte alltid hanterbar. Att fortsätta idrotta på motions- och rekreationsnivå utan tävlingsmässiga utmaningar verkar knappast möjligt, och inte heller alltid attraktivt med tanke på de ungas utsagor. Kanske är det därför som så få börjar med en idrott i tonåren och så många hoppar av. Helt klart finns det föreningar där ungdomar med vissa förutsättningar kan idrotta, de som är kompetenta nog att anpassa sig och klara av det som den specifika idrottsföreningen kräver. Frågan är dock om det i någon nämnvärd omfattning existerar verksamhet för de tonåringar som endast vill träna och tävla någon gång i veckan. Är det möjligt att motionsidrotta i förening som tonåring, eller är man hänvisad till att ägna sig åt tävlings- och prestationsdriven idrott alternativt träna på egen hand? Vidare finns det föreningar som bedriver verksamhet med både tävlings- och motionsinriktning där alla kan vara med oavsett ambitionsnivå?

---

34 Antonovsky, A. (2005).

35 Se även Green, M. (2006). *From 'Sport for All' to Not About 'Sport' at All?*; Fraser-Thomas, J. m.fl. (2008). *Examining Adolescent Sport Dropout and Prolonged Engagement from a Developmental Perspective*.

Öka flexibiliteten och mångsidigheten

Föreningsidrotten har en stor potential att utveckla motoriskt och socialt lärande och kan också vara en viktig del i barns och ungdomars demokratifostran. Den aspekten framhålls inte lika ofta som betydelsen av tävlingsframgång. I intervjuerna vittnar de unga om att idrotten ger dem möjligheter att lära sig nya förmågor, att utvecklas fysiskt men även psykiskt och socialt. De som har stannat kvar har utvecklat en kompetens att hantera och finna det naturligt med en verksamhet som innehåller tävling och rangordning, även om de själva många gånger betonar vikten av färdighetsinläring och social samvaro. De som inte finner att verksamheten uppfyller *en känsla av sammanhang*, det vill säga är begriplig, hanterbar och meningsfull, har med all säkerhet redan tackat för sig.

Om målet för samhället i allmänhet, och för idrottsrörelsen i synnerhet, är att få så många som möjligt att vara fysiskt aktiva tror jag att föreningsidrotten har mycket att vinna på att i större utsträckning organisera aktiviteter som betonar utveckling, lärande, gemenskap och delaktighet. En verksamhet med möjligheter till utmaningar men där tävling, i form av prestation i förhållande till andra, inte är det överskuggande målet. Jag tolkar det som att de ungdomar som är kvar har anpassat sig till det föreningarna erbjuder och inte tvärtom. Föreningsidrotten skulle kunna använda sig av ett synsätt där lärande står i fokus och där frågor ställs om vad som får unga att vilja och kunna fortsätta. Idrottsutövandet skulle kunna underlättas med exempelvis förstående tränare, att inte alla träningar i veckan är obligatoriska, kortare säsonger med mindre försäsongsträning, möjligheten att hålla på med flera idrotter även som tonåring, lägre kostnader för exempelvis utrustning och resor samt träningstider som går att anpassa och kombinera med skolarbete och det övriga livet. Vidare borde det vara möjligt att pröva andra utformningar av verksamheten, exempelvis träningar för ungdomar som är nybörjare, öppna träningar eller gemensamma träningar för flickor och pojkar, även i könssegregerade idrotter, och prova-på-träningar där man samlar många olika idrotter. Därtill behövs en ökad tillgänglighet till lokaler och anläggningar samt att ge möjligheten till unga att utbilda och engagera sig som ledare.

Samtidigt är det svårt att förändra föreningars aktiviteter till en mer uppgiftsorienterad verksamhet med större möjligheter till flexibilitet och mångsidighet. Det ställer krav på att överge gamla, etablerade och i vissa fall framgångsrika strukturer varför detta kanske är en alltför krävande och näst intill omöjlig uppgift. Å ena sidan riskerar föreningarna att förlora de redan frälsta, läs tävlings- och prestationsvana ungdomar. Av den anledningen är det enklare att fortsätta göra det man

redan kan, istället för att pröva något nytt där det finns en osäkerhet i att misslyckas och förlora deltagare. Å andra sidan vittnar de unga om att många föreningar gett dem möjligheter att lära, få energi och utmaning i kampen för stunden och dessutom erbjudit en social gemenskap. Så varför inte ta fasta på det som även de som slutat uppskattar med idrotten? För om resultaten överensstämmer med andra unga människors vilja att lära sig och utvecklas, finns det flera möjligheter för föreningar att bedriva verksamhet som i än större utsträckning ger tillfällen att lära sig fysiska aktiviteter, motoriska färdigheter och öka den egna rörelserepertoaren i gemenskap med andra med olika ambitioner. Genom att ställa frågor om vad tonåringar måste förstå, hantera, begripa och uppleva som meningsfullt i idrott, kan fler ungdomar ges möjlighet att delta och fortsätta längre. Varför inte börja med att fråga ungdomarna själva hur de vill utforma föreningsidrotten?

Referenser

- Allander, S., Cowburn, G. & Foster, C. (2006). ”Understanding participation in sport and physical activity among children and adults: a review of qualitative studies”. *Health Education Research Theory & Practice*, 21, no. 6, s. 826–835.
- Antonovsky, A. (1979). *Health, Stress and Coping*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Antonovsky, A. (2005). *Hälsans mysterium*. Andra utgåvan. Stockholm: Natur och Kultur.
- Blomdahl, U. & Elofsson, S. (2006). *Hur många motionerar/idrottare för lite och vilka är dom?: en studie av den unga befolkningen i Stockholm, Haninge, Helsingborg, Jönköping och Lidingö*. Ung livvstil Nr 7 december 2006. Idrottsförvaltningen, Forskningsenheten.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction. A social critique of the judgment of taste*. London, Routledge & Kegan, Paul.
- Coakley, J. & White, A. (1992). ”Making Decisions: Gender and Sport Participation Among British Adolescents”. *Sociology of Sport Journal*, 9, s. 20–35.
- Coakley, J. (2003). ”Sports and children. Are organized programs worth the effort?”. I *Sport in Society: Issues & Controversies*. 8th ed. New York: McGraw Hill.
- Coakley, J. & Pike, E. (2009). *Sport in Society: Issues and Controversies*. New York: McGraw-Hill Education.
- Collins, M. (2012). ”Understanding social exclusion and sport for children”. I S. Dagkas (Red.), *Inclusion and Exclusion Through Youth Sport*, s. 24–58. London and New York: Routledge.
- Côté, J., & J. Hay. (2002). ”Children’s involvement in sport: a development perspective.” I J. Silva (Red.), *Psychological Foundation of Sport*, s. 484–502. Boston, MA.
- De Knop, P., Engström, L-M. & Skirstad, B. (1996). ”Worldwide trends in youth sport.” I P. De Knop (Red.), *Worldwide Trends in Youth Sport*. Champaign, IL: Human Kinetics, s. 276–281.
- Engström, L-M. (2004). *Rapport nr 1 i serien Skola-Idrott-Hälsa*: Stockholm: Idrottshögskolan.
- Engström, L-M. (2008). ”Who is physically active?: cultural capital and sports participation from adolescence to middle age – a 38-year follow-up study.” *Physical Education & Sport Pedagogy* 13:319–343.
- Engström, L-M. (2010). *Smak för motion: fysisk aktivitet som livsstil och social markör*. Stockholm: Stockholms universitetsförlag.
- Fallby, J., Hassmén, P., Kenttä, G., & Durand-Bush, N. (2006). ”Relationship between locus of control, sense of coherence and mental skills in Swedish elite athletes”. I *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, vol. 4, s. 111–120.
- Findlay, L., Garner, R. & Kohen, D. (2009). ”Children’s organized physical activity patterns from childhood into adolescence”. *Journal of Physical Activity and Health*, 6, s. 708–716.
- Franzén, M. & Peterson, T. (2004). *Varför lämnar ungdomar idrotten?: en undersökning av fotbollstjejer och – killar från 13 till 15 år*, Riksidrottsförbundet, FoU-rapport 2004:3.

- Fraser-Thomas, J. Coté, J. & Deakin, J. (2008). "Examining Adolescent Sport Dropout and Prolonged Engagement from a Developmental Perspective". *Journal of Applied Sport Psychology*, 3, s. 318–333.
- Gerrevall, P., Carlsson, S. & Nilsson, Y. (2006). *Lärande och erfarenheters värd – en studie av ledare inom barn- och ungdomsidrott*, Riksidrottsförbundet, FoU-rapport 2006:1.
- Green, M. (2006). "From 'Sport for All' to Not About 'Sport' at All?: Interrogating Sport Policy Interventions in the United Kingdom". *European Sport Management Quarterly*, 6, no. 3, s. 217–238.
- Hagström, U., Redemo, E. & Larsson, G. (2000). *När självkänslan växer... Ett inspirationsmaterial för ett hälsofrämjande arbete på gymnasieskolans individuella program*, Erfarenheter från ett pilotprojekt. Folkhälsoinstitutet, rapport 19.
- Hansson, K. & Cederblad, M. (2004). "Sense of Coherence as a Meta-Theory for Salutogenic Family Therapy". *Journal of Family Psychotherapy*, 15, s. 1–2, 39–54.
- Kirk, D. (2005). "Physical education, youth sport and lifelong participation: the importance of early learning experiences." *European Physical Education Review*, 11, no. 3, s. 239–255.
- Klint, K., & M. Weiss. (1986). "Dropping in and dropping out: Participation motives of current and former youth gymnasts." *Canadian Journal of Applied Sport Science*, 11, s. 106–114.
- Kumlin, T. (1998). "Korruption av den existentiella insikten: en när(synt)läsning av den salutogenetiska modellen." I *Röster om KASAM – 15 forskare granskar begreppet Känsla av sammanhang*, s. 5–44. Stockholm: Forskningsrådsnämnden.
- Laakso, L., Telama, R., Nupponen, H., Rimpelä, A. & Pere, L. (2008). "Trends in leisure time physical activity among young people in Finland 1997–2007." *European Physical Education Review*, 14, s. 139–155.
- Larsson, B. (2005): *Arenor för alla: en studie om ungas kultur- och fritidsvanor*. Ungdomsstyrelsen.
- Larsson, B. (2008). *Ungdomarna och idrotten: tonåringars idrottande i fyra skilda miljöer*. Stockholm, Pedagogiska institutionen, Stockholm universitet.
- Light, R. Harvey, S. & Memmert, D. (2011). "Why children join and stay in sports clubs: case studies in Australian, French and German swimming clubs". *Sport, Education and Society*, s. 1–17. I First Article.
- Lundgren, U. (1979). *Att organisera omvärlden: en introduktion till läroplansteori*. Stockholm: Liber förlag.
- MacPhail, A., Gorely, T. & Kirk, D. (2003). "Young People's Socialisation into Sport: A Case Study of an Athletics Club". *Sport, Education and Society*, 8, no. 2, s. 251–267.
- MacPhail, A. (2012). "Young people's voices in sport". I S. Dagkas (Red.) *Inclusion and Exclusion Through Youth Sport*, s. 141–154. London and New York: Routledge.
- Macdonald, D., Pang, B., Kenz, K., Nelson, A. & McCuaig, L. (2012). "The will for inclusion: bothering the inclusion/exclusion discourse of sport". I S. Dagkas (Red.) *Inclusion and Exclusion Through Youth Sport*, s. 9–23. London and New York: Routledge.
- Nilsson, P. (1998). *Fritid i skilda världar: en undersökning om ungdomar och fritid i ett nationellt och kontextuellt perspektiv*. Ungdomsstyrelsen utredningar 11, Ungdomsstyrelsen.

- Piilgaard, M. (2012). ”Teenageres idretdeltagelse i modern hverdagsliv”. *Scandinavian Sport Studies Forum*. Volume Three, s. 71–95. www.sportstudies.org.
- Quennerstedt, M. (2006). *Att lära sig hälsa*. Örebro Studies in Education 15: Universitetsbiblioteket.
- Quennerstedt, M. (2008). ”Exploring the relation between physical activity and health – a salutogenic approach to physical education”. *Sport, Education and Society*, 13, no. 3, s. 267–283.
- Regeringens proposition 2008/2009:126. Statens stöd till idrotten.
- Scheerder, J., Taks, M., Vanreusel, B., & Renson, R. (2002). ”Social sport stratification in Flanders 1969–1999: intergenerational reproduction of social inequalities?”. *International Review for the Sociology of Sport*, 37, s. 219–246.
- Seabra, AF., Mendonca, DM., Thomis, MA., Malina, RM & Maia, JA. (2007). ”Sports participation among Portuguese youth 10 to 18 years”. *Journal of Activity and Health*, 4, s. 370–380.
- SOU 2008:59. (2008). *Föreningsfostran och tävlingsfostran: en utvärdering av statens stöd till idrotten*. Betänkande av Idrottsstödsutredningen, Stockholm: Fritzes.
- Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.
- Theidin Jakobsson, B., Lundvall, S., Redelius, K. & Engström, L-M. (2012). ”Almost all start but who continue? A longitudinal study of youth participation in Swedish club sports.” *European Physical Education Review*, 18, no. 3, s. 3–18.
- Trondman, M. (2005). *Unga och föreningsidrotten: en studie om föreningsidrottens plats, betydelser och konsekvenser i ungas liv*. 2005:9. Stockholm, Ungdomsstyrelsen.
- Wagnsson, S. (2009). *Föreningsidrott som socialisationsmiljö: en studie av idrottens betydelse för barns och ungdomars psykosociala utveckling*. Doktorsavhandling, Karlstad University Studies, 53.
- Wankel, L.M., & P.S.J. Kreisel. (1985). ”Factors Underlying Enjoyment of Youth Sport: Sport and Age Group Comparisons”. *Journal of sport Psychology*, 7, s. 51–64.
- Wright, J., Macdonald, D., & Groom, L. (2003). ”Physical activity and young people: beyond participation”. *Sport, Education and Society*, 8, s.17–33.
- Åhs, O. (2002). ”Idrott, människosyn och värdegrund”. I L-M. Engström (Red.), *Pedagogiska perspektiv på idrott*, s. 240–257. Stockholm: HLS Förlag.

Elektroniska källor

- Riksidrottsförbundet (2009). *Idrotten vill: verksamhetsidé och riktlinjer för idrottsrörelsens in i 2000-talet*. Riksidrottsförbundet, 1995 och reviderad 2007, 2009. www.rf.se. (Hämtad 15 november 2012.)
- Svenska folkets idrotts- och motionsvanor 2011-06-23. Riksidrottsförbundet. <http://www.rf.se/Forskningochfakta/ForskningFakta/Statistik/Idrott-och-motionsvanor/Svenska-folkets-motionsvanor/>. (Hämtad 15 november 2012).
- Theidin Jakobsson, B. & Engström, L-M. (2008). *Vilka stannar kvar och varför?: en studie av ungdomars deltagande i föreningsidrott*. FoU 2008:4. www.rf.se. (Hämtad 15 november 2012).
- WHO (World Health Organization). (2002). *How much physical activity needed to improve and maintain health?* www.who.int. (Hämtad 15 november 2012).

Unika och lika

erfarenheter hos unga vuxna med rörelsenedsättning

Av Kim Wickman

Trots ett statligt stöd och ett målinriktat arbete har idrottsrörelsen åstadkommit lite för att få barn och unga med funktionsnedsättning att idrotta. Idrott på lika villkor är fortfarande ett mål men inte en realitet i Sverige. Anders, Andreas, Elina och Moa har alla ett rörelsehinder. Här berättar de och andra i samma situation om vad de anser kännetecknar en god idrottsverksamhet, utifrån sina erfarenheter av såväl idrottsrörelsen som skolidrotten. Generellt har de goda erfarenheter av föreningsidrotten men de är missnöjda med undervisningen i skolämnet idrott och hälsa. Frågan är hur idrottsrörelsen och skolan kan möta barns och ungas olikheter och därmed få till stånd ett målinriktat, långsiktigt och hållbart förändringsarbete.

Handikappidrotten skiljer sig från övrig idrott. Den innehåller visserligen tävlingsmoment men kan också ses som en del i en individs rehabilitering eller habilitering. Inom handikappidrotten finns personer med olika funktionsnedsättningar. I tävlingssammanhang klassificeras de utifrån grad av funktionsförmåga och kön, men inte ålder. Orsaken är främst att det är idrottsutövarnas funktionsförmåga snarare än ålder som är avgörande för de aktiviteter och de grupsammansättningar som kommer i fråga. Med anledning av att det är förhållandevis få flickor med funktionsnedsättning som är idrotts- och motionsaktiva finns det sällan underlag för att bilda särskilda tränings- och tävlingsgrupper för flickor och kvinnor.¹

---

¹ Wickman, K. (2011a). "Flickor och pojkar med funktionsnedsättning och deras rättigheter och möjligheter till ett aktivt idrottsliv". I *För barnets bästa*.

Det handikappidrottspolitiska programmet, *Idrott i rörelse*, anger den fysiska miljön som ett hinder för full delaktighet för flickor och pojkar med funktionsnedsättning.² Svenska Handikappidrottsförbundet och Sveriges Paralympiska Kommitté (SHIF/SPK) ser det exempelvis som självklart att omklädningsrum, toaletter och förvaringsutrymmen är anpassade och att lokalerna är försedda med hissar och ramper där det behövs för att öka tillgängligheten. De som bygger och driver idrottsanläggningar bör, enligt styrdokumentet, beakta handikappidrottens behov vid all granskning av planer och ritningar samt vid schemaläggning av träning och tävlingar. I de fall där träningsutrustningen måste vara anpassad för att kunna användas anser SHIF/SPK att det bör ligga i kommunernas intresse att åtgärda det. Träningsutrustning som är ett hjälpmedel för att utöva sen viss idrott bör enligt SHIF/SPK vara kostnadsfri för den aktive. För att stimulera fler att börja idrotta borde kommuner öka möjligheterna till uthyrning av kostnadskrävande idrottshjälpmedel. I Sverige, till skillnad från i till exempel Norge, räknas inte idrottshjälpmedel som handikapphjälpmedel och därmed beviljas inte statligt stöd för sådan utrustning.³ För barn med rörelsehinder kan det innebära höga materielkostnader. En friidrottsrullstol eller en rullstol anpassad för basket kan kosta 30 000–60 000 kronor. Sådana kostnader begränsar avsevärt individens möjligheter till att bli idrottsaktiv eller att engagera sig i flera idrotter eller motionsaktiviteter samtidigt. Vissa handikappidrottsföreningar löser materialkostnaderna genom att föreningen ansöker om fondmedel och därefter köper in idrottshjälpmedel som de aktiva får låna. I vissa kommuner har man startat uthyrningsverksamhet av fritidshjälpmedel som innebär att enskilda individer eller en skola kan hyra utrustning till en elev i samband med exempelvis friluftsdagar. Tillgången på idrottshjälpmedel kan i många fall vara avgörande för individens delaktighet i idrott eller motion på skoltid och på fritiden. Individanpassade idrottshjälpmedel kan också bidra till att stärka individens upplevda frihet, självständighet och likvärdighet.⁴

Vad talar vi om? – begrepp och definitioner

Sedan 1970-talet har den svenska handikappolitiken officiellt baserat sig på vad som brukar kallas ett relativt handikappbegrepp.⁵ Numera används handikapp-

2 Svenska Handikappidrottsförbundet (2006). *Handikappidrottspolitiskt program*. Bygger på FN:s standardregel nr. 11 "Rekreation och idrott". <http://www.shif.se/t2.aspx?p=39908> (Hämtad 19 november 2012).

3 Ibid.

4 Ibid.

5 SOU 1976:20, Socialdepartementet. *Kultur åt alla*.

begreppet sällan även om det finns kvar som bestämning i kombination med andra ord som till exempel Svenska Handikappidrottsförbundet, handikappidrott, handikappidrottspolitiska programmet och handikapporganisationer, för att nämna några.

Enligt Socialstyrelsens terminologiråd definieras *funktionsnedsättning* som ”nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. En funktionsnedsättning kan uppstå till följd av sjukdom eller annat tillstånd eller till följd av en medfödd eller förvärvad skada. Sådana sjukdomar, tillstånd eller skador kan vara av bestående eller av övergående natur”.

Funktionshinder definieras enligt Socialstyrelsens terminologiråd som ”den begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen”.⁶ Exempel på begränsningar är svårigheter att klara sig själv i det dagliga livet och bristande delaktighet i arbetslivet, i sociala relationer, i fritids- och kulturaktiviteter, i utbildning och i demokratiska processer. Det handlar framför allt om bristande tillgänglighet i omgivningen.

Ovanstående definitioner innebär att en funktionsnedsättning inte med automatik behöver medföra att en individ upplever sig funktionshindrad i idrotts- och motionssammanhang eller i samhället i övrigt. Konsekvenserna av en funktionsnedsättning och individens upplevelser och erfarenheter av funktionshinderande miljöer och processer är komplexa och beroende av en rad samverkande faktorer.

Definitionerna av funktionsnedsättning och funktionshinder ligger till grund för de rättighetslagstiftningar som finns i Sverige. Enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) kan exempelvis den enskilde begära att det upprättas en individuell plan med beslutade och planerade insatser. I korthet kan här nämnas att LSS har för avsikt att garantera personer med funktionsnedsättning goda levnadsvillkor, att de får det stöd och den hjälp de behöver i det dagliga livet och att de kan påverka vilket stöd de behöver och vilket stöd de får. Vidare är landstingen, enligt hälso- och sjukvårdslagen (HSL), skyldiga att upprätta individuella planer över beslut och insatser när det gäller habilitering och rehabilitering. Med anledning av handikappidrottens nära koppling till habilitering och rehabilitering kan idrott och motion möjligen komma ifråga som ett tänkbart alternativ i samband med upprättandet av en sådan individuell plan.

I idrottens värld finns en rad segregrande verksamheter samtidigt som inkludering är ett begrepp som förekommer i flera av styrdokumenterna. *Inkludering*

⁶ Socialstyrelsens terminologiråd. <http://app.socialstyrelsen.se/termbank> (Hämtad 11 november 2012).

har en positiv klang och framställs som eftersträvansvärt i många avseenden och handlar främst om att flickor och pojkar med funktionsnedsättning ska inkluderas i de "normala" verksamheterna där andra barn och unga utan funktionsnedsättning finns, och alltså inte det omvända. Inkludering är det begrepp som under 1990-talet ersatte begreppet integrering. Begreppsförändringen kan förstås mot bakgrund av att samhällets syn på funktionshinder har ändrats. *Integrering* betyder att barn och unga som betecknas som avvikande i någon mening ska passa in i redan fasta strukturer. Inkludering däremot innebär att idrottsrörelsen, som det handlar om i det här sammanhanget, ska ta sin utgångspunkt i barns och ungas olikhet. Inkludering relateras oftast till lokala sammanhang men det är också fullt möjligt att förstå begreppet i relation till en rad olika nivåer inom idrottsrörelsen och samhället i stort.⁷

I den här texten utgår jag från den terminologi som Socialstyrelsen rekommenderar. I de styrdokument där begreppet funktionshinder förekommer som synonym till funktionsnedsättning kommer jag dock att använda det begrepp som tillämpas i ursprungstexten, likaså när det gäller begreppet handikapp.

Vetenskaplig utblick

Svensk och internationell forskning om barn och unga med funktionsnedsättning i idrottslig verksamhet har fram till nyligen varit mer eller mindre en icke-fråga.⁸ Skolforskning visar exempelvis att lärarperspektivet dominerar.⁹ Studier som utgår från elevernas perspektiv är relativt få.¹⁰

Forskningen visar också att idrott främjar individens mentala och fysiska hälsa och har betydelse för ett aktivt liv även i vuxen ålder.¹¹ De flesta idrotter bedrivs

7 Carlsson, R. m.fl. (2004). *Demokrati och inkludering*, 13(2), s. 77–95.

8 Smith, A. m.fl. (2006). "Including pupils with special education needs and disabilities in National Curriculum Physical Education". *European Journal of Special Needs Education*, 21(1), s. 69–83; Jerlinder, K. m.fl. (2010). "Swedish primary – school teachers' attitudes to inclusion" *European Journal of Special Needs Education*, vol. 25, nr. 1, s. 45–57.

9 Fitzgerald, H. m.fl. (2003a). "Valuing the voices of young disabled people". *European Journal of Physical Education & Sport Pedagogy*, 10(1), s. 95–108; Coates, J. m.fl. (2010). "Empowering children with special educational needs to speak up". *Disability and Rehabilitation*, 32(18), s. 1517–1526; Vickerman, P. (2012). "Including children with special educational needs in physical education". *Disability & Society*, 27(2), s. 249–262.

10 Smith, A. (2006); Vickerman, P. m.fl. (2009). "Trainee and recently qualified physical education teachers perspectives on including children with special educational needs". *Journal of Physical Education and Sport Pedagogy*, 14(2), s. 137–53; Jerlinder, K. (2010). *Social rättvisa i inkluderande idrottsundervisning för elever med rörelsehinder*; Vickerman, P. (2012).

11 Coates, J. (2010); Vickerman, P. (2012); Özdemir, M. m.fl. (2012). "Konsekvenser av att börja, fortsätta eller sluta idrotta". I J. Hvenmark (Red.) *Är idrott nyttigt?*, s. 112–135.

i ett socialt sammanhang där barn och unga kan utveckla sin sociala förmåga.¹² Idrotten erbjuder således positiva utvecklingsmöjligheter för de barn och unga som deltar. Däremot visar forskningen även att barn och unga med funktionsnedsättning tenderar att exkluderas från idrott.¹³ De har dessutom generellt sett färre möjligheter att delta på grund av fysiska, sociala och emotionella barriärer.¹⁴ Deras erfarenheter begränsas ofta på grund av brist på nödvändiga färdigheter, överbeskyddande vuxna, social isolering, att mycket tid går åt för behandling och vård, och svårigheter att transportera sig till och från träning och matcher.¹⁵

Barn och unga med funktionsnedsättning kommer själva sällan till tals i verksamhet som har direkt betydelse för deras liv. Det gäller särskilt barn med komplexa behov och svårigheter att kommunicera i tal och text.¹⁶ De få studier som har genomförts med fokus på självupplevd erfarenhet har visat att barn och unga med funktionsnedsättningar har positiva erfarenheter av idrott i sådana sammanhang där de är fullt inkluderade och kan utveckla sina fysiska, psykiska och sociala färdigheter.¹⁷ Flera ansedda forskare hävdar däremot att barn och unga med funktionsnedsättning i relativt begränsad utsträckning erbjuds möjlighet till full delaktighet i idrott i jämfört med jämnåriga utan funktionsnedsättning och att det finns få inkluderande aktiviteter.¹⁸

Tidigare studier visar att mobbning och utanförskap, otillgängliga lokaler, brist på idrottshjälpmiddel och få individanpassade aktiviteter bidrar till negativa erfarenheter och exkludering.¹⁹ Bland barn och unga med funktionsnedsättning är aktivitetsgraden lägre.²⁰ Avhoppen är också fler än bland jämnåriga utan funktionsnedsättning.²¹ En stukad själv tillit är inte allt för sällan ett resultat av ne-

12 Wagnsson, S. (2009). *Föreningsidrott som socialisationsmiljö*; Wagnsson, S. m.fl. (2007). "Specialisering i barn- och ungdomsidrotten", *Svensk Idrottsforskning*, Nr. 1, s. 6–9.

13 Vickerman, P. m.fl. (2003). "Special educational needs and national curriculum physical education". I S. Hayes (Red.) *Equity in physical education*, s. 47–65; Kristén, L. m.fl. (2002). "Conceptions of children and adolescents with physical disabilities about their participation in a sports programme". *European Physical Education Review*, 8, 2, s. 139–156.

14 Vickerman, P. (2012).

15 Taub, D.E. m.fl. (2000) "Physical Activity as a Normalizing Experience for School-Age Children with Physical Disabilities". *Journal of Sport and Social Issues* 24(4), s. 395–414.

16 Fitzgerald, H. m.fl. (2003b). "Listening to the 'voices' of students with severe learning difficulties through a task-based approach to research and learning in physical education", *Support for Learning*, 18(3), s. 123–129.

17 Goodwin, L. m.fl. (2000). "Inclusive physical education from the perspectives of students with physical disabilities". *Adapted Physical Activity Quarterly*, 17, s. 144–60; Kristén, L. (2002); Groff, D. m.fl. (2009). "Influence of adapted sport on quality of life". *Disability and Rehabilitation*, 31(4), s. 318–326.

18 Vickerman, P. (2003); Smith, A. (2006); Vickerman, P. (2012).

19 Coates, J. (2010).

20 Vickerman, P. (2003).

21 Trondman, M. (2005). *Unga och föreningsidrotten*.

gativ särbehandling.²² Genom idrott som social aktivitet kan däremot barn och unga lära sig etablera och bevara vänskap, förhandla med andra, lösa konflikter såväl som att utveckla ledaregenskaper och självförtroende.²³

Få studier riktar uppmärksamheten mot idrott och funktionsnedsättning. Det gäller verksamheterna i såväl skolan som inom idrottsrörelsen.²⁴ ²⁵ Däremot finns det forskning som visar att maskulina värden som exempelvis styrka, disciplin, dominans och uthållighet fortfarande är tongivande för hur man ska uppfatta och förstå ”riktig idrott”.²⁶ De funktionshindrade som har haft bäst möjlighet att möta idrottens ideal är vita män med låga ryggmärgsskador som tävlat i rullstols-idrotter.²⁷

Normer och ideal – dold agenda om idrottslig duglighet

Trots att den obligatoriska skolan och den frivilliga idrottsrörelsen har olika mål med sina idrottsliga verksamheter är det oklart var skiljelinjen går mellan dem.²⁸ Många lärare har varit eller är aktiva som ledare inom idrottsrörelsen på sin fritid och många har också tävlat i idrott. Det bidrar sannolikt till att föreningsidrottens normer, värderingar och ideal ger avtryck på skolans idrottslektioner.²⁹ Studier har också visat att lärarna själva anser att undervisning i idrott och hälsa i den obligatoriska skolan ska vara något annat än det som förmedlas inom den frivilliga föreningsidrotten. Barn utvecklar tidigt en medvetenhet om vilka kroppar som betraktas som *idrottsdugliga*, vilket får konsekvenser för hur de uppfattar och förstår sig själva och varandra i relation till idrotten. Vad som betraktas som en duglig, funktionell och presterande kropp blir också tydligt i lärarnas betygsättning där det framför allt är pojkar med erfarenhet av föreningsidrott som gynnas,

22 Blinde, E. m.fl. (1998). "Listening to the voices of students with physical disabilities". *Journal of Physical Education, Recreation and Dance*, 69(6), s. 64–8; Goodwin, L. (2000).

23 Özdemir, M. (2012).

24 Wickman, K. (2011a).

25 Jerlinder, K. (2010).

26 Schell, L.A.B. (2001). "Subverting bodies/ambivalent representations". *Sociology of sport journal*, 18(1), s. 127–135; Huang, C.J. m.fl. (2006). "Negotiating identities through disability sport". *Sociology of sport journal*, 23(4), s. 352–375; Wickman, K. (2011b). "The Governance of Sport, Gender and (Dis)Ability". *International Journal of Sport Policy*, 3(3), s. 385–399.

27 DePauw, K.P. (1997). "The (in)visibility of disability: cultural contexts and 'sporting bodies'". *Quest*, 49(4), s. 416–430.

28 Peterson, T. (2005) "När fälten korsas". *Svensk Idrottsforskning*, 14(3), s. 9–11; Wellard, I. (2006). "Able bodies and sport participation". *Sport, Education and Society*, 11(2), s. 105–119; Karlefors, I. (2010). "Olika men också lika". I G. Patriksson (Red.), *SVEBIS årsbok*, vol. 2009, s. 77–102. 26 s.

29 Olofsson, E. (2007). "The Swedish sports movement and the PE teacher 1940–2003". *Scandinavian Journal of Educational Research*, 5(12), s. 163–183; Annerstedt, C. (2005). "Physical Education and Health in Sweden". I U. Pühse (Red.), *International comparison of physical education*, s. 604–629; Annerstedt, C. (2008). "Physical education in Scandinavia with a focus on Sweden". *Physical Education and Sport Pedagogy*, vol. 13(4), s. 303–318; Lundvall, S. m.fl. (2003). *Ett ämne i rörelse*.

samtidigt som flickors intressen förbises vid planeringen av undervisningen.³⁰ Det skapar en situation där många unga människor blir diskriminerade på grund av sina kroppsliga prestationer snarare än på grund av deras vilja att vara delaktiga.³¹ Skolans idrottsliga verksamhet kan därmed sägas vara starkt influerad av tävlingsidrottens logik.³² Av den anledningen är det viktigt att barn och unga med funktionsnedsättning får tillträde till den, inte bara för att det innebär att duglighetsnormen utmanas genom en breddad representation av idrottsdugliga kroppar utan också för att idrotten är en av få institutioner i samhället där kvinnor och män med funktionsnedsättning kan förändra sina kroppar, från att tidigare ha kännetecknats som defekta och patologiska till att signalera just egenmakt och duglighet.³³

Eftersom den vetenskapliga utblick som jag har redovisat kan ge intrycket av att barn och unga med funktionsnedsättning utgör en homogen grupp, vill jag betona att så inte är fallet. Barn och unga, oavsett funktionsnedsättning, har individuella behov och förutsättningar och har därför rätt att vara unika *och* lika.

Barnrättsperspektivet och dold diskriminering

I idrottsrörelsens policydokument framgår också att svensk barn- och ungdomsidrott ska bedrivas ur ett barnrättsperspektiv och följa FN:s barnkonvention. Det råder däremot ett glapp mellan teori och praktik. Idrottsforskaren Karin Redelius hävdar att det synsätt som tycks dominera inom idrotten är att barn ses som råmaterial som med rätt förädling kan utvecklas till framtida elitidrottare, vilket innebär att deras idrottsträning inte har ett egenvärde utan betraktas som en investering för framtiden.³⁴ I en utvärderingsrapport av Idrottslyftet framgår att förhållandevis få föreningar sökte medel för projekt med syfte att ta tillvara ungas synpunkter. Det skulle möjligen också kunna uppfattas som ett ointresse från idrottsrörelsens sida att forma verksamhet efter barns och ungas önskemål och behov.³⁵ Idrottsforskaren Inger Eliasson hävdar att barns begränsade inflytande över sin idrottsverksamhet inte upplevs som ett problem inom idrotten.³⁶ Att unga är vana vid att vuxna bestämmer gör dem ovana att utöva sin rätt till

30 Redelius, K. m.fl. (2009). "Symbolic capital in physical education and health". *Sport, Education and Society*, 14(2), s. 245–260; Londres, M. (2010). *Spelet på fältet*.

31 Wellard, I. (2006).

32 Redelius, K. (2009).

33 Hargreaves, J. (2000). *Heroines of sport*.

34 Redelius, K. (2011). "Idrottens barn fria från kränkningar?". I *För barnets bästa*.

35 Karp, S. m.fl. (2011). *Specialidrottsförbunden och Idrottslyftet*.

36 Eliasson, I. (2011). "Barns perspektiv på barnrättsperspektivet?". I *För barnets bästa*.

delaktighet och medbestämmande. Barns stora tillit till vuxna ledare som auktoriteter gör att de sällan ifrågasätter rådande ordning. Det i sin tur begränsar barns reella inflytande och därmed också integreringen av barnrättsperspektivet i idrotten. Sociologen Mats Trondman beskriver det som ett idrottspolitiskt dilemma. Även om det är önskvärt är det är det svårt att styra idrottsverksamheten mot demokrati och ungas delaktighet, när idrottens interna kärnlogik i hög grad handlar om andra saker, som exempelvis träning, tävling, prestation och rangordning.³⁷

Att barn och unga sällan får komma till tals och därmed har ett begränsat inflytande över sin idrottsverksamhet är problematiskt ur ett rättviseperspektiv. Ett sådant mönster av systematiskt osynliggörande kan förklaras som en form av *dold diskriminering*, ett begrepp som ofta förekommer i studier om jämställdhet.³⁸ Dold diskriminering innebär att barn och unga i allmänhet, och de med funktionsnedsättning i synnerhet, ignoreras eller inte blir erbjudna det stöd som de behöver för att utvecklas, uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i sammanhang som berör dem. Dold diskriminering kan också innebära att det som händer är att ingenting händer eller att något som borde hända inte inträffar, till exempel att individer inte blir sedda, hörda, inbjudna, tillfrågade, bekräftade eller uppmuntrade att delta i ett idrottsligt sammanhang. Det kan också handla om att den eller de organisationer som formellt företräder barn och unga med funktionsnedsättning, exempelvis SHIF/SPK inom idrottsrörelsen, inte får möjlighet att yttra sig i frågor och beslut som direkt eller indirekt påverkar den målgrupp som de representerar.

Unga vuxnas erfarenheter

Studien som jag presenterar här bygger på data från intervjuer med fem unga kvinnor och fem unga män med rörelsehinder. Intervjuerna genomfördes från mars till oktober 2012. Alla deltagare har fingerade namn: Anders 16 år, Andreas 22 år, Axel 16 år, Elina 19 år, Kent 17 år, Lisa 29 år, Maja 19 år, Moa 29 år, Stefan 21 år och Vilma 20 år. Deras funktionsnedsättning innebär att de helt eller delvis är beroende av en manuell rullstol eller permobil. Samtliga kommer från svenska medelklassfamiljer och har rika erfarenheter av idrott på olika nivåer och från såväl skola som föreningsliv. Intervjupersonerna fick tala om sådant som de ansåg viktigt i relation till sitt eget engagemang i idrott. Till exempel bad jag dem att beskriva sig själva, sin familj och uppväxt, skolgång och hur de kom i kontakt med föreningsidrotten och om det sociala samspel de upplevt i samband med idrott.

---

³⁷ Trondman, M. (2011). *Ett idrottspolitiskt dilemma*.

³⁸ Jfr. Husu, L. (2005). *Dold könsdiskriminering på akademiska arenor*.

Jag bad dem berätta om i vilken omfattning de deltagit i ämnet idrott och hälsa i skolan och i vilken mån de getts möjlighet till delaktighet, medbestämmande och utrymme att påverka innehållet i de idrottsaktiviteter de deltog i. Jag frågade även hur de upplevt sin egen potential att utvecklas i olika idrotter i skolan och på fritiden, och deras nuvarande engagemang i idrott. De flesta var vid tidpunkten för intervjuerna kvar i föreningsidrotten men tre (en man och två kvinnor) hade av olika skäl slutat.

Med utgångspunkt från intervjupersonernas berättelser har jag konstruerat fem teman för att presentera resultaten: *1) Att ta plats i det idrottsliga rummet, 2) Autonomi och självständighet, 3) Unika och lika, 4) Idrott på ojämlika villkor i ämnet idrott och hälsa, 5) Logistik och planering.*

Att ta plats i det idrottsliga rummet

Under det första temat ges exempel på hur intervjupersonerna kom i kontakt med föreningsidrotten, vad som har fått dem att stanna kvar eller vad som fått dem att sluta. Andreas, Axel och Anders kommer från familjer där idrott är viktigt. Som framgår av citaten nedan har föräldrarnas stöd och engagemang varit den främsta anledningen till att de börjat idrotta:

”Mycket på grund av mamma. Hon var väldigt mån om att vi barn skulle ha någon idrott som vi höll på med. Så det var ju mycket att hon drev på så att man sökte sig till nya grejor ... Hade hon inte möjlighet att skjutsa själv så såg hon till att jag kom dit på annat sätt och så där. Och missa en träning, det fanns inte. Och det är jag glad för, för jag har ju alltid tyckt om att idrotta så jag är glad att hon har pushat mig så pass att jag verkligen har varit med varenda gång.” (Andreas 22 år)

Axel tränar olika aktiviteter sju dagar i veckan. Han gör det för att kunna känna sig pigg och för att träffa kompisarna, säger han. I likhet med Andreas var det hans mamma som fick honom att börja träna:

”Det var tack vare min mamma jag började själva idrottandet med innebandyn för åtta år sedan ... Hon tog tag i det och ja hon ringde min förra tränare och sa ’hej min son vill börja träna’ och då fick jag komma och kolla fast jag ville det ju inte utan hon bara körde på. Och så sen, efter en träning då sa jag att jag inte ville det men då sa hon ’ge det fem träningar’ och efter det har jag bara fortsatt.” (Axel 16 år)

För Anders har pappa varit viktig. Det var han som uppmuntrade honom att börja träna och som har funnits med på vägen genom hans idrottande. Anders berättar att han tidigare fick pendla till en större stad för att kunna spela innebandy. För att det skulle vara möjligt för honom att undvika långa resor organiserade pappan ett lag på hemorten och ställde själv upp som tränare:

”Min pappa har alltid trott på mig och har velat att jag ska vara med i landslaget och han har ju också alltid stridit för att jag ska kunna vara med. För när landslagscoacher har ringt och frågat, folk som har med landslaget att göra, hur det har sett ut på våra träningar så har han som alltid höjt upp mig.” (Anders 16 år)

Fyra av de fem intervjuade kvinnorna har positiva erfarenheter av idrott men deras berättelser är inte lika självklart positiva som männens. Det ger intrycket av att det inte har varit självklart för kvinnorna att skapa sig en plats i det idrottsliga rummet. Elina har ett rörelsehinder som gör att hon bara delvis behöver använda rullstolen. Vid tidpunkten för intervjun ägnar hon sig inte åt någon idrott:

”Ja, alltså jag har simmat i flera år, men nu simmar jag inte, jag har ett uppehåll. Men jag älskar att spela rullstolsbasket. Det är någonting av det roligaste jag vet. Jag tycker om idrott. Mycket!” (Elina 19 år)

Jag frågar henne varför hon har slutat med idrott och hon svarar:

”Jag var väl, var och är fortfarande less. Men jag funderar på att ta upp det igen. För, det blir ju så när man har haft ett uppehåll ganska länge då är det ganska svårt att komma igång igen.” (Elina 19 år)

Moa, som inte längre ägnar sig åt idrott och inte heller har tänkt börja igen, berättar att all fysisk aktivitet som hon deltog i under barn- och ungdomsåren motiverades av ett habiliteringssyfte. Att uppleva social gemenskap i idrottsliga sammanhang eller att välja aktivitet utifrån vad som verkade spännande och roligt var aldrig aktuellt. Glädje och fysisk aktivitet var för henne oförenliga ting, allt var mer eller mindre ”sjukgymnastik”. Hon säger att hon snabbt lärde sig att anpassa sig efter de vuxnas vilja utan att ifrågasätta eller själv ta initiativ till egna förslag, vilket satt spår i hennes självkänsla. Hon upplever att hon har så höga krav på sig själv att idrott inte passar henne av just den anledningen. Moa har förutom ett rörelsehinder också en synnedsättning som gör att hon nästan är helt blind. Det försvårar ytterligare möjligheten att hitta sociala sammanhang där hon kan dela sina upplevelser med andra med liknande förutsättningar och erfarenheter.

”Vattenträning började jag med när jag var fem och ridning när jag var två år men då var det ju två som fick hålla i mig så att jag blev kvar på hästryggen. Det var ingen som peppade mig, det var bara en självklarhet att jag skulle göra det tills jag gick in i en slags vägg när jag var 14. Jag blev extremt trött och fick skära ner kraftigt i schemat. Jag sov konstant och var aldrig utsövd. Brorsan hamnade i samma trötthet när han var i den åldern men det blev värre för mig, jag fick det förklarat för mig att det berodde på funktionshindret ... Det fanns ingen morot utan jag var mer eller mindre tvingad att göra det, det var sjukgymnastik punkt. Sedan började jag med gruppträning, det var väl första gången jag egentligen valde själv. Det var kul så länge jag såg mig som nybörjare sedan när kraven ökade började jag tänka på vad jag presterade, eller kanske mest på vad jag inte presterade. Sedan slutade jag för att jag ständigt kände mig misslyckad.” (Moa 29 år)

Samtliga av intervjupersonerna som citeras ovan började med föreningsidrott när de var relativt unga. När Andreas, Axel och Anders berättar om hur det gick till och på vems initiativ, är det tydligt att föräldrarna har varit viktiga. Resultatet stödjer därmed den forskning som visar att det oftast är vuxna i barnets närhet som ger röst åt och värnar om barnets behov.³⁹ Moas berättelse är dock ett exempel på negativ särbehandling och hur ett bristande bemötande och lyhördhet för barnets behov resulterar i en stukad självtillit.⁴⁰ Moas berättelse stärker också det Inger Eliasson hävdar, nämligen att barn har ett begränsat inflytande över sitt idrottande och att deras tillit till vuxna ledare som auktoriteter gör att de sällan ifrågasätter den rådande ordningen⁴¹. Det i sin tur begränsar barns reella inflytande och därmed också integreringen av barnrättsperspektivet i den idrottsliga praktiken. Moa är äldst av intervjupersonerna. Det kan tänkas att kunskap och utveckling faktiskt har bidragit till förändring och att barnrättsperspektivet numera är tydligare och mer framträdande i idrottens praktik än tidigare.

Autonomi och självständighet

I det här avsnittet är avsikten att lyfta fram sådana exempel som illustrerar idrottens betydelse för individens självständighet och autonomi. Stefan har en relativt omfattande CP-skada och använder permobil i vardagen och i samband med träning. Han tränar boxning sju dagar i veckan och arbetar också som tränare för

³⁹ Fitzgerald, H. (2003b).

⁴⁰ Blinde, E. (1998); Goodwin, L. (2000).

⁴¹ Eliasson, I. (2011).

både rörelsehindrade och gående deltagare på en boxningsklubb i staden där han bor. Han berättar att träningen har förändrat hans liv radikalt:

”Och bara en sådan sak som att jag nu kan sitta upp, förut kunde jag ju inte sitta upp så bra, jag var tvungen att ha ett sådant där fyrpunktsbälte, ett sådant där som täcker hela bröstet. Och jag satt ändå snett, fastän den där var påkopplad, liksom. Och sen då, mina händer var ju väldigt sneda och pekade inåt. Nu är de här ute [han visar]. Och förut så kunde jag ju inte hålla i ett glas ens, utan att tappa det, för jag skakade så djävulskt i händerna. Nu kan jag hålla i ett glas med en hand om jag vill det. Så att jag menar, skillnaden är, eller, resultaten är ju många.”

(Stefan 21 år)

Axel har liknande erfarenheter som Stefan. Idrotten har gjort honom fysiskt och mentalt stark och därigenom självständig:

”Idrotten betyder allt för mig! Ja alltså för två år sedan gjorde jag en ryggoperation och jag förlorade alla mina muskler i bål och ben, i princip. Så jag har satsat allt på idrott och gym och boxning och allting för att träna upp mest armar för att ja, jag fick höra just efteråt att ’jaa, dina ben kommer ju aldrig bli som de varit och din bål kommer aldrig bli som den har varit och, alltså lika stark som den varit’. Så jag sa bara: ’Nä då är det dags att träna upp armarna så att man kan klara sig.’ ... Jag är ju tillbaka helt nu.”

(Axel 16 år)

Kent upplever att idrotten har bidragit till att han har vågat testa sina gränser. Det har hjälpt honom att få en starkare självtillit. Han vet vad han klarar av på egen hand och vad han måste be omgivningen om hjälp med. Inte bara i idrottssammanhang utan också i andra livssituationer:

”Det här med att jag känner mig säker och att jag testat alla gränser, det tror jag beror på att jag hållit på med idrott, egentligen under hela min uppväxt. För då vet jag att så här fort kan jag köra, så här mycket jag kan röra mig, så här mycket kan jag göra.”

(Kent 17 år)

Som framgår av citaten ovan har några av intervjupersonerna mycket positiva erfarenheter av idrott. Att vara fysiskt stark ökar möjligheten till autonomi och självständighet. Att utmana sig själv i olika idrottssammanhang tycks även öka självkänslan och självkänedom vilket ger en inre trygghet. Tidigare forskning har, i likhet med vad som framgår här, visat att barn och unga med funktions-

nedsättningar har positiva erfarenheter av idrott i sammanhang där de är fullt inkluderade och kan utveckla sina fysiska, psykiska och sociala färdigheter.⁴² Som Hargreaves hävdar är idrotten en av få institutioner i samhället där kvinnor och män med funktionsnedsättning kan förändra sig själva till att bli mer självständiga och autonoma.⁴³ Ovanstående citat skulle därmed kunna tolkas som att idrotten bidrar till att stärka individens upplevelse av duglighet i relation till normativa föreställningar om idrott och kropp.

Unika och lika

Det gyllene M-et är en universell symbol. Vart vi än reser i världen vet vi vad den gula bulliga bokstaven symboliserar. Man behöver inte vara en hängiven fast foodfantast för att redan vid första anblicken av M-et föreställa sig hur restaurangens inredning ser ut, vad som ingår i menyn och hur burgarna smakar. På motsvarande sätt är rullstolen en universell symbol för handikapp och för vad den som sitter i rullstolen klarar, eller kanhända *inte* klarar. Därför är det ofrånkomligt för den som har en funktionsnedsättning och använder rullstol att förhålla sig till andras och egna normativa föreställningar om rullstolens symboliska värde. Att utvecklas innebär att både upptäcka sina möjligheter och begränsningar (att tänka utanför rullstolens symboliska värde). Stefan ger exempel på den självinsikt som han har fått genom att konfronteras med sina möjligheter och begränsningar och vägen dit som inte varit helt smärtfri:

”Och jag vet att många funktionshindrade kommer hata mig för att jag uttalar det här, för att en del funktionshindrade vill tro att ’vi är likadana som precis alla andra’, men min filosofi är ungefär så här: ’Men om du är precis som alla andra, varför ställer du dig inte upp och går, liksom?’. Alltså, det jag försöker lära ut i boxningen är det jag upplever att många funktionshindrade saknar att även om det är tungt att erkänna sitt funktionshinder, för det tycker jag själv att det är, väldigt tungt, jag menar jag tvingades inse när jag var 16 år att jag inte längre kunde borsta tänderna, för jag missade så mycket så att jag kunde få hål i dem. Det var riktigt tungt, men jag insåg det att jag måste ta hjälp och få hjälp med att borsta mina tänder, annars kommer jag få hål och det kommer att bli djävulska problem. På samma sätt är det med träningen och allting annat i livet: inse dina begränsningar så att du kan jobba så bra som möjligt utefter det liksom.” (Stefan 22 år)

42 Se t.ex. Goodwin, L. (2000), Kristén, L. (2002) & Groff, D. (2009).

43 Hargreaves, J. (2000).

Vilma har också, i likhet med Stefan, utmanat sig själv i olika idrottssammanhang. Hennes erfarenheter har både gett henne en betydelsefull självinsikt och påverkat självkänslan:

”Jag vet att jag faktiskt inte är exakt som alla andra. Jag kan inte utöva exakt samma sak som alla andra, jamen typ orientering och så, och det kan jag känna på senare tid att det har satt sig på min självkänsla. För att när jag har så mycket gående vänner så försöker jag ju hänga med på allt de gör, men ibland så måste jag ju göra på ett helt annorlunda sätt och det är klart att det kan många gånger vara jobbigt. Men så har jag väl känt att jag vill försöka hitta mig själv, vem är jag? Men också att jag inte orkar spela någon som jag inte är för det kan vara ganska jobbigt.”
(Vilma 20 år)

Intervjupersonerna ger på olika sätt uttryck för att idrotten har gjort dem ibland smärtsamt medvetna om den begränsning som funktionsnedsättningen innebär vad gäller delaktighet och självständighet. Genom utmaningar i idrottssammanhang har de erfarit vad de kan, vad som går och inte går att göra och vad som kan göras på ett annorlunda sätt eller med hjälp av stöd.

När jag frågade dem om de hade någon stark positiv idrottsupplevelse av ett idrottssammanhang där de blivit bekräftade och som de skulle vilja berätta om, svarade Andreas så här:

”Jag hade hållit på med luftgevärsskytte under ett par månader. Och min farbror som skjuter i landslaget skulle ta med mig på skjutbanan och så skulle jag få prova att skjuta hans krutvapen för att jag skulle börja skjuta krut i den vevan. Jag skulle få skjuta och han skulle stå bredvid och liksom lära mig lite tips och trix. Jag sköt fem skott. Han går och hämtar tavlan, tittar på den och så tittar han på mig och säger: ’Jag har inget att lära dig!’ (skratt).”
(Andreas 22 år)

Lisa berättar om när hon blev bekräftad i samband med en innebandymatch och hur viktigt det var för hennes självkänsla:

”En sak som jag lever på än i dag, det är en av de sista innebandymatcherna vi var på så blev jag utsedd till lagets lirare den dagen. Plus att vår tränare frågade att ’var f-n har du hållit hus i hela mitt liv’ liksom. Det tycker jag var häftigt. Från att knappt märkas på plan till att bli utsedd till lagets lirare, det är väldigt stort kliv, för jag lyckades som

aldrig göra mål riktigt, och sådant där. Jag var väl ... man tog i men var ändå försiktig.”
(Lisa 28 år)

Sammantaget har utmaningarna lett till en stärkt självinsikt. Som tidigare studier visar är mobbning och utanförskap, otillgängliga lokaler, brist på idrottshjälpmedel och få individanpassade aktiviteter orsaken till negativa erfarenheter och exkludering av barn och unga med funktionsnedsättning.⁴⁴ Att helt förneka att funktionsnedsättningen inte har betydelse för idrottsutövande eller i livet i stort blir problematiskt eftersom det är en realitet för den som lever med den. Vilka konsekvenser det får i en idrottslig praktik är emellertid resultatet av flera samverkande faktorer. De erfarenheter som framkommer i intervjuerna vittnar om att det är viktigt att barn och unga med funktionsnedsättning får möjlighet att utforska sina gränser och möjligheter, men också att bli bekräftade för sina idrottsliga prestationer. Öppenhet och dialog mellan utövare, ledare och föräldrar är en förutsättning för att idrott ska fungera i praktiken.

Idrott på ojämlika villkor i ämnet idrott och hälsa

Trots att ämnet idrott och hälsa i skolan inte var huvudtemat för intervjustudien valde samtliga intervjupersoner att berätta om sina erfarenheter. Andreas är kritisk. Under gymnasietiden hade han idrott och hälsa i en grupp för enbart rörelsehindrade elever. Han säger sig själv vara tävlingsinriktad men upplever att han inte fick några utmaningar och att de flesta aktiviteter var lekbetonade. Han säger att han vid flera tillfällen försökte få lärarna att gå med på att förlägga något eller några lektionstillfällen till ishallen så att han och de andra eleverna skulle kunna få prova på kälkhockey men att det inte gav något resultat:

”Nu sitter man med ett betyg i idrott som man inte tycker att man har förtjänat. Eftersom jag inte upplever att jag har utmanats över huvudtaget.”
(Andreas 22 år)

Vi fortsätter vårt samtal och diskuterar betydelsen av olika styrdokument som reglerar idrott och möjlighet till inflytande. Andreas svarar då:

”Alltså, om man får det att funka så är det ju jättebra. Men, det är ju just det att få det att efterföljas ... För då kommer man ju ifrån den känslan som jag har, att jag sitter med ett betyg i idrott som jag inte har förtjänat över huvudtaget ... Sista året sittstreckade jag varenda gång det var kull och det var ju i stort sett hela tiden, och jag har ändå VG.

⁴⁴ Se t.ex. Coates, J. (2010).

Sittstrejkar man nio av tio lektioner ska man inte ha betyg. Alltså, man börjar ju tvivla på sig själv vad man egentligen har åstadkommit i alla ämnen som man har betyg i.”
(Andreas 22 år)

Flera av intervjupersonerna uppger precis som Andreas att de har haft svårt att göra sina röster hörda i ämnet idrott och hälsa i skolan och att läraren har åsidosatt deras intressen, åsikter och förutsättningar. Vilma uttrycker det så här:

”På högstadiet så fick jag ju inte vara med, eller min lärare hon sa åt mig att jag inte fick vara med klassen för att jag satt i rullstol och då skulle hon inte kunna betygsbedöma mig ... Jag blev ju jätte jätteledsen för jag kände ju att jag ville ju vara med klassen och hon sa att jag skulle få ha idrott själv med henne. Då sa jag att det utvecklar ju inte mig någonting. Så att vi mailade ju henne och mamma ringde henne. Jag fick ju ha typ två lektioner själv med henne och jag tyckte att det var så fruktansvärt tråkigt men då sa jag det också att ’snälla kan jag inte få bevisa vem jag är, du vet ju inte ens till 100 procent vem jag är. Det känns som att du diskriminerar mig.’ Sen fick jag vara med klassen och så slutade det med att jag fick VG i betyg.”
(Vilma 20 år)

Friluftsdagar är ytterligare ett exempel på idrottssammanhang där intervjupersonerna har upplevt ett utanförskap. Maja som gick i en vanlig klass på högstadiet och gymnasiet men i en grupp med bara rörelsehindrade elever på idrottslektionerna, har följande erfarenheter:

”I låg- och mellanstadiet var jag nästan alltid hemma på friluftsdagar, jag tyckte att det var väldigt tråkigt för jag ville ju vara med de andra ... Mina kompisar frågade var jag var men då fick jag ju säga att de inte hade fixat något för mig. Men på högstadiet och på gymnasiet var jag med på friluftsdagarna för då gick jag i rulleklass. Det var inte förrän då som de [lärarna] tog tag i det och som jag kände att jag var trygg.”
(Maja 19 år)

Flera av intervjupersonerna förmedlar att de har negativa erfarenheter av ämnet idrott och hälsa och att de blivit utsatta för både öppen och dold diskriminering. De upplever att det är mer eller mindre upp till eleven själv att hitta lösningar på det som betraktas som ett problem, nämligen elevens bristande förutsättningar att delta i ordinarie undervisning. Citaten ovan synliggör också hur de upplever att läraren har betraktat dem och bemött dem annorlunda i förhållande till klasskamraterna. Intervjupersonerna uttrycker även att de känt sig otrygga i samband

med ämnet idrott och hälsa, eftersom de sällan på förhand visste vad som skulle ske, hur lektionen var upplagd och om de kunde delta på lika villkor som sina klasskamrater. Det kan vara så att intervjupersonerna upplever föreningsidrotten som mer tillgänglig och positiv än den undervisning i idrott och hälsa som skolan erbjuder. Eller att de förväntar sig att skolan, som är obligatorisk, ska erbjuda större möjligheter till medbestämmande, inflytande och möjlighet till individuell utveckling än föreningsidrotten. En annan tänkbar förklaring kan vara att intervjupersonerna inte velat bli särskiljda från klasskamraterna och att de i sådana sammanhang där det skett upplevt ett direkt utanförskap. Några intervjupersoner berättar att exkludering i samband med idrottslektionerna ytterligare stärker upplevelsen av att vara annorlunda. Det är också ett skäl till att flera av dem under sin skoltid valde, i den utsträckning de gavs möjlighet till det, att ha idrott och hälsa i en särskild grupp med bara rörelsehindrade elever. Som forskningen visar utvecklar barn och unga tidigt en medvetenhet om vilka kroppar som betraktas som *idrottsdugliga*, vilket får konsekvenser för hur de uppfattar och förstår sig själva och varandra i relation till idrottens praktik, vilket ovanstående citat illustrerar.⁴⁵

Logistik och planering

Några av de faktorer som intervjupersonerna nämner som begränsande för deras möjligheter till idrottande är exempelvis behovet av assistans, hemtjänst och färdtjänst. Anders samåker med sin tränare till och från rullstolsinnebandyn och det fungerar bra för honom. Då behöver han inte tänka på att beställa färdtjänst eller passa lokalbussarna, vilket skulle vara tidskrävande för honom eftersom han bor i utkanten av staden. För de intervjupersoner som bor på elevhem eller i särskilt boende som involverar personal på olika sätt, innebär det att de i viss mån måste anpassa sin fritid efter personalens arbetsschema. Så här säger Anders:

”Det är väldigt jobbigt. Nu när man varit på träning och sådant där så måste man stressa hem för att det ska fungera för dem [personalen]. Det har inneburit att jag varit ganska mycket hemma bara för att det ska fungera för dem.”
(Anders 16 år)

Andreas situation liknar Anders. Han berättar att han har provat på de flesta idrotter och att idrotten betyder mycket för honom, framför allt den sociala gemenskapen och möjligheten att diskutera sådant som berör livstillvaron med jämnåriga som också har en funktionsnedsättning. För tillfället ägnar han sig inte åt någon idrott. Främsta orsaken är att han har svårt att komma hemifrån. Han bor vid tid-

⁴⁵ Redelius, K. (2009); Londos, M. (2010).

punkten för intervjun i eget boende men är i behov av hemtjänst. I hans berättelse blir det uppenbart att hemmet inte bara är en plats för frihet, rekreation och vila utan också en arbetsplats för hemtjänst och assistansbolag vilket gör att fritiden måste vägas mot behovet av hjälp.

”Som det är nu så har jag väldigt knepigt med personal som kommer hem och jobbar hos mig. Så jag blir ofta låst hemma. Det är inte så ofta jag tar mig iväg att göra saker ... Det är hemtjänsten, så jag har ju ingen möjlighet att de möter upp någon annanstans för att hjälpa mig. Utan jag måste vara hemma när de kommer och de kommer väldigt ofta.”

(Andreas 22 år)

Axels föräldrar skjutsade honom till och från träningen när han var yngre och bodde hemma. Nu när han har flyttat till en större stad, går på gymnasiet och bor på elevhem tar han sig till och från träningarna på egen hand. Till boxningen och friidrotten använder han sin manuella rullstol men till innebandyn måste han ta färdtjänst. Många av intervjupersonerna har upplevt problem med färdtjänsten. Eftersom färdtjänsten ska beställas i god tid är det svårt att spontant delta i aktiviteter. Trots att taxin alltid är förbeställd innebär det ofta lång väntan och flera av intervjupersonerna upplever en oro och stress över att aldrig vara helt säkra på om taxin kommer och om den kommer på utlovad tid. De flesta har någon gång upplevt negativa bemötanden från taxichaufförer i samband med färdtjänstresor. Det är en utsatt situation att många gånger vara ensam i ett begränsat utrymme med en person som man inte känner och är beroende av:

”Ja det är väl alltid det här att de kommer för sent och att de inte hittar ... det är väl de mer vanligare sakerna. Men det har hänt att de har varit otrevliga också. Det var för kanske några år sen, det var en taxichaufför som vart skitförbannad för att, jag vet inte riktigt vad som hände, men det slutade med att han vart så förbannad att han kastade rullstolen ... När jag lugnade ner mig så vart det så att jag fick prata med polisen för att det där ska ju inte hända. Men skulle rullstolen ha gått sönder, jag hade ju inget annat, skulle jag ju fått krypa eller något, det hade ju inte fungerat.”

(Kent 17)

Tidigare forskning pekar på att barn och unga med funktionsnedsättning exkluderas från idrott på grund av faktorer som går att relatera till funktionsnedsättningen i sig och det behov av hjälp och stöd som det innebär.⁴⁶ Som bekräftas av

---

46 DePauw, K. P. m.fl. (2005). *Disability Sport*; Vickerman, P. (2003); Taub, D.E. (2000).

intervjupersonerna är den tid som krävs för behandling och vård och svårigheter att transportera sig reella hinder för att delta i idrott. Deras berättelser visar därmed att det finns en rad kringfaktorer som inte direkt går att koppla till föreningsidrotten men som ändå får konsekvenser för individens möjligheter till deltagande. Det finns naturligtvis en rad faktorer som möjliggör eller hindrar deltagande för barn i allmänhet oavsett funktionsnedsättning, men citaten ovan bekräftar dock det tidigare forskning visar, nämligen att det finns förhållanden som är specifika för barn och unga med funktionsnedsättning.

Delaktigheten och medbestämmande

I det här kapitlet var avsikten att låta unga vuxna med rörelsehinder komma till tals och genom deras berättelser synliggöra vad som kännetecknar goda exempel på idrottsliga verksamheter. I idrottsrörelsens idéprogram framgår att alla som vill ska erbjudas möjlighet att delta i en positiv, hälsofrämjande och utvecklande fritidsmiljö. Övergripande har intervjupersonerna också goda erfarenheter av föreningsidrotten och bekräftar att den på många sätt har varit och är en viktig del i deras liv. Utifrån deras berättelser framgår att de som hållit kvar vid idrotten har börjat i tidiga år. Med hjälp av vuxnas stöd har de övervunnit många av de barriärer som tidigare forskning har beskrivit. Vad som fått flertalet av dem att bli kvar i idrotten är dels den sociala miljön, dels den möjlighet till ökad autonomi och självständighet som träningen bidragit till, och den bekräftelse som de på olika sätt fått genom att känna sig dugliga i ett idrottsligt sammanhang.

De som slutat eller tagit ett uppehåll från idrotten anger i alla fall utom i ett att de har gjort det av andra skäl än sådant som direkt går att hänföra till brister eller tillkortakommanden inom idrotten. Sådana exempel är svårigheter att lösa logistiken med hemtjänst, assistansbolag och färdtjänst eller att idrottsutövandet har varit oförenligt med en krävande skolsituation. Det är viktigt att här poängtera att det inte är idrottsaktiviteterna i sig som upplevs problematiska utan oftast andra faktorer så som ovan nämnda. Ett avhopp från idrotten behöver därför inte alltid vara en direkt konsekvens av en kvalitetsmässigt låg eller otillfredsställande verksamhet. Däremot är de intervjuade själva en produkt av den idrottsliga praktik och de normer och ideal som råder där. De har sammantaget marginella möjligheter att påverka den idrottsliga kontext där de är verksamma. Ingen av dem har exempelvis någon maktposition i en idrottsorganisation eller befogenheter och resurser att vara med i de sociala sammanhang där det fattas beslut som har betydelse för

deras möjligheter att idrotta. Det kan exempelvis handla om tillgängligheten på lokaler och tillgången till individanpassade idrottshjälpmedel.

Ett genomgående mönster i intervjupersonernas berättelser är att samtliga, i varierande grad, varit missnöjda med undervisningen i skolämnet idrott och hälsa. Framför allt har det handlat om lärarens bristande förmåga att anpassa undervisningen efter elevens behov. De intervjuade har antingen exkluderats från undervisningen, upplevt bristfälliga möjligheter till delaktighet och medbestämmande eller att undervisningen saknat utmaningar och varit allt för lekbetonad. Det fanns enligt dem inga tydliga förväntningar från lärarna på elevens idrottsliga prestation vilket kanske är det mest anmärkningsvärda. Bristerna i skolan kan däremot ha sitt ursprung i strukturella orsaker och handla om exempelvis resurser, tid och arbetsvillkor. En tänkbar lösning skulle kunna vara att större kommuner inrättar resurscentrum med kompetens och idrottshjälpmedel för att stödja lärarna i undervisningen för elever med behov av särskilt stöd i ämnet idrott och hälsa. Om barn och unga med funktionsnedsättning skulle få en bredare och rikare erfarenhet av olika idrottsaktiviteter under sin skolgång, och få tillgång till anpassade idrottshjälpmedel, skulle det kunna leda till ett bättre underlag för betygsättning i ämnet idrott och hälsa och även öka chanserna för att fler blir aktiva i föreningsidrotten.

Är mångfald ett hinder eller en resurs för den svenska idrottsrörelsen? Det är en tuff utmaning att göra en idrottsverksamhet tillgänglig för alla. Frågan är om det finns bärkraft i Karin Redelius påstående att det finns ett dominerande synsätt där barn ses som råmaterial som med rätt förädling kan utvecklas till framtida elitidrottare, det vill säga att deras idrottsträning inte har ett egenvärde utan betraktas som en investering för framtiden.⁴⁷ Vad innebär det då för barn och unga med funktionsnedsättning? Innebär det att de på grund av normer och ideal om idrottslig duglighet inte ens betraktas som råmaterial och därför aldrig kommer ifråga i idrottsrörelsens resursfördelning och investeringar i morgondagens (elit) idrottare? Som framgår av intervjuerna är flera av personerna nöjda med sitt idrottande vilket tyder på att det finns miljöer där ord faktiskt blir till handling. Det kan däremot vara svårt att definiera det sociala sammanhang inom vilket inkludering *görs*, eftersom inkluderingens plats i den obligatoriska skolan och i den frivilliga föreningsidrotten finns i samspelet mellan skilda aktörer och intressegrupper.

---

47 Redelius, K. (2011).

Referenser

- Annerstedt, C. (2005). "Physical Education and Health in Sweden. Introduction to the school system and P.E. in Sweden", I U. Pühse, Uwe & M. Gerber (Red.), *International comparison of physical education: concepts, problems, prospects*. Oxford: Meyer & Meyer sport. s. 604–629.
- Annerstedt, C. (2008). "Physical education in Scandinavia with a focus on Sweden: a comparative perspective". *Physical Education and Sport Pedagogy*, 13(4), s. 303–318.
- Blinde, E. & McCallister, S. (1998). "Listening to the voices of students with physical disabilities". *Journal of Physical Education, Recreation and Dance* 69(6), s. 64–8.
- Carlsson, R. & Nilholm, C. (2004). "Demokrati och inkludering – en begreppsdiskussion". *Utbildning och demokrati*, 13(2), s. 77–95.
- Coates, J. & Vickerman, P. (2010). "Empowering children with special educational needs to speak up: experiences of inclusive physical education". *Disability and Rehabilitation*, 32(18), s. 1517–1526.
- DePauw, K.P. (1997). "The (in)visibility of disability: cultural contexts and 'sporting bodies'". *Quest*, 49(4), s. 416–430.
- DePauw, K. P. & Gavron, S. J. (2005). *Disability Sport* (second edition red.). Champaign: Human Kinetics.
- Eliasson, I. (2011). "Barns perspektiv på barnrättsperspektivet". I *För barnets bästa: en antologi om idrott ur ett barnrättsperspektiv*, Centrum för idrottsforsknings skrifter 2011:2.
- Fitzgerald, H., Jobling, A. & Kirk, D. (2003a). "Valuing the voices of young disabled people: exploring experiences of physical education and sport". *European Journal of Physical Education*, 8(2), s. 175–201.
- Fitzgerald, H., Jobling, A., Kirk, D. (2003b). "Listening to the 'voices' of students with severe learning difficulties through a task-based approach to research and learning in physical education". *Support for Learning*, 18(3), s. 123–129.
- Fitzgerald, H. (2005). "Still Feeling Like a Spare Piece of Luggage? Embodied Experiences of (Dis)Ability in Physical Education and School Sport". *Physical Education & Sport Pedagogy*, 10 (1), s. 95–108.
- Goodwin, L. & Watkinson, J. (2000). "Inclusive physical education from the perspectives of students with physical disabilities". *Adapted Physical Activity Quarterly*, 17, s. 144–60.
- Gratton, C. & Jones, I. (2004). *Research methods for sport studies*. London: Routledge.
- Groff, D, Lundberg, N., & Zabriskie, R. (2009). "Influence of adapted sport on quality of life: Perceptions of athletes with cerebral palsy", *Disability and Rehabilitation*, 31(4), s. 318–326.
- Hargreaves, J. (2000). *Heroines of sport: the politics of difference and identity*. London: Routledge.
- Huang, C.J. & Brittain, I. (2006). "Negotiating identities through disability sport". *Sociology of sport journal*, 23 (4), s. 352–375.
- Husu, L. (2005). *Dold könsdiskriminering på akademiska arenor – osynligt, synligt, subtilt*. Stockholm: Högskoleverket.

- Jerlinder, K., Danermark, B. & Gill, P. (2010). "Swedish primary – school teachers' attitudes to inclusion – the case of PE and pupils with physical disabilities". *European Journal of Special Needs Education*, 25(1), s. 45–57.
- Jerlinder, K. (2010). Social rättvisa i inkluderande idrottsundervisning för elever med rörelsehinder: en utopi?. Örebro: Örebro universitet.
- Karlefors, I. (2010). "Olika men också lika: idrottslärostudenter i Luleå och i Ghana om sitt framtida yrke". I G. Patriksson (Red.), *SVEBIS årsbok: aktuell beteendevetenskaplig idrottsforskning*. Lund: SVEBI, Vol. 2009, s. 77–102 . 26 s.
- Karp, S., Eliasson, I., Fahlén, J., Löfgren, K. & Wickman, K. (2011). *Specialidrottsförbunden och Idrottslyftet*. Umeå: Umeå universitet, Pedagogiska institutionen.
- Kristén, L., Patriksson, G. & Fridlund, B. (2002). "Conceptions of children and adolescents with physical disabilities about their participation in a sports programme". *European Physical Education Review*, 8(2), s. 139–156.
- Kvale, S. (1996). *Interviews: an introduction to qualitative research interviewing*. London: Sage.
- Lundvall, S. & Meckbach, J. (2003). *Ett ämne i rörelse: gymnastik för kvinnor och män i lärarutbildningen vid Gymnastiska Centralinstitutet/Gymnastik- och idrottshögskolan under åren 1944 till 1992*. Stockholm: HLS.
- Londos, M. (2010). *Spelet på fältet: relationen mellan ämnet idrott och hälsa i gymnasieskolan och idrott på fritid*. Doktorsavhandling, Lund: Lunds universitet.
- Olofsson, E. (2007). "The Swedish sports movement and the PE teacher 1940–2003: from supporter to challenger". *Scandinavian Journal of Educational Research*, 5(12), s. 163–183.
- Peterson, T. (2005) "När fälten korsas", *Svensk Idrottsforskning*, 14(3), s. 9-11.
- Redelius, K., Fagrell, B. & Larsson, H. (2009). "Symbolic capital in physical education and health: To be, to do or to know? That is the gendered question". *Sport, Education and Society*, 14(2), s. 245–260.
- Redelius, K. (2011). "Idrottens barn – fria från kränkningar?" I *För barnets bästa: en antologi om idrott ur ett barnrättsperspektiv*, Centrum för idrottsforsknings skrifter 2011:2.
- Riksidrottsförbundets statistik för 2011 (Hämtad 11 november 2012).
- Riksidrottsförbundet (2009). *Idrotten vill*. Idrottsrörelsens idéprogram.
- Schell, L.A.B. & Rodriguez, S. (2001). "Subverting bodies/ambivalent representations: media analysis of paralympian, Hope Lewellen". *Sociology of sport journal*, 18(1), s. 127–135.
- Smith, A. & Thomas, N. (2006). "Including pupils with special education needs and disabilities in National Curriculum Physical Education: a brief review". *European Journal of Special Needs Education*. 21(1), s. 69-83.
- Socialstyrelsens terminologiråd. <http://app.socialstyrelsen.se/termbank> (Hämtad 11 november 2012).
- SOU 1976:20, Socialdepartementet, *Kultur åt alla*, Stockholm, Liber förlag.
- Svenska handikappidrottsförbundet. *Handikappidrottspolitiskt program: Idrott i rörelse. som bygger på FN:s standardregel nr 11 "Rekreation och idrott"*. <http://www.shif.se/t2.aspx?p=39908> (19 november 2012).

- Taub, D.E. & Greer, K.R. (2000). "Physical Activity as a Normalizing Experience for School-Age Children with Physical Disabilities", *Journal of Sport and Social Issues*, 24(4), s. 395–414.
- Trondman, M. (2005). *Unga och föreningsidrotten*. Stockholm: Ungdomsstyrelsens skrifter.
- Trondman, M. (2011). *Ett idrottspolitiskt dilemma: unga, föreningsidrotten och delaktigheten*. Centrum för idrottsforskning skrifter 2011:3.
- Vickerman, P., Hayes, S. & Wetherley, A. (2003). "Special educational needs and national curriculum physical education". I S. Hayes & G. Stidder *Equity in physical education*, s. 47–65. London: Routledge.
- Vickerman, P. (2012). "Including children with special educational needs in physical education: has entitlement and accessibility been realised?" *Disability & Society*, 27(2), s. 249–262.
- Vickerman, P. & J. Coates. (2009). "Trainee and recently qualified physical education teachers perspectives on including children with special educational needs". *Journal of Physical Education and Sport Pedagogy*, 14(2), s. 137–53.
- Wagnsson, S. (2009). *Föreningsidrott som socialisationsmiljö – en studie av idrottens betydelse för barns och ungdomars utveckling*. Doktorsavhandling, Karlstad: Karlstad universitet.
- Wagnsson, S. & Patriksson, G. (2007). "Specialisering i barn- och ungdomsidrotten", *Svensk Idrottsforskning*, nr. 1, s. 6–9.
- Wellard, I. (2006). "Able bodies and sport participation: social constructions of physical ability for gendered and sexually identified bodies." *Sport, Education and Society*, 11(2), s. 105–119.
- Wickman, K. (2008). *Bending Mainstream Definitions of Sport, Gender and Ability. Representations of wheelchair racers*. Doktorsavhandling, Umeå universitet.
- Wickman, K. (2011a). "Flickor och pojkar med funktionsnedsättning och deras rättigheter och möjligheter till ett aktivt idrottsliv". I *För barnets bästa: en antologi om idrott ur ett barnrättsperspektiv*. Centrum för idrottsforskning skrifter 2011:2.
- Wickman, K. (2011b). "The Governance of Sport, Gender and (Dis)Ability". *International Journal of Sport Policy*, 3(3), s. 385–399.
- Özdemir, M. & Stattin, H. (2012). "Konsekvenser av att börja, fortsätta eller sluta idrotta: en longitudinell studie av ungdomars psykologiska och beteendemässiga anpassning". I J. Hvenmark (Red.) *År idrott nyttigt? en antologi om idrott och samhällsnytta*, s. 112–135. Stockholm: SISU idrottsböcker.

De onödiga avhoppen

om skador och kroppslig mognad

Av Carl Johan Sundberg

Det finns många orsaker till varför barn och ungdomar slutar idrotta. Men risken är påtaglig att de slutar av orsaker som går att undvika. En del avhopp beror på att barn utvecklas olika snabbt före och under puberteten. Många slås helt enkelt ut innan de fått chansen att rent fysiologiskt visa vad de går för. Andra slutar på grund av olika medicinska problem, till exempel skador. Eftersom fysisk aktivitet och god fysisk kapacitet är mycket starka friskfaktorer, och att idrott i sig kan ha positiva psykologiska effekter, är det naturligtvis negativt ur ett hälsoperspektiv. Särskilt om konsekvensen blir att barn och ungdomar är fysiskt inaktiva.

Syftet med det här kapitlet är att redovisa den kunskap som finns om fysiologiska och medicinska aspekter på barns och ungdomars idrottande och varför vissa väljer att sluta. Forskningen om svenska förhållanden är mycket begränsad, därför bidrar internationell forskning till en mer komplett bild.

Det finns många positiva hälsomässiga effekter av fysisk aktivitet och idrott. Träning förbättrar välbefinnandet, den fysiska självkänslan och de kognitiva funktionerna samtidigt som risken för många sjukdomar minskar starkt. Fysisk aktivitet hos barn och ungdomar bidrar till en positiv fysisk utveckling och en ökad rörlighet. Det hjälper också till att upprätthålla energibalansen och att förhindra viktuppgång. Regelbunden fysisk aktivitet hos barn och ungdomar påverkar mängden kroppsfett och buk fett, blodfetterna och insulinnivåerna hos överviktiga. Det är också bra för blodtrycket hos dem med mild blodtrycksförhöjning, för benhälsan hos prepubertala barn och minskar även risken för ryggbesvär. Dessutom leder

regelbunden fysisk aktivitet till minskade fysiologiska reaktioner på stress, förbättrar sömnen, koncentrationsförmågan och den fysiska självkänslan.¹

Risker med idrott

Skillnaden är stor mellan elit- och breddidrott när det gäller hälsorisker. De mycket stora fysiska och psykiska påfrestningar som idrottare på nationell och internationell elitnivå utsätts för skiljer sig radikalt från dem som breddidrottare möter. Det är likaledes stor skillnad mellan olika idrotter. Hälsoriskerna är exempelvis större i lagidrotter än i individuella grenar, liksom i kontaktidrotter och i de idrotter där vikten, och eventuellt utseendet, spelar en central roll. Slutligen är det skillnad vad gäller typen av skador mellan uthållighetsgrenar och de mer styrke- och explosivitetsberoende idrotterna.

Utslagning och avhopp

Tre av tio barn och ungdomar hoppar av idrotten.² Avhopparna anger bland annat att ”det inte är roligt”, ”vill ha tid för annat” och att de ”inte var tillräckligt bra” eller ”kände press”. En större andel av dem som slutar har en lägre självkänsla än de som stannar kvar. Bidragande orsaker till det kan vara en för tidig specialisering på en idrott, en elitsatsning eller att de har sämre fysiologiska förutsättningar på grund av en senare tillväxt och mognad. Orsaken till avhopp kan även vara skador och sjukdomar, som delvis skulle kunna gå att förebygga och rehabilitera på ett mer optimalt vis än vad som sker i dag.³ Dessutom bör man lägga till att andra fysiologiska eller medicinska förhållanden, exempelvis funktionsnedsättning, kan bidra till att barn och ungdomar aldrig börjar med eller har svårt att fortsätta med idrott.

Som ett uttryck för de utmaningar idrotten står inför rekommenderar den Internationella Olympiska Kommittén (IOK) (IOC Consensus Statement on Training the Elite Child Athlete 2005) bland annat att man bör inrätta program för sjukdoms- och skadeövervakning, följa volymen och intensiteten av tränings- och tävlingsupplägg, säkra kvaliteten på tränare och övrigt idrottsledarskap, följa den internationella dopingkoden och skapa ett stödjesystem för en balanserad livsstil.⁴

---

1 Micheli, L. m.fl. (2011). ”Fitness and health of children through sport”. *Br J Sports Med*, 45(11) s. 931–6.

2 Olsson, P. (2007). ”Farväl till idrotten?”. *Idrottsforskaren*, 3, s. 11–18.

3 ”Tema: tidig specialisering inom idrotten?” *Svensk Idrottsforskning*, nr. 1, 2007.

4 IOC Consensus Statement on Training the Elite Child Athlete. http://multimedia.olympic.org/pdf/en_report_1016.pdf. (Hämtad 16 november 2005).

IOK rekommenderar också att tränare, föräldrar, idrottsadministratörer, idrottsmedicinare, medier och andra aktörer bör arbeta för att begränsa tränings- och tävlingsstressen hos de aktiva.

Fysiologiska aspekter på idrottande

Det finns ett stort antal faktorer som bidrar till skillnader i idrottslig prestation hos barn och ungdomar.⁵ Några av dem är kön, genetiska förutsättningar, teknik och motorik, ålder, fysisk och psykisk mognad, olika mentala faktorer, hälsa, nutrition och sociala faktorer. Dessutom påverkar naturligtvis träning prestationsförmågan, exempelvis typen av träning, frekvensen, intensiteten och träningens längd. Träning förbättrar prestationen, kan påverka tvärsnittsytan och enzym-sammansättningen i skelettmuskulaturen positivt och kan till viss del öka hjärtats storlek. Ett större hjärta leder till en ökad slagvolym vilket stärker skelettet eftersom benmassan ökar. Det är särskilt viktigt att träna allsidigt i relativt unga år för att utveckla sin motorik och teknik.

Det tål att påpeka att förmågan att svara på träning även har genetiska förklaringar. Det innebär att en del individer av ärftliga skäl är mer lätttränade än andra.⁶ Det går dock inte att med genetiska tester förutspå vilket barn som kan tänkas bli elitidrottare. Antalet gener som bidrar till prestationen på elitnivå är oerhört många och den fysiska, psykologiska och sociala miljön spelar en avgörande roll.

Fysisk mognad styr selekteringen

Under puberteten ökar främst andelen fettmassa hos flickor och andelen muskelmassa hos pojkar.⁷ Hos pojkar uppstår även skillnader i muskulaturens kvalitet med en ökning av de snabba typ II-fibrerna.⁸ Flickor växer i genomsnitt som snabbast vid tolv års ålder och pojkar vid 14 år – men hos barn kan skillnader i tillväxt och mognad vara mycket stora. I en och samma skolklass kan det ofta skilja 3–4 år mellan dem som kommit längst och kortast i pubertetsutvecklingen. Även maximal syreupptagningsförmåga är till stor del beroende av tillväxten i kroppsmassa.⁹

5 Jansson, E. (2011). "År barns tillväxt och mognad en selektionsfaktor inom idrotten?" I *För barnets bästa*, s. 61–71.

6 Henriksson, J. m.fl. (2008). "Allmänna effekter av fysisk aktivitet", *FYSS 2008*, s. 11–37.

7 Katzmarzyk, P.T. m.fl. (2007). "The contribution of biological maturation to the strength and motor fitness of children", *Ann Hum Biol*, 24, s. 493–505.

8 Jansson, E. (2011).

9 Beunen, G. m.fl. (2002). "Intraindividual allometric development of aerobic power in 8- to 16-year-old boys", *Med Sci Sports Exerc* 33:503–510.

Betydelsen av olikheter i tillväxt är så stor att det inom en årskull leder till stora effekter på vilka idrottare som väljs ut i olika sammanhang. M.J. Coelho-E-Silva och hans medarbetare visade till exempel att det fanns ett samband mellan rullskridskohockeyspelares skelettmognad och kroppslängd och sannolikheten för att de skulle bli uttagna till det portugisiska U17-landslaget.¹⁰ M. Franzén & T. Peterson har visat att det inom Svenska Fotbollförbundets ungdomsutbildning finns en systematisk skillnad i sannolikheten att en spelare blir framselekerad mot ungdomslandslagen.¹¹ Ju tidigare på året spelaren är född, desto större är sannolikheten att personen blir uttagen. Sannolikheten kvarstår för varje steg upp på selektionsstegen, från föreningsnivå till landslagsspel. De egenskaper som skapar skillnader mellan fotbollsspelare som är födda inom samma år är i första hand relaterade till fysisk mognad och kan enkelt uttryckas i egenskaperna längd, bredd, tyngd och motorisk förmåga.¹² Betydelsen av födelsetiden på året för vilka som väljs ut är stor även i andra idrotter, exempelvis ishockey. Det påpekas att "tidig fysisk mognad på inga sätt indikerar talang i vuxen ålder".¹³

Medicinska aspekter på ungas idrottande

Funktionsnedsättning

För personer med funktionsnedsättning är det psykologiska och medicinska värdet av idrott och fysisk aktivitet oerhört stort. Det finns en kraftig överrepresentation av ohälsa hos personer med funktionsnedsättning, som till stor del hör samman med ytterst ofördelaktiga levnadsvanor.¹⁴ Dessa beror till stor del på tillgänglighetsproblem, bristfälliga resurser inom skolan och idrottsföreningarna och otillräckligt utbildade läkare och idrottstränare.

Exempel på funktionsnedsättningar är: olika neuromuskulära sjukdomar, traumatiska hjärnskador, intellektuell funktionsnedsättning, att vara amputerad, cerebral pares (CP) samt olika neuropsykiatriska funktionsnedsättningar såsom ADHD, Aspberger och olika tvångssyndrom.

Skador och överbelastning

Skador innefattar bland annat skelettfrakturen, stukningar, muskelskador, skallskador (exempelvis hjärnskakning, mindre hjärnblödningar, whiplash-skador),

10 Coelho-E-Silva MJ. m.fl. (2012). "Sport selection in under-17 male roller hockey". *J Sports Sci*, 30(16):1803.

11 Franzén, M. m.fl. (2004). *Varför lämnar ungdomar idrotten?*. FoU-rapport 2004:3

12 Peterson, T. (2002). "Gammal är äldst". *Svensk Idrottsforskning*, nr. 3, s. 54–57.

13 Peterson, T. (2008). "Föreningsfostran och tävlingsfostran". *SOU 2008:59*, s. 1–483.

14 Arnhof, Y. (2008). *Onödigt ohälsa*.

ryggskador och sårskador. Överbelastningsproblem orsakade av upprepade mikrotrauma innefattar exempelvis stressfrakturer, problem i senor och påverkan på tillväxtzoner (epifysit och apofysit). Eventuellt är skador vanligare i dag än tidigare vilket skulle kunna bero på att barn och ungdomar nu har sämre fysisk funktionsförmåga. Orsaken kan även vara inadekvat träning eller inadekvat utrustning (skor, skydd). Enligt forskare skulle en hel del av idrottsskadorna hos barn kunna gå att förebygga med en förbättrad träning och en bättre fysisk funktionsförmåga.¹⁵ En annan observation är att många negativa livshändelser ger en ökad skaderisk, särskilt om individen saknar ett socialt stöd.¹⁶

Risken för skador i samband med lektioner i idrott och hälsa i skolan är 1,6 skador per 1 000 lektioner vilket får anses vara mycket lågt, nästan försumbart. Risken för skador är störst i kontaktidrotter och i idrotter med kraftiga stötar som exempelvis hoppgrenar.¹⁷ Exempel på skador och överbelastningstillstånd är korsbandsskador, meniskskador, överbelastade senfästen (exempelvis Osgood-Schlatter nedanför knäleden) och ryggbesvär. Vid exempelvis korsbandsskador och meniskskador ökar risken för framtida ledförslitning (artros). Det finns även studier som visar på förslitna kotor hos unga simhoppare.

I olika äldre undersökningar omnämns skador och sjukdomar som en av orsakerna till varför barn och ungdomar slutar.^{18 19} I en nyligen publicerad rapport om ungdomsgymnastiken på landslagsnivå i Sverige anger över 90 procent av de tillfrågade gymnasterna att de tränat skadade eller sjuka. Var tredje gymnast uppgav att de har känt press från tränaren att träna när de varit skadade eller sjuka. Nästan hälften av de tillfrågade tränarna angav att de saknar tillräcklig kompetens om idrottsskador.²⁰

Åren 2007–2009 uppskattades att drygt tre procent (60 000) av alla barn (0–17 år) i Sverige varje år drabbades av en idrottsskada.²¹ De idrotter där skador var vanligast var fotboll, ishockey, ridsport, slalom, innebandy och handboll. Pojkar drabbades oftare än flickor.

15 Ladenhauf, H.N. m.fl. (2013). "Anterior cruciate ligament prevention strategies". *Curr Opin Pediatr*, 25(1):64–71.

16 Andersen MB. m.fl. (1999). "Athletic injury, psychosocial factors and perceptual changes during stress". *J Sports Sci*, 17(9):735–41.

17 Spinks, A.B. m.fl. (2007). "Quantifying the risk of sports injury". *Br J Sports Med*, 41:548–557.

18 Engström, L.M. m.fl. (1981). *Medlemmar i en simförening*.

19 Jonsson, R. (1983). *Fortsätta eller sluta?*

20 Stier, J. (2012). *Blod, svett och tårar*, s. 1–25.

21 Socialstyrelsen (2010). *Skadehändelser som föranlett läkarbesök vid akutmottagning*, s.70–75. <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18491/2011-11-18.pdf>. (Hämtad 10 april 2013).

Även i friidrott på elitnivå är risken stor för skador. I en studie rapporterade över hälften av de unga friidrottarna minst en skada under ett år eller 3,51 skador per 1 000 timmar träning eller tävling. Nära 40 procent av dem hade haft en långtidsskada som tvingat dem att vara borta från sin idrott i minst tre veckor. Sjutio procent av skadorna drabbade ben och fötter och de flesta var relaterade till överbelastning. En tidigare långtidsskada ökar risken påtagligt för en ny skada. De med hög träningsbelastning hade högst skaderisk. Forskaren Jenny Jacobsson som har presenterat de här resultaten drar slutsatsen att tränarna behöver mer kunskap om kopplingen mellan träning och skaderisk.²²

Enligt internationella studier kommer en tredjedel av alla idrottande barn och ungdomar att någon gång drabbas av skada som kräver sjukvård.²³ Huruvida de kan återgå till sin idrott beror på bland annat skillnader i fysisk och psykisk mognad. Socialt stöd från omgivningen har också en stor betydelse för återgången till idrott.

Ett flertal examensarbeten har under de senaste åren belyst avhoppssproblematiken ur olika perspektiv. I en studie med intervjuer av före detta elever vid ett orienteringsgymnasium anger eleverna att skador har varit en bidragande orsak till varför de inte har fortsatt att satsa.²⁴ I en annan intervjustudie med 610 ungdomar som hoppat av föreningsidrotten anger 9 procent att orsaken var att de drabbats av skada eller sjukdom och 9 procent att de inte platsade. Skada eller sjukdom var vanligare som orsak bland flickor (12 procent) än bland pojkar (6 procent). Att inte platsa var en vanligare orsak bland pojkar (12 procent) än bland flickor (6 procent).²⁵

Enligt en kvalitativ intervjustudie om den ökade skaderisken i unga år är den bidragande orsaken en kombination av snabb tillväxt i puberteten, tillfällig försämring av koordinationen och en ökad träningsdos.^{26 27} I intervjuerna framkommer det att barnen och ungdomarna upplever det medicinska omhändertagandet som bristfälligt, att vårdkedjan inte fungerar och att den medicinska organisationen är otydlig i och runt idrottsföreningarna. Dessutom ter sig kunskapen bland tränare om kost och träning vara bristfällig. Intervjuade sjukgymnaster uppger att

22 Jacobsson, J. (2012). *Towards systematic prevention of athletics injuries*. Adirim TA. m.fl. (2003). "Overview of injuries in the young athlete". *Sports Med*, 33(1):75–81.

23 Adirim TA. m.fl. (2003). "Overview of injuries in the young athlete". *Sports Med*, 33(1):75–81.

24 Vejedal, A. (2006). *Tiden efter Orienteringsgymnasiet*, s. 1–41.

25 Danielsson, D. (2012). *Missnöjet med föreningsidrotten*, s. 1–29.

26 Hallquist, C. m.fl. (2012). "Jag grät inte, jag var mer chockad". *Idrott och Kunskap*, (5):50–53.

27 Hallquist, C. (2012). Ansvaret för barn och ungdomars psykosociala stöd i samband med allvarlig idrottskada. (Examensarbete, Linnéuniversitetet), s. 1–30.

det finns brister i direktkontakten med tränare och att det försämrar möjligheten för den som är skadad att återgå till idrotten när rehabiliteringsperioden går mot sitt slut.²⁸ Barnen och ungdomarna upplever en stark förlust när de inte kan utöva sin idrott och beskriver att de hamnar i en chockfas.²⁹ Författarna till studien framhåller betydelsen av ett starkt socialt stöd vid skada och sjukdom, vilket även får stöd av annan forskning.³⁰

Infektioner

Det står helt klart att feber, som kan tyda på infektion, innebär att man inte ska idrotta. Generellt sett är fysisk aktivitet i samband med infektioner förenat med vissa medicinska risker som läkare bör överväga och bedöma utifrån särskilda principer.³¹ Annars finns en risk för att komplikationer till infektionen under lång tid kan försvåra eller göra det omöjligt att idrotta.

Hjärtfel

Plötslig död vid idrottande är mycket ovanligt hos barn och unga men emellanåt inträffar sådana tragiska händelser.³² Cirka 2–3 av 1 000 unga idrottsaktiva har medfödda hjärtfel som ökar risken för plötslig hjärtdöd. I flera länder har man infört så kallad hjärtscreening av idrottare för att identifiera personer med ökad risk.³³ I Sverige genomförs EKG-screening endast på elitidrottande barn.

Viktkontroll och ätstörningar

Inom elitungdomsgymnastiken har det nyligen rapporterats att ledare fokuserar på att kontrollera vikten på de aktiva och att gymnasterna äter för lite.³⁴ Det medför påtagliga risker för negativa effekter på bland annat deras framtida behälsa. Viktfokuseringen har varit, och är fortfarande, särskilt påtaglig inom kvinnlig artistisk gymnastik och uppfattas av en del som ett sätt att motverka skador. Hos många leder det till ett för lågt eller felaktigt näringsintag. Paradoxalt nog kan det istället orsaka skador. Bertelloni med flera menar exempelvis att intensiv träning

28 Ibid.

29 Hallquist, C. (2012).

30 Podlog, L. m.fl. (2010). "Coach strategies for addressing psychosocial challenges during the return to sport from injury". *Journal of Sports Sciences*, 28, (11), 1197–1208.

31 Friman, G. m.fl. (2008). "Infektioner och idrott". *FYSS 2008*, s. 130–44.

32 Nylander, E. (2011). "Hjärtats anpassning till träning och risker hos barn och unga". I *För barnets bästa*.

33 Börjesson, M. m.fl. (2005). "Plötslig hjärtdöd hos idrottare beror oftast på odiagnostiserad hjärtsjukdom". *Läkartidningen*, 8:560–3.

34 Stier, J. (2012).

i unga år kan orsaka östrogenbrist, vilket i sin tur kan medföra en försenad menstruationsdebut och en rubbad menstruation.³⁵

En fokusering på vikt kan i vissa fall orsaka ätstörningar som kan bestå långt efter det att karriären är slut. Det är mycket vanligare med ätstörningar hos dem som idrottar än bland ungdomar i stort.³⁶ Särskilt vanligt är det inom idrotter där utseendet och vikten spelar en central roll, men förekomsten är också relativt hög inom fler andra idrotter. Hårt idrottande flickor som kombinerar hög träningsmängd med otillräckligt näringsintag och låg kroppsvikt kan försena den första menstruationen eller få menstruationen att upphöra på grund av störd hormonbalans. Det är därför viktigt att uppmärksamma särskilt flickors energiintag i förhållande till kaloriförbrukningen. Den här kombinationen av ätstörningar, menstruationsrubbingar och benskörhet kallas på engelska för "the female athlete triad".

Astma och allergi

Elitidrottare som sysslar med uthållighetsgrenar har astma i större utsträckning än de som sysslar med styrkeidrotter.³⁷ Dessutom har fler vinteridrottare än sommaridrottare astma. Olika allergiska, ibland allvarliga, reaktioner är inte ovanliga hos idrottare.³⁸ En del av allergierna är förknippade med hård fysisk aktivitet, andra med olika material (exempelvis Latex) eller födoämnen.

Sockersjuka

Generellt sett är fysisk aktivitet och idrottande positivt för personer med diabetes (sockersjuka). Det gäller både typ 1-diabetes (ungdomsdiabetes)³⁹ och typ 2-diabetes (åldersdiabetes).⁴⁰ Det är däremot viktigt att blodsockret är väl inställt när man ska utöva idrott. Personer med diabetes ska undvika både ett för högt och ett för lågt blodsockervärde.

Överträningssyndrom

Överträning hos unga har inte studerats i samma grad som hos vuxna. Överträning kan beskrivas som en serie psykologiska, fysiologiska och hormonella förändringar som påverkar den idrottsliga prestationsförmågan negativt. Vanliga

---

35 Bertelloni S. m.fl. (2006). "Effects of sports training in adolescence on growth, puberty and bone health". *Gynecol Endocrinol*, 22(11):605–12.

36 Riksidrottsförbundet (2004). *Ätstörningar*, FoU-rapport 2004:1.

37 Emtner, M. (2008). "Astma". *FYSS 2008*, s. 226–35.

38 Del Giacco SR. m.fl. (2012). "Allergy and sports in children". *Pediatr Allergy Immunol*. 23(1):11–20.

39 Östenson, C-G. m.fl. (2008a). "Diabetes mellitus – typ 1-diabetes". *FYSS 2008*, s. 292–300.

40 Östenson, C-G. m.fl. (2008b). "Diabetes mellitus – typ 2-diabetes". *FYSS 2008*, s. 301–11.

tecken på överträning är kroniska muskel- och ledsmärtor, personlighetsförändringar, ökad vilopuls och försämrad prestationsförmåga. Den unga idrottaren kan också känna sig trött, sakna entusiasm för träning och tävling eller ha svårigheter att genomföra de vanliga träningsrutinerna. Det här kan potentiellt vara ett allvarligt tillstånd. För den som drabbas är det väsentligt att fokusera på det roliga i träningen och minska prestationskraven, att ta ledigt från träning några dagar per vecka, att göra längre tränings- och tävlingsuppehåll varannan till var tredje månad och att fokusera på sitt välbefinnande. Idrottaren bör lära sig att vara uppmärksam på tecken som tyder på överträning.

Överanvändning av läkemedel

Det finns studier som indikerar att användandet av smärtstillande läkemedel är mycket vanligt inom vissa idrotter, exempelvis ishockey. Det är förenat med risk för olika biverkningar såsom magproblem, ökad blödningsbenägenhet och hos vissa personer även astmatiska besvär.

Kosttillskott

Bruket av kosttillskott är utbrett inom idrotten. Ur ett vetenskapligt perspektiv är det förvånansvärt, eftersom ett mycket stort antal studier entydigt visar att vitaminer och andra kosttillskott inte har någon positiv effekt på prestationsförmågan. Ett flertal studier visar till och med att vissa kosttillskott skulle kunna minska träningseffekten.

Dopning

Dopning är en allvarlig sida av idrotten. Förutom att dopning är förbjudet och betecknas som fusk riskerar missbrukaren allvarliga bieffekter. Anabola steroider har effekt på muskelmassa och styrka, därför används det av en del idrottsutövare och kroppsbyggare. Det finns ett antal bieffekter som är potentiellt allvarliga, inte minst hos den växande individen.

Tillväxthormon har inga prestationshöjande effekter men ökar muskelmassan något och minskar fettandelen, vilket gör att de som önskar en ”deffad” kropp, det vill säga en synligare muskulatur, emellanåt använder medlet.⁴¹

41 Sundberg, C.J. (1996). ”Effekter och bieffekter av vissa medel som används i dopningsyfte samt erfarenheter av behandling”. I *Doping i folkhälsoperspektiv*. (SOU 1996:126).

Alkohol

En del studier indikerar att alkoholkonsumtionen är högre bland lagidrottare än bland andra ungdomar. Andra studier har inte kunnat visa på ett sådant samband. Slutsatsen har då snarare varit att idrottande kan fungera som ett skydd mot alkoholintag.⁴²

Sammanfattning

Det finns, på grund av olikheter i tillväxten hos barn och ungdomar, en påtaglig risk för att många upphör med idrott av delvis undvikbara skäl.

Att försöka identifiera framtida elitidrottare genom att jämföra barn och ungdomar innan de gått igenom puberteten ger en mycket sned och i princip helt osaklig grund för att bedöma framtida prestationsförmåga och för att selektera dem som man anser har den högsta potentialen. Dessutom slås många unga ut innan de fått chansen att rent fysiologiskt visa vad de går för. Ett mycket stort antal studier visar att faktorer såsom tidig pubertet eller tidig födelsetid på året är mycket utslagsgivande när talanger selekteras. Det här kan starkt bidra till att barn och unga tappar motivation och slutar med idrott.

Skador är vanliga inom många idrotter. Många skulle sannolikt gå att förebygga genom bättre och mer individanpassade träningsmetoder och adekvat utrustning. Forskning visar också att återgången till idrott försvåras påtagligt av dålig kommunikation mellan idrottaren, föräldrar, tränare, läkare, sjukgymnaster och annan sjukvårdspersonal. Dessutom är vissa idrotter förknippade med andra risker såsom ätstörningar, användande av dopningsmedel och kosttillskott och överträningssyndrom. Vid skada, sjukdom, ätstörningar eller olika former av missbruk är tränarnas kunskap ofta otillräcklig. Även den medicinska organisationen och det psykologiska och sociala stödet är ofta mycket bristfälligt.

Eventuellt skulle en annan och mer flexibel stadiindelning baserad på intresse, färdigheter, mognad och kroppsstorlek kunna jämna ut fysiologiska skillnader och bidra till att barn och ungdomar väljer att stanna inom föreningsidrotten under en längre period. En förbättrad tränarutbildning och en medicinsk stödorganisation skulle sannolikt påtagligt öka möjligheterna att förebygga, behandla och rehabilitera olika problem som är förknippade med barn- och ungdomsidrott.

---

42 Stattin, H. m.fl. (2012). "Konsekvenser av att börja, fortsätta eller sluta idrotta". I *Är idrott nyttigt?*, s. 112–135.

Referenser

- Adirim, TA. & Cheng TL. (2003). "Overview of injuries in the young athlete". *Sports Med*, 33(1), s. 75–81.
- Andersen MB. & Williams JM. (1999). "Athletic injury, psychosocial factors and perceptual changes during stress". *J Sports Sci*, 17(9), s. 735–41.
- Arnhof, Y. (2008). *Onödig ohälsa: hälsoläget för personer med funktionsnedsättning*. Folkhälsoinstitutet, Stockholm.
- Beunen, G., Baxter-Jones, AD., Mirwald, RL. m.fl. (2002). "Intraindividual allometric development of aerobic power in 8- to 16-year-old boys", *Med Sci Sports Exerc*, 33, s. 503–510.
- Bertelloni S., Ruggeri S. & Baroncelli GI. (2006). "Effects of sports training in adolescence on growth, puberty and bone health", *Gynecol Endocrinol*, 22(11), s. 605–12.
- Börjesson, M. & Nylander, E. (2005). "Plötslig hjärtdöd hos idrottare beror oftast på odiagnostiserad hjärtsjukdom. Kardiell screening av unga idrottare diskuteras". *Läkartidningen*, 8, s. 560–3.
- Coelho-E-Silva, MJ., Vaz, V., Simões, F., Carvalho, HM., Valente-Dos-Santos, J., Figueiredo, AJ., Pereira, V., Vaeyens, R., Philippaerts, R., Elferink-Gemser, MT. & Malina, R. (2012). "Sport selection in under-17 male roller hockey". *J Sports Sci*, 30(16), s. 1803.
- Danielsson, D. (2012). *Missnöjet med föreningsidrotten: en studie om avhoppade ungdomars förhållande till föreningsidrotten*. (Examensarbete, GIH), s.1–29.
- Del Giacco SR, Carlsen KH & Du Toit G. (2012). "Allergy and sports in children". *Pediatr Allergy Immunol*. 23(1), s. 11–20.
- Emery, C.A. (2005). "Injury prevention and future research". *Med Sport Sci* 48:179–200.
- Emtner, M. (2008). "Astma". Kapitel 17 i *FYSS 2008 – Fysisk aktivitet i sjukdomsprevention och sjukdomsbehandling*, utgiven av Yrkesföreningar för Fysisk Aktivitet (YFA), s. 226–35.
- Engström, L.M. & Eriksson, H. (1981). *Medlemmar i en simförening: vilka börjar och vilka slutar?* Stockholm: Institutionen för pedagogik, Lärarhögskolan.
- Franzén, M. & Peterson, T. (2004). *Varför lämnar ungdomar idrotten? En undersökning av fotbollstjejer och – killar från 13 till 15 år*. FoU-rapport 2004:3. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Friman, G. m.fl. (2008). "Infektioner och idrott". Kapitel 9 i *FYSS 2008 – Fysisk aktivitet i sjukdomsprevention och sjukdomsbehandling*, utgiven av Yrkesföreningar för Fysisk Aktivitet (YFA), s. 130–44.
- Hallqusit, C. (2012). *Ansvar för barn och ungdomars psykosociala stöd i samband med allvarlig idrottsskada*. (Examensarbete, Linnéuniversitetet), s.1–30.
- Hallquist, C. & Hermelin, M. (2012). "Jag grät inte, jag var mer chockad. Barn och ungdomar om idrottsskador". *Idrott och Kunskap*, (5), s. 50–53.
- Henriksson, J. & Sundberg C.J. (2008). "Allmänna effekter av fysisk aktivitet", Kapitel 1 i *FYSS 2008 – Fysisk aktivitet i sjukdomsprevention och sjukdomsbehandling*, utgiven av Yrkesföreningar för Fysisk Aktivitet (YFA), s. 11–37.
- IOC Consensus Statement on Training the Elite Child Athlete. http://multimedia.olympic.org/pdf/en_report_1016.pdf. (Hämtad 16 November 2005).

- Jacobsson, J. (2012). *Towards systematic prevention of athletics injuries: Use of clinical epidemiology for evidence-based injury prevention*. (doktorsavhandling, Linköpings universitet).
- Jansson, E. (2011). "Är barns tillväxt och mognad en selektionsfaktor inom idrotten?" I *För barnets bästa – en antologi om idrott ur ett barnrättsperspektiv*. Centrum för Idrottsforskning, s. 61–71.
- Jonsson, R. (1983). *Fortsätta eller sluta?* Uppsala: Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.
- Katzmarzyk, P.T., Malina, R.M. & Beunen, G.P. (1997). "The contribution of biological maturation to the strength and motor fitness of children". *Ann Hum Biol*, 24, s. 493–505.
- Ladenhauf, H.N., Graziano, J. & Marx, R.G. (2013). "Anterior cruciate ligament prevention strategies: are they effective in young athletes – current concepts and review of literature". *Curr Opin Pediatr*, 25(1), s. 64–71.
- Maffuli, N. m.fl. (2011). "Aetiology and prevention of injuries in elite young athletes". *Med Sport Sci*, 56, s. 187–200.
- Micheli, L., Mountjoy, M., Engebretsen, L., Hardman, K., Kahlmeier, S., Lambert, E., Ljungqvist, A., Matsudo, V., McKay, H. & Sundberg, C.J. (2011). *Fitness and health of children through sport: the context for action*. *Br J Sports Med*, 45(11), s. 931–6.
- Nylander, E. (2011). "Hjärtats anpassning till träning och risker hos barn och unga". I *För barnets bästa – en antologi om idrott ur ett barnrättsperspektiv*. Centrum för Idrottsforsknings skrifter 2011:2, s. 99–107.
- Olsson, P. (2007). "Farväl till idrotten? En studie av avbrottsproblematiken inom barn- och ungdomsidrotten". *Idrottsforskaren* (E-tidsskrift utgiven av Svensk förening för beteende- och samhällsvetenskaplig idrottsforskning), 3, s. 11–18.
- Peterson, T. (2002). "Gammal är äldst". *Svensk Idrottsforskning*, nr. 3, s. 54–57.
- Peterson, T. (2008). *Föreningsfostran och tävlingsfostran: en utvärdering av statens stöd till idrotten (SOU 2008:59)*, s. 1–483.
- Podlog, L., & Dionigi, R. (2010). "Coach strategies for addressing psychosocial challenges during the return to sport from injury". *Journal of Sports Sciences*, 28, (11), s. 1197–1208.
- Riksidrottsförbundet (2004). *Ätstörningar: en kunskapsöversikt*, FoU-rapport 2004:1. Socialstyrelsen. (2010) *Statistik från socialstyrelsen Injury Database (IDB) – Skaderegistrering, Sverige, 2010*. (s.70–75). <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18491/2011-11-18.pdf>.
- Spinks, A.B. & McClure, R.J. (2007). "Quantifying the risk of sports injury: a systematic review of activity – specific rates for children under 16 years of age". *Br J Sports Med*, 41, s. 548–557.
- Stattin, H & Özdemir, M. (2012). "Konsekvenser av att börja, fortsätta eller sluta idrotta". I *Är idrott nyttigt? En antologi om idrott och samhällsnytta*. s.112–135.
- Stier, J. (2012). *Blod, svett och tårar: ledarkulturen inom svensk landslagsgymnastik – belyst och problematiserad*. s. 1–25.
- Sundberg, C.J. (1996). "Effekter och bieffekter av vissa medel som används i dopingsyfte samt erfarenheter av behandling – översikt av den vetenskapliga litteraturen". I *Doping i folkhälsoerspektiv*. Del B (SOU 1996:126), Stockholm, Sverige.

- Svensk Idrottsforskning, nr 1, 2007. *TEMA – Tidig specialisering inom idrotten?*.
- Vejedal, A. (2006). *Tiden efter Orienteringsgymnasiet: en studie om varför före detta elever väljer att sluta satsa på orientering efter tiden på Eksjö gymnasium*. (Examensarbete, GIH), s. 1–41.
- Östenson, C-G., Birkeland, K. & Henriksson, J. (2008a). "Diabetes mellitus – typ 1-diabetes". Kapitel 23 i *FYSS 2008 – Fysisk aktivitet i sjukdomsprevention och sjukdomsbehandling*, utgiven av Yrkesföreningar för Fysisk Aktivitet (YFA), s. 292–300.
- Östenson, C-G., Birkeland, K. & Henriksson, J. (2008b). "Diabetes mellitus – typ 2-diabetes". Kapitel 24 i *FYSS 2008 – Fysisk aktivitet i sjukdomsprevention och sjukdomsbehandling*, utgiven av Yrkesföreningar för Fysisk Aktivitet (YFA), s. 301–11.

EMMA

1

1-2

2-1

0-0

0

-45

15

MA'S BIRTH

UNITED

CHRYSLER

BY

CHRYSLER

FINANCIAL

GROUP

INC.

Konsten att stänga dörren

strategier för att få unga att vilja fortsätta

Av Håkan Larsson

För att kunna ta del av pengarna från regeringens satsning på barn- och ungdomsidrott, Idrottslyftet, uppmanade Riksidrottsförbundet (RF) sina medlemsförbund och medlemsföreningar att öppna dörrarna för fler och att utveckla verksamheten så att unga väljer att idrotta längre upp i åldrarna. På uppdrag av RF har sex forskargrupper utvärderat satsningarna på Idrottslyftet under åren 2009–2011. I varsin rapport pekar de ut en rad problem som idrottsrörelsen behöver hantera. Om ambitionen är att få barn och ungdomar att vilja fortsätta längre måste kanske idrotterna organisera sina verksamheter på nya sätt.

I fokus för den här boken står regeringens vilja att analysera ”vad som kännetecknar en bra föreningsdriven idrottsverksamhet som får barn och ungdomar att vilja fortsätta idrotta”. Men vad innebär egentligen föreningsdriven idrottsverksamhet? Vad innebär att fortsätta idrotta? Eller rättare sagt, fortsätta *med vad*? Och vad innebär det att barn och ungdomar ska *vilja* fortsätta idrotta? Varför räcker det inte med att undersöka vad som får dem att fortsätta? Avsikten med kapitlet är att diskutera dessa frågor i ljuset av de olika strategier för att få barn och ungdomar att vilja fortsätta idrotta som framkommer i utvärderingen av Idrottslyftet.¹ Kapitlet bygger på de sex forskargruppernas studier av verksamheter inom 24 av

---

¹ Idrottslyftet startade 1 juli 2007. Regeringen har sedan starten årligen avsatt 500 miljoner kronor för att hjälpa idrottsrörelsen att öppna dörrarna till idrotten för fler barn och ungdomar och utveckla verksamheten så de väljer att idrotta längre upp i åldrarna. Idrottslyftet föregicks av satsningen Handslaget där Riksidrottsförbundet under en fyraårsperiod (2004–2007) fick en miljard kronor av regeringen för satsningar på idrottens barn- och ungdomsverksamhet.

RF:s 69 specialidrottsförbund. Förbunden valde frivilligt att delta och därför kan utvärderingen inte på något enkelt sätt ses som representativ för alla idrotter.

Idrott – lek, tävling eller nytta?

I dag är det en självklarhet att idrott är nyttigt för barn och ungdomar. I den politiska retoriken märks allt oftare ambitionen att få barn och ungdomar att vilja fortsätta idrotta.² Så har det däremot inte alltid varit. ”Långt in på 1900-talet”, skriver idrottspedagogen Karin Redelius, ”ansågs det olämpligt att barn och yngre tonåringar ägnade sig åt organiserad träning och tävling.”³ Vad är det egentligen som är så positivt med idrottsdeltagande för barn och ungdomar i dag? Och varför sågs det som så olämpligt då?

Idrott kommer från isländskan och betydde från början verksamhet eller sysselsättning, både andlig och kroppslig. När det lånades in i svenskan under 1600-talet kom det att få en något mer begränsad innebörd, i termer av ”öfningar, lekar och nöjen som skaffade vighet och styrka”.⁴ I denna bemärkelse är kroppslig förmåga (vighet och styrka) central. Lek, framhöll Carl Diem, tysk inflytelserik idrottspedagog under 1900-talets första hälft, ”är aktivitet utan något särskilt syfte, för sin egen skull, motsatsen till arbete.”⁵ Det är ett synsätt som senare vunnit stort inflytande, där lek är ”verksamhet som sker ’som om’, låtsasverksamhet”.⁶ Idrott kan alltså i en bemärkelse ses som fysiskt krävande lek som sker på låtsas. När barn leker idrottstävling, är leken ’som om’ det vore tävling, men ändå inte ’på riktigt’.

Idrott uppfattas emellertid ibland även som motsatsen till lek, särskilt när den innehåller tävlingsinslag – och särskilt när tävlingen är på riktigt, det vill säga när den får ett särskilt syfte som ligger bortom aktiviteten ifråga. Den här synen på idrott ligger nära engelskans *sport*, ett begrepp som enligt uppslagsboken betyder ”fysiska tävlingar utövade mot bakgrund av de mål och utmaningar de medför”.⁷ Sport kom, med denna innebörd, under 1800-talets första hälft att bli ett medel för fostran av den engelska övre medelklassens pojkar. I så måtto kom idrott, särskilt tävlingsidrott och fysiskt utmanande aktiviteter, att förknippas med manlig-

---

2 Se t.ex. i kulturdepartementets särskilda uppdrag 2012 till CIF att följa upp statens stöd till idrotten.

3 Redelius, K. (2002a). ”Barnidrotten i ett samhällsperspektiv”. I L-M. Engström (Red.) *Pedagogiska perspektiv på idrott* s. 57.

4 Engström, L-M. (1989). *Idrottsvanor i förändring*, s. 14.

5 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/561041/sports>, min översättning.

6 Nationalencyklopedin: Lek.

7 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/561041/sports>, min översättning.

het. Ur det växte den moderna tävlingsidrotten fram. Den spred sig från England till kontinenten och nådde mot slutet av 1800-talet även Sverige. Idrott är i den här bemärkelsen detsamma som en fysiskt krävande tävling som sker på riktigt, det vill säga att tävlingens resultat får betydelse efter det att tävlingen är avslutad, till exempel i termer av belöningar och utrymme i medierna.⁸

Ser man till mer moderna idrottsdefinitioner verkar delvis andra bibetydelser efter hand ha vunnit allt större inflytande. Framför allt växer en tydlig nyttodimension fram. RF:s idrottsdefinition lyder till exempel: ”Idrott är fysisk aktivitet som vi utför för att kunna ha roligt, må bra och prestera mera.”⁹ Här betraktas idrott både som fysiskt krävande lek (ha roligt) och som fysiskt krävande tävling (prestera mera), men även som hälsofrämjande fysisk aktivitet (må bra). Nyttodimensionen märks än tydligare i Gymnastik- och idrottshögskolans (GIH) definition: ”Vi definierar idrott som all fysisk aktivitet genomförd med målet att främja fysisk och psykisk hälsa, rekreation, tävlingsprestation och estetisk upplevelse.”¹⁰ I och med en sådan definition förskjuts fokus från idrott till fysisk aktivitet. Idrott är i denna bemärkelse nyttig fysisk aktivitet.

Nyttodimensionen har vuxit i betydelse parallellt med att idrotten över tid har blivit allt mer betydelsefull. Från att ha varit ett relativt perifert och obetydligt samhällsfenomen för hundratalet år sedan, intar idrotten i dag en central position i samhället. Utvecklingen har även gjort idrotten till ett relevant objekt för vetenskapliga studier. Först ut var fysiologin, som fick sin första idrottsprofessur på 1940-talet. I fokus för forskningen stod hur människokroppen reagerar på fysiskt arbete, såväl i idrotten som inom yrkeslivet. Kunskapsområdet kom att benämnas arbetsfysiologi. I och med att idrottsrörelsen under decennierna efter andra världskriget fick ett ökat samhälleligt ekonomiskt stöd för att bedriva barn- och ungdomsidrott, blev även forskare inom pedagogik intresserade av idrott. I fokus för denna forskning stod idrottens fostrande roll och huruvida idrotten präglas av för tidig utslagning av barn och unga.¹¹ Under senare decennier märks ett allt bredare vetenskapligt intresse för frågor om idrottens samhällsnytta. Det kommer särskilt tydligt till uttryck i antologin *Är idrott nyttigt? En antologi om idrott och samhällsnytta*,¹² vilken berör idrottens nytta i förhållande till sådant som demokrati, jämställdhet, fostran och ekonomisk tillväxt.

8 Denna innebörd av idrott tangerar vad som Tomas Peterson har kallat ”idrottens tävlingsfostran”. Se SOU 2008:59, *Föreningsfostran och tävlingsfostran*.

9 Riksidrottsförbundet (2009). *Idrotten vill*, s. 11.

10 www.gih.se.

11 Denna innebörd av idrott tangerar delvis vad som Peterson har kallat för ”föreningsfostran”. Se SOU 2008:59.

12 Hvenmark, J. (red) (2012). *Är idrott nyttigt?*

Vi har alltså i dag ett idrottsbegrepp som inrymmer flera betydelser – idrott som fysiskt krävande lek, idrott som fysiskt krävande tävling och idrott som nyttig fysisk aktivitet. Dessa olika betydelser märks i samtal om idrott på olika sätt. Idrott för barn ska exempelvis vara på lek – men barn och unga förväntas delta i idrott även för att det är nyttigt. I RF:s övergripande idéprogram *Idrotten vill framgå* det att: ”I barnidrotten får barnen leka och pröva på olika idrotter och därigenom utveckla fysiska grundfärdigheter.” Det som gemene man ofta betraktar som riktig idrott, det vill säga idrott som belönas ekonomiskt och som får massmedial uppmärksamhet, är däremot i allt väsentligt liktydig med tävlingsidrott. Att den tolkningen av idrottsbegreppet dominerar i vardagstänkandet framkom i studier redan under 1970-talet.¹³ Det är emellertid inte den typen av idrott som framför allt har motiverat ett offentligt stöd, snarare har samhällets stöd motiverats av lek- respektive nyttodimensionerna.¹⁴ Det senare kommer tydligt till uttryck i den förordning som reglerar statens stöd till idrotten. Förordningen slår fast att syftet är att stödja verksamhet som:

- bidrar till att utveckla barns och ungdomars intresse och benägenhet för motion och idrott
- bedrivs ur ett barnrättsperspektiv, bland annat genom att öka barns och ungdomars inflytande över och ansvar för sitt idrottande
- gör det möjligt för alla människor att utöva idrott och motion
- bidrar till att väcka ett livslångt intresse för motion och därmed främjar en god folkhälsa
- syftar till att ge flickor och pojkar respektive kvinnor och män lika förutsättningar att delta i idrottsverksamhet
- främjar integration och god etik
- aktivt motverkar dopning inom idrotten
- stärker idrottsutövares internationella konkurrenskraft.

Det finns en tydlig hänvisning till motion, folkhälsa, barnrättsperspektiv, inflytande, jämställdhet (lika förutsättningar för flickor och pojkar respektive kvinnor och män) och integration, det vill säga idrott som nyttig fysisk aktivitet. Mer otydlig är hänvisningen till idrott som fysiskt krävande lek, det vill säga spontanidrott, eftersom lek inte alltid uppfattas som något nyttigt. Riktig idrott, det vill säga idrott

---

13 Brunberg, H. (1976). *Begreppet idrott hos människor inom idrotten*; Aggestedt, B. m.fl. (1977). *Barns upplevelser av idrott*.

14 Inte förrän 2009, som en följd av ett förslag i idrottsstödsutredningen (SOU 2008:59), beslutade riksdagen om ett särskilt statligt ekonomiskt stöd till elitidrotten.

som fysiskt krävande tävling, uppmärksammas i den sista punktsatsen, vilken då inte handlar om barn- och ungdomsidrott. Den till synes enkla frågan om vad som får barn och ungdomar att vilja fortsätta idrotta handlar här främst om:

- vad som får barn och ungdomar att vilja fortsätta med nyttig fysisk aktivitet
- vad som får barn och ungdomar att vilja fortsätta med tävlingsidrott.

Men inte i samma utsträckning om:

- vad som får barn och ungdomar att vilja fortsätta med lekfull idrott (vilket annars ofta lyfts fram, till exempel i RF:s idéprogram *Idrotten vill*¹⁵).

Barn och ungdomar ska vilja idrotta

I det uppdrag som Centrum för idrottsforskning (CIF) har fått av regeringen ingår formuleringen att analysera vad som får barn och ungdomar att vilja fortsätta idrotta. Frågan är vad som är innebörden av betoningen på barns och ungdomars vilja. Hur skiljer sig den ambitionen från till exempel den att få barn och ungdomar att fortsätta idrotta – rätt och slätt?

Den idrottsrörelse som växte fram under tidigt 1900-tal var i huvudsak en mansrörelse. Framför allt var det unga vuxna män som idrottade. År 1945, i samband med en konferens om kvinnlig idrott, beslutade RF att ta sig an organiseringen av den kvinnliga idrotten. Under 1900-talets andra hälft började idrotten locka kvinnor i betydligt större omfattning än tidigare. Under samma period inleddes även en trend där föreningsidrotten började locka successivt allt yngre deltagare. Till en början handlade det mest om ungdomar, men från 1970-talet och framåt även barn.¹⁶ Uppfattningen om idrotten som en god uppfostringsmiljö växte sig stark under decennierna efter andra världskriget. Det manifesterades i ett ökat anslag till ungdomsidrotten, vilken enligt idrottsrörelsens ambition ska vara öppen för alla. Det senare kommer kanske tydligast till uttryck i namnet på den statliga utredningen *Idrott åt alla*,¹⁷ där utredarna drog slutsatsen att det statliga idrottsstödet borde utformas så att alla kan delta i föreningsdriven idrott. Denna ömsesidighet, idrottens samhällsnyttiga verksamheter och statens stöd till idrotten, har Idrottsstödsutredningen 2008 karakteriserat som ett implicit kontrakt, det vill

15 I *Idrotten vill* framhålls att "I barnidrotten leker vi och ger barnen tillfälle att pröva på olika idrotter" (s. 4) samt att "Idrott för barn ska vara lekfull, allsidig och bygga på barnens egna behov och förutsättningar samt ta hänsyn till variationer i utvecklingstakt" (s. 11).

16 Olofsson, E. (1989). *Har kvinnorna en sportslig chans?*

17 SOU 1969:29.

säga en icke formaliserad, eller bara delvis formaliserad överenskommelse mellan staten och idrottsrörelsen. Överenskommelsen innebär följande:

”För staten har det implicita kontraktet stadgat ett övergripande ansvar för idrottsrörelsens utveckling och existensvillkor. Statens ansvar har utgått från en grundtanke om att idrottsrörelsen utför en samhällsnyttig insats och en bedömning av att varken de frivilliga organisationernas egna insatser eller marknaden kan garantera den frivilliga idrottens fortsatta expansion och sunda utveckling.”

”För idrottsrörelsen har det implicita kontraktet medfört en rätt till statsunderstöd förenat med relativt stort självbestämmande. Här är utgångspunkten att idrottsrörelsen bedriver en samhällsnyttig men icke-statlig verksamhet och att de frivilliga organisationerna därmed har rätt att ställa – åtminstone begränsade – ekonomiska krav på staten förenat med stora möjligheter att självständigt besluta över bidragens nyttjande.”¹⁸

Det implicita kontraktet handlar alltså, i all enkelhet, om att staten betalar idrottsrörelsen för att se till att idrotten är öppen för alla. Lite tillspetsat skulle man kunna hävda att staten betalar idrotten för att komplettera tävlingsperspektivet med lek- och nyttoperspektivet. Härav kommer alltså den breda definitionen av idrott i idéprogrammet *Idrotten vill*. Märk väl att ambitionen i idéprogrammet är att idrotten ska vara öppen för alla: ”Idrottsrörelsen är öppen för alla, oavsett fysiska, psykiska, ekonomiska och andra förutsättningar.”¹⁹ ”Idrottens gemenskap ska vara öppen för alla, oavsett egen ambitionsnivå.”²⁰ Om idrotten å sin sida ska vara öppen, förväntas deltagaren å sin sida att vilja delta. Temat öppenhet kombineras alltså med ett annat framträdande tema: idrotten ska vara öppen – för alla som vill:

”Allas rätt att vara med innebär att alla som vill ska kunna vara med utifrån sina förutsättningar. Alla som vill, oavsett nationalitet, etniskt ursprung, religion, ålder, kön eller sexuell läggning samt fysiska och psykiska förutsättningar, får vara med i föreningsdriven idrottsverksamhet.”²¹

---

18 SOU 2008:59, s. 17f. Se även Norberg, J. (2004). *Idrotten väg till folkhemmet*, s. 450f.

19 *Idrotten vill*, s. 5.

20 *Ibid.*, s. 31.

21 *Ibid.*, s. 12.

”Idrottsrörelsen ska erbjuda alla som vill, oavsett nationalitet, etniskt ursprung, religion, ålder, kön eller sexuell läggning samt fysiska eller psykiska förutsättningar, en positiv, hälsofrämjande och utvecklande fritidsmiljö.”²²

Betoningen på *alla som vill* kan ses som en markering av att deltagande i föreningsidrott är frivilligt. Föreningsidén bygger ju på frivillighet och på att föreningen har som syfte att tillvarata medlemmarnas intressen.

I den politiska retoriken – i Idrottslyftets ledmotiv, liksom i regeringens uppföljningsuppdrag till Centrum för idrottsforskning (CIF) för år 2012 – har däremot fokus nu förskjutits från att vilja delta mot att vilja *fortsätta* idrotta. Hur ska man förstå denna förskjutning? Tidigare låg betoningen relativt sett mer mot att få barnen och ungdomarna att börja idrotta (öppenheten korresponderade med viljan att börja). När de väl börjat riktades fokus istället mot eventuell utslagning. Ett vanligt tema inom idrottsforskningen har följdriktigt varit så kallade avbrottsstudier. Göran Patrikssons studie *Idrottens barn: Idrottsvanor – stress – ”utslagning”* är ett klassiskt exempel.²³ Den här typen av studier utgår från att idrotten ska vara öppen och kunskapsintresset är huvudsakligen riktat mot vad som får barn att sluta med idrott. Underförstått är utgångspunkten alltså att barn och ungdomar egentligen vill fortsätta idrotta. På senare tid har den här typen av studier kommit att kompletteras med ett omvänt synsätt: studier av vad som får barn att fortsätta – eller till och med vilja fortsätta. Britta Thedin Jakobssons studie är ett exempel.²⁴ Den outtalade utgångspunkten är här att barn och unga bara vill fortsätta under vissa förutsättningar.

På ett mer övergripande samhällsplan är det här ett uttryck för en förskjutning från betoningen på samhällets öppenhet mot betoningen på individens vilja – ett exempel på en mer övergripande förskjutning i det politiska tänkandet från en socialliberal till en nyliberal rationalitet.²⁵ Liberalism är namnet på den politiska ideologi som värnar om individens frihet. Den slog igenom i Europa under 1800-talet, då samtidens moderna och demokratiska statsbildningar såg dagens ljus. Liberalismen existerar emellertid i några olika varianter. I min avhandling *Iscensättningen av kön i idrott* pekar jag exempelvis ut tre varianter som varit vägledande för sätten att tänka om idrott.²⁶ Under perioden fram till mitten av

²² Ibid., s. 19.

²³ Patriksson, G. (1987), *Idrottens barn*.

²⁴ Se Thedin Jakobsson, B. ”Därför vill vi fortsätta” i denna bok.

²⁵ Rose, N. (1996). *The death of the social?*; Rose, N. (1999). *Powers of Freedom*.

²⁶ Larsson, H. (2001). *Iscensättningen av kön i idrott*.

1900-talet dominerar en patriarkal variant av liberalismen, en variant där främst mannens frihet står i fokus och där kvinnans frihet definieras i förhållande till män (make, fader, broder etcetera). Samtidigt var idrottsrörelsen i huvudsak en mansrörelse.²⁷ Under efterkrigstiden övertar socialliberalismen den dominerande positionen. Denna variant kommer till uttryck inte minst i den tidigare nämnda statliga utredningen *Idrott åt alla*. Här är det samhället, det sociala, som ska garantera individens frihet. Detta sker genom en betoning på öppenhet. Det gäller inte bara för idrotten, utan även för utbildning, vård och omsorg med mera. Socialliberalismen hänger alltså delvis samman med centraliseringen av den offentliga sektorn. Under 1980- och 1990-talen övertar gradvis en tredje variant, den nyliberala, den dominerande positionen. Nyliberalismen ökar betoningen på individens valfrihet, vilket samtidigt innebär ett ökat fokus på individens vilja att välja. Samhälleligt sett hänger nyliberalismen samman med decentralisering och avreglering av den offentliga sektorn. Sett på det här viset signalerar betoningen på barns och ungdomars vilja att fortsätta idrotta en politik som utgår från den nyliberala varianten av liberalismen.

Få fler att fortsätta – med vad?

I vilken utsträckning har då satsningarna inom Idrottslyftet handlat om att få barn och ungdomar att vilja fortsätta idrotta? Det övergripande målet har som sagt varit att öppna dörrarna till idrotten för fler barn och ungdomar och utveckla verksamheten så de väljer att idrotta längre upp i åldrarna. Såväl betoningen på öppenhet som betoningen på att vilja finns alltså med i målsättningen. Operationellt knyts målformuleringen till en ambition att utveckla verksamheten. De sex forskargrupperna som utvärderat Idrottslyftet påbörjade sitt arbete under år 2009 och rapporterna publicerades 2012. Påpekas bör att forskargrupperna i stor utsträckning själva, i samverkan med de olika specialidrottsförbunden, fick möjlighet att konkretisera uppdragets genomförande utifrån det övergripande uppdraget:

”Utvärderingen skall belysa Idrottslyftets huvudsyfte: Att öppna dörrarna till idrotten för fler barn- och ungdomar och utveckla verksamheten så de väljer att idrotta längre upp i åldrarna. Allt arbete skall utgå från ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv och genomsyras av riktlinjerna i *Idrotten vill*.”²⁸

---

27 År 1945 arrangerade RF en särskild konferens för kvinnlig idrott. Hädanefter är RF det samlande organet för all idrott i landet.

28 Beslutsbrev från RF, daterat 2009-01-01.

Alla grupper undersökte hur man i de olika idrotterna har arbetat för att utveckla verksamheten, men alla har inte haft ett specifikt fokus på huruvida arbetet har handlat om att få fler barn och ungdomar att välja att idrotta längre upp i åldrarna (låt vara att frågan ändå ofta har blivit behandlad indirekt). Fortsättningsvis ska jag belysa vad ”utveckla verksamheten så att fler väljer att fortsätta idrotta längre upp i åldrarna” innebär i idrottslyftssatsningarna. Finns det några särskilda strategier knutna till den ambitionen? Vilka i så fall? Kapitlet kommer att avslutas med några reflektioner kring vilka strategier som saknas – och varför – och hur befintliga strategier möjligen kan kompletteras. I mitt och mina kollegors arbete med utvärderingen upptäckte vi ett mönster som, det är i varje fall min bedömning, går igen i de flesta idrotter, det vill säga att idrott betyder olika saker på olika nivåer i organisationshierarkin. I de följande tre avsnitten vill jag återknyta till utläggningen ovan om idrottsbegreppets tre innebörder.

Fortsätta = fortsätta med fysisk aktivitet

På den översta organisationsnivån, den idrottspolitiska, betyder ”öppna dörrarna för fler barn och ungdomar” att dörrarna ska öppnas till idrottsrörelsen. Med den tolkningen handlar Idrottslyftet om en strävan efter att nå de barn och ungdomar som inte idrottar. Att utveckla verksamheten så att fler väljer att fortsätta längre innebär då att utveckla verksamhetsformer som når även de som i vanliga fall inte väljer att fortsätta idrotta. Den innebörd av idrott som rimmar med denna ansats är framför allt idrott som nyttig fysisk aktivitet. Idrottslyftet blir i den meningen en del av ett nationellt folkhälsoprojekt och kan kopplas till förhoppningar om att idrottsrörelsen ska lösa samhällets folkhälsoproblem. Under de senaste två decennierna har oron ökat för att barn och unga rör sig mindre än förr och fler antas vara eller bli överviktiga. Det är även tänkbart att idrottsdeltagandet handlar om att ”hålla barn och unga borta från gatorna”, att ”ge dem en meningsfull fritid”, som är vanliga argument i vardagstalet om varför idrott är viktig. Den typen av retorik växte sig stark under decennierna efter andra världskriget, då ungdomen uppstod som en ny kategori, mellan barndomen och vuxenlivet, med egna stilar och identiteter. Synen på idrott som ett alternativ till ’dåligheter’ har alltså ett visst fäste i resonemanget om idrottens samhällsliga nytta, men märks i dag mindre i den politiska debatten.²⁹

²⁹ Se t.ex. Redelius, K. (2002a).

Fortsätta = fortsätta med en viss idrott

På nästa organisationsnivå, hos de olika specialidrottsförbunden, ska intentionerna i Idrottslyftet kanaliseras för att möjliggöra konkreta verksamheter. Varje förbund fick därför i uppdrag att ta fram konkreta mål för satsningen, liksom en plan för fördelningen av medel till förbundets olika medlemsföreningar. Ur förbundens perspektiv var ambitionen att öppna dörrarna för fler barn och ungdomar till den egna idrotten. Med denna tolkning handlar Idrottslyftet inte lika tydligt om de barn och ungdomar som inte annars idrottar. Utvärderingen visar att förbunden, i sin strävan efter att bli större, i stor utsträckning ser andra förbund som konkurrenter om ett begränsat antal barn och ungdomar – de som vill hålla på med idrott så som den normalt sett är utformad. Med tanke på att det finns 69 idrottsförbund, där flera av förbunden dessutom organiserar mer än en idrott, blir det i slutändan endast ett begränsat antal deltagare per idrott (och förening). Förbundens syn på idrott rimmar alltså med definitionen av idrott som fysiskt krävande tävling. Även betoningen på öppenhet kan länkas till denna innebörd. Ett vanligt resonemang inom idrotten är nämligen att bredd föder topp, det vill säga att många utövare borgar för att åtminstone några talangfulla individer når den yttersta eliten. Men topp föder också bredd, det vill säga att eliten fungerar som förebilder för andra och bidrar därigenom till att locka fler. Betoningen på kopplingen mellan bredd och topp är väsentlig inte bara i förhållande till idrott som fysiskt krävande tävling. Den gör det även möjligt att, åtminstone i efterhand, hänvisa till idrottens nytta. I utvärderingen av Idrottslyftet genomförde forskarna intervjuer med förbundsöreträdare. Endast några få relaterade spontant till frågor om exempelvis folkhälsa eller fostran.

Fortsätta = fortsätta i en viss förening

På den nedersta organisationsnivån, gräsrotsnivån, ska intentionerna i Idrottslyftet realiseras i konkret verksamhet, som i utvärderingen är representerad av idrottsföreningarna. Sett ur föreningarnas perspektiv handlade ambitionen med Idrottslyftet om att öppna dörrarna för fler barn och ungdomar till den egna föreningen. Utvärderingen visar att föreningarna, i sin strävan efter att bli större, eller ibland för att överleva, ser andra föreningar i lokalsamhället som konkurrenter om ett begränsat antal barn och ungdomar. Även här handlar det om barn och ungdomar som vill hålla på med idrott så som den normalt sett är utformad. Följdriktigt dominerar även här synen på idrott som fysiskt krävande tävling. Men på gräsrotsnivån var det också tydligt att företrädare betraktar idrott som fysiskt krävande lek och som nyttig fysisk aktivitet. Denna flexibilitet i sättet att tänka hänger antagligen samman med kampen om ett begränsat antal barn och ungdomar. På

gräsrotsnivån ökar öppenheten för olika motiv för idrottsdeltagande jämfört med på de två övre nivåerna – även om det också bland föreningsrepresentanterna är få som uttrycker sig konkret om idrott som lek och nytta.

Oavsett organisationsnivå kan man konstatera att de explicita ambitionerna att få fler barn och unga att vilja fortsätta idrotta är få. De flesta representanter för idrotten resonerar i socialliberala termer, nämligen att idrotten ska vara öppen för alla som vill delta. Något tillspetsat kan man säga att formuleringen ”idrotten är öppen för alla som vill” egentligen betyder att idrotten är öppen för alla som kan acceptera de krav som idrottsdeltagandet ställer upp. Eller lite tillspetsat: den är öppen för dem som vill och som känner att idrotten vill ha dem. I all korthet innebär det att vissa inslag i idrottsverksamheterna, så som de har formats under ett drygt sekel, numera ses som så självklara att de egentligen inte är öppna för förhandling.

Trots allt finns en hel del tankar kring hur man kan göra idrotten mer öppen för alla, men få resonerar i termer av att få fler att *vilja* fortsätta idrotta.

Hur får man fler att fortsätta?

Allmänt sett pekar utvärderingen av Idrottslyftet på både intressanta och delvis motsägelsefulla resultat. Såväl förbund som föreningar är huvudsakligen mycket positiva till satsningen. Ibland märks bland företrädare för idrotten en något ambivalent hållning till satsningens övergripande mål. En ledare inom volleyboll uttrycker denna tveksamhet på följande vis:

”Jag kan tycka, att för mig har idrotten alltid varit mål, det här [idrottslyftssatsningen] är inte mål, det är att göra någon annans mål till våra. Så var det i alla fall med *Handslaget*, det kanske har blivit bättre med *Idrottslyftet*, men tidigare var det så uppenbart att regeringen hade ett mål med sin integrationspolitik eller med sitt förbyggande arbete för droger och så tänkte de: ’Hm, vem kan hjälpa oss med det här? Idrotten kanske?’ Då får man inte riktigt in det här i hjärtat.”³⁰

En del idrottsledare upplever satsningen, eller åtminstone vissa inslag i den, som en pålaga ovanifrån. Sedd på detta sätt blir den inte lika intressant att genomföra för dem som befinner sig på gräsrotsnivån. Samtidigt upplever dessa ledare att satsningen, och dess övergripande ambitioner, oftast ligger helt i linje med vad föreningar och förbund ändå säger sig vilja arbeta med – om de fick chansen. Möj-

30 Larsson, H., m.fl. (2012). *Idrottslyftets externa utvärdering*, s. 92f.

ligen gav citatet ovan uttryck för en skepsis mot att idrottens betydelse i termer av nyttig fysisk aktivitet blir för stark i förhållande till det som ledaren upplever vara kärnverksamheten, nämligen att bedriva träning för tävling (idrott som fysiskt krävande tävling).

För en del av de intervjuade idrottsledarna ter sig målen med Idrottslyftet ibland svåra att förstå. Flera ledare uttrycker sig i följande termer:

”Det är en konstig slogan helt enkelt, för det har ju aldrig varit så att dörrarna har varit stängda för nå’n. Vi har aldrig sagt att ’du får komma in, men inte du’. Det hade varit mycket mer slagkraftigt om vi inte hade haft plats för några ... men i vår värld har dörrarna alltid varit öppna.”³¹

De flesta idrottsledare upplever att den egna verksamheten är öppen för alla. I själva verket är många föreningsledare glada för varje individ som vill börja med idrotten, men av resursmässiga skäl – inte minst en begränsad ekonomi och brist på ideella ledare – måste de flesta föreningar sätta sin förhoppning till att de barn och unga som är intresserade av en viss idrott själva hittar till den aktuella föreningen. Utsagan i citatet ovan kan förstås mot bakgrund av att idrotter och föreningar konkurrerar hårt om en begränsad mängd barn och ungdomar. De flesta föreningsledare vill inget hellre än att fler barn ska hitta till den egna idrotten.

Ett övergripande resultat från genomlysningen av forskarnas rapporter är att idrottsledarna upplevde att det trots allt var betydligt enklare att arbeta med målet att öppna dörrarna för fler jämfört med målet att utveckla verksamheten så att fler väljer att fortsätta idrotta – trots att ”öppna dörrarna” ibland kunde uppfattas som en märklig målsättning. När idrottsförbund och föreningar arbetar med att rekrytera nya utövare stödjer de sig på beprövad erfarenhet. Så är dock inte fallet när det gäller att utveckla verksamheten så att fler väljer att stanna kvar längre. En ledare berättade: ”Många arbetar med att få fler att stanna, men inte särskilt systematiskt.”³² Flera är de ledare som pekar på svårigheterna med att arbeta med en sådan målsättning:

”Ja ... det är svårast av allt. Jag tycker faktiskt det. Det är det absolut svåraste. De ledsnar av sig själva när de märker att de andra går ifrån och blir bättre, då ledsnar de.”³³

---

31 Ibid., s. 103.

32 Ibid., s. 114.

33 Ibid., s. 40.

Denne badmintontränare reflekterar utifrån utgångspunkten att idrott i grunden handlar om att prestera och göra resultat och om någon inte utvecklas längre så ”slår de ut sig själva”, mer än att de blir utslagna av idrotten. Att utvecklas prestationsmässigt och att jämföra sig med andra är en logisk följd för den som betraktar idrott som fysiskt krävande tävling. Många gånger ser ledarna det som ett stort problem att ungdomar slutar med idrott, men inte alltid. Ibland kan det istället ses som något naturligt:

”Nej, men alltså, ungdomar ska ju sluta, höll jag på att säga. Därför att först startas en pingisskola med en massa ungdomar och sen är det ju ofta: ”Nej, nu har jag provat det här, nu provar jag på något annat”. De viktiga är ju att de gör något annat. Jag brukar alltid fråga ungdomarna, de kan vara tio år eller femton när de slutar, vad ska du göra istället? Och om de då inte har något svar, då brukar jag säga ”då ska du fan inte sluta”, men har de något annat, det kan vara musik, det kan vara idrott, det ska man prova på – man ska sluta.”³⁴

I den här idrottsledarens resonemang går idrott, i betydelseerna fysiskt krävande tävling respektive fysiskt krävande lek, att kombinera med att man fortsätter med idrott så länge det är roligt alternativt så länge man utvecklas prestationsmässigt. Däremot rimmar utsagan sämre med synen på idrott som nyttig fysisk aktivitet. När idrott inte är roligt längre, eller när man inte utvecklas, är musik i detta perspektiv inte ett adekvat alternativ till idrott.

Att arbeta med att utveckla verksamheten så att fler väljer att stanna kvar längre är alltså svårt för förbund och föreningar. Många gånger saknar de kunskapen om hur man gör. Dessutom är det inte alltid helt självklart att de ska få ungdomar att fortsätta med en specifik idrott (vilket det ju är frågan om i många idrottsledares resonemang). Hur som helst ter det sig svårt för många idrottsledare att ta ställning till hur man går tillväga för att få fler att fortsätta idrotta. I det här citatet ger en ledare tydligt uttryck för denna villrådighet:

”Forskaren: Det är svårt att påverka [att få fler att idrotta längre; min anm.], menar du?

Idrottsledaren: Ja, alltså, där har jag inte sett hur de här projektmedlen ska kunna komma oss till godo. Alltså, vad är det vi ska söka pengar för – att få fler att fortsätta längre? Det har varit så diffust och svårt att jobba med. Jag vet inte riktigt vad man ska söka. [...] jag tycker att det

³⁴ Ibid., s. 60.

har varit en konstig del att söka pengar för. Vi har inte utnyttjat det till någonting.”³⁵

Situationen för landets största idrott, fotboll, verkar dock skilja sig från många andra idrotter i så måtto att satsningen i denna idrott relativt sett handlar mer om att få fler att fortsätta längre. Så här resonerar en representant för Fotbollförbundet:

”För mig handlar Idrottslyftet om att utveckla den verksamhet vi har så att vi behåller fler barn och ungdomar längre, samtidigt som vi också skapar möjlighet för de som vill börja med fotboll att komma in i rätt verksamhet.”³⁶

Utsagan speglar antagligen de förutsättningar som gäller för den största idrotten i landet. Förbundsledaren ovan är medveten om att många barn hittar till fotbollen, den behöver inte exponeras mer. Men att utveckla verksamheten så att fler vill fortsätta är relevant. Dessutom brottas förbundsledaren med en stor variation inom fotbollen när det gäller den värdegrund som vägleder föreningarnas verksamhet.

Vare sig satsningens fokus är att rekrytera fler eller att få fler att fortsätta längre, så bedriver föreningarna, enligt forskarna, en ”gigantisk experimentverkstad” när de försöker utveckla sina verksamheter.³⁷ Experimenterandet verkar däremot sällan ”ha föregåtts av en djupare diskussion runt eller reflektion över vad som krävs av verksamheten för att ungdomar ska vilja stanna. Vilka behov och önskemål har ungdomar? Har de något inflytande och känner de sig delaktiga i föreningens verksamhet?”³⁸

Strategier för att få fler unga att fortsätta idrotta

Det omfattande material som blev resultatet av utvärderingen av Idrottslyftet visar att föreningarna har testat olika typer av experiment, eller olika typer av projekt, för att utveckla verksamheten så att fler väljer att fortsätta idrotta. Med hjälp av idrottslyftsutvärderingarna kan man även sluta sig till att det finns vissa typer av experiment som lyser med sin frånvaro. Nedan ska jag först belysa de vanligaste strategierna för att utveckla verksamheten.

---

35 Ibid., s. 121.

36 Ibid., s. 71

37 Ibid., s. 121.

38 Ibid.

Fler och bättre utbildade ledare

Ledaren eller tränaren är en centralgestalt inom föreningsidrotten. Hon, eller oftast han, är många gånger det nav kring vilket verksamheten i föreningen snurrar.³⁹ Enligt RF var 657 000 kvinnor och män verksamma som idrottsledare under år 2011. Den absoluta majoriteten av dem är ideellt verksamma, många gånger är de föräldrar till barn som idrottar, alternativt äldre aktiva som kombinerar sin egen träning med att vara tränare för yngre. Mot den bakgrunden blir omsättningen av ledare och tränare stor. Bristen är ofta akut, särskilt på utbildade ledare – och särskilt akut är den inom kunskapskrävande idrotter, som gymnastik och konståkning. Även om föreningar skulle vilja både rekrytera fler medlemmar och behålla dem längre, så är det inte alltid möjligt med tanke på den begränsade ledartillgången. Om man inte har ledare spelar det ingen roll ”om det kommer 100 nya barn till en klubb – då försvinner 90 efter en vecka eller två”, som en bordtennisledare uttrycker det.⁴⁰ Två vanliga strategier, som förekommer i alla de idrotter som deltog i utvärderingen av Idrottslyftet, är därför dels att rekrytera nya ledare (att utveckla ledarförsörjningsstrategier), dels att utbilda ledare.

Ledarförsörjningsstrategierna handlar i huvudsak om att hela tiden ”lägga ut kror” för att rekrytera nya ledare och tränare. Många föreningar uppger att de arbetar kontinuerligt med frågan, men få kan redovisa någon mer systematisk strategi, mer än att styrelsen eller andra redan verksamma ledare undersöker intresset bland till exempel föräldrar. I de flesta föreningar är man glada för varje ny ledare, men i några fall har föreningen utvecklat ett försök till en kvalitetssäkring. En ledare i en fotbollsförening berättar:

”När vi tittar på rekrytering av ledare, till exempel, ska vi ställa oss frågan: ”Vad har den här personen, har den några erfarenheter sen tidigare? Har vi några särskilda krav innan vi låter den bedriva ett idrottsledarskap?” Vi vill ju att det ska finnas en viss kravnivå, men när det är ont om ledare och 30 barn knackar på, då vill vi hellre dra igång verksamhet ... men ska vi det? De här frågorna tycker jag blir värdefulla att titta noggrannare på.”⁴¹

Strategin att utbilda ledare och tränare är vanligare och ter sig något mer välutvecklad jämfört med ledarförsörjningsstrategin. Det hänger naturligtvis samman

39 Angående tränarens roll i föreningsidrotten, se t.ex. Redelius, K. (2002b), *Ledarna och barnidrotten*. Angående idrottsledarskapets genus, se Larsson, H. (2006), *Idrottsledarskapets genus*. På sin webbplats anger RF att 65 procent av alla idrottsledare är män, www.rf.se: *Idrotten i siffror 2011*.

40 Larsson, H. (2012), s. 61.

41 Larsson, H. (2012), s. 81.

med att utbildning inte bara går att relatera till ambitionen att få fler att fortsätta idrotta längre utan, kanske framför allt, till ambitionen att få fram duktiga idrottare. I den del av intervjuerna som handlar om ledar- och tränarutbildningar framträder en tydlig spänning mellan synen på idrott som fysiskt krävande lek respektive idrott som fysiskt krävande tävling. Allmänt sett handlar utbildningarna om att få fler (och mer) kompetenta ledare, men kompetensen kan handla såväl om förmågan att skapa trivsel och samhörighet som om kunskaper i träningslära och prestationsutveckling.

”Bättre utbildade ledare, ger en större säkerhet vilket avspeglar sig på barnen. Förståelse för vad man bör inrikta sig på för att barn ska uppskatta idrotten, att övningar inte alltid är det viktigaste, utan en kontakt med barn är lika viktig i deras utbildning.”

”Om man har en bred, stimulerande och rolig träning så stannar man längre. Det blir inte långtråkigt.”⁴²

I citaten framträder verksamhetens sociala dimensioner tydligt. På sätt och vis handlar dessa utsagor om att se till de krav som deltagarna ställer på en meningsfull verksamhet. En hel del utbildningar handlar om ”barns och ungdomars behov”.⁴³ En tränare, som fått kommentera innehållet i genomförda utbildningar, lyfter istället fram temat prestationsutveckling:

”För mycket lek, [jag] saknar fördjupade kunskaper om fysiologisk och psykologisk utveckling. De båda sistnämnda är viktiga på olika sätt för att ge kompetens att kunna stimulera för att behålla.”

”Ju längre upp i åldrarna ju mer grenspecifik träning och fördjupning tekniskt, träningsplanering och träningsfysiologi behöver vi. Utbildningen svarar inte upp mot detta.”⁴⁴

Citaten handlar mindre om de krav som deltagarna ställer på verksamheten och mer om vilka krav idrotten ställer på deltagarna. Inom idrotten är så kallade kravprofiler ett vanligt samtalsämne. Det handlar då inte om de krav deltagarna ställer på verksamheten utan om det omvända: vilka – ofta fysiska – krav en idrott ställer på utövaren. Både sociala och prestationsmässiga dimensioner kan kopplas samman med ansträngningarna att behålla idrottare i verksamheten. Det är med andra ord inte givet att trivsel och samhörighet står emot prestationsutveckling.

---

42 Gerrevall, P., m.fl. (2012). *Idrottslyftets externa utvärdering*, s. 58. Båda dessa citat härrör från ishockey.

43 Karp, S., m.fl. (2012). *Idrottslyftets externa utvärdering*, s. 42.

44 Gerrevall, P. (2012), s. 57. Båda dessa citat härrör sig från friidrott.

Ibland kan det ena till och med bli medlet för det andra: trivsel och samhörighet blir viktigt för att nå framgång, liksom att prestationsutveckling kan bli viktigt för att verksamheten ska kännas meningsfull.

Det är däremot sällan som ledar- och tränarutbildningarna mer systematiskt befattar sig med frågor om hur man får fler barn och ungdomar att vilja fortsätta längre med idrott. Några av utvärderingsrapporterna tar även upp vad utbildningarna sällan handlar om. Linnéuniversitetets forskargrupp konstaterar exempelvis att ”fokus i utbildningarna i allmänhet ligger på det rent idrottsliga, men även på generella frågor som rör ledarskap inom barn- och ungdomsidrott. I de utbildningar vi studerat berör man inte nämnvärt mångfalds- eller jämlikhetsfrågor.”⁴⁵ Mitt intryck är att utbildningarna i huvudsak behandlar frågor om barn och ungdomar som objekt, det vill säga ledarna utbildas i hur barn och ungdomar utvecklas fysiskt och psykiskt (och delvis socialt). Utbildningarna behandlar mer sällan frågor om barn och ungdomar som subjekt, det vill säga ledarna utbildas inte i hur barn och ungdomar ser på idrott, vad de vill med sitt idrottande och hur man kan ge barn och unga större möjligheter att ha inflytande och att påverka verksamheternas utformning.

Relativt många föreningar satsar medel inte bara på utbildning av ledare och tränare, utan också på utbildning av föräldrar, funktionärer och domare. Tanken med dessa utbildningar är att höja kvalitén på verksamheten i föreningen. Den bärande tanken verkar vara att föräldrar som är införstådda med hur föreningen fungerar, och vad idrotten/verksamheten kräver av dem samt bättre utbildade funktionärer i samband med tävlingar, bland annat bättre utbildade domare, ska borga för att barn och unga vill fortsätta längre med idrott. Utbildningarna handlar både om att på bästa sätt förbereda barn och unga för träning och tävling ”på riktigt” och om att anpassa tränings- och tävlingssituationerna till deltagarnas förutsättningar. Mycket av dessa utbildningar kretsar alltså kring tävlingsverksamheten och förstärker på så vis intrycket av att tankefiguren idrott som fysiskt krävande tävling dominerar inom förbund och föreningar.

Fysiska ramar

Tillgången till lokaler och material är en ofta omdiskuterad fråga inom föreningsidrotten. I och med att idrotter och föreningar i stor utsträckning är konkurrerande verksamheter, upplever många representanter för idrotten att konkurrensen om

⁴⁵ Ibid., s. 52.

lokaler är hård. Problem av den här typen gör en del idrotter och föreningar tveksamma till att verkligen försöka rekrytera fler och få dem att fortsätta längre:

”Vi har svårt att motivera för våra föreningar att stimulera till den här typen av aktiviteter att få fler att spela längre när det är brist på halltider. Vi får försöka att få med dem liksom bakvägen.”⁴⁶

I normalfallet äger idrottsföreningen inte den lokal, eller idrottsplats, där den bedriver sin verksamhet. Det medför att föreningarna delvis förlorar kontrollen över hur man kan disponera lokaliteterna. Ett exempel från badminton antyder vilka möjligheter som ligger i att föreningen på egen hand driver den anläggning där verksamheten bedrivs. I en av utvärderingsrapporterna beskriver forskarna ”en badmintonklubb i södra Sverige som infört just en sådan lösning där barn och ungdomar (och föräldrar) tillåts vara mer spontana och flexibla. I denna föreningsverksamhet gäller ingen snäv åldersindelning, utan de som är mellan elva och femton år kan komma till hallen varje vardag i veckan när det passar under två sena eftermiddagstimmar. Representanten påtalar att det är en unik lösning som bygger på att föreningen har en egen hall och att alla därför inte kan vara så flexibla.”⁴⁷

Exemplet belyser en problematik som är relaterad till att idrottsföreningar ofta bedriver en enda typ av verksamhet, i det här fallet badminton. Om föreningen äger sina lokaler själv blir det, som sagt, lättare att bygga upp en flexibel badmintonverksamhet på medlemmarnas villkor. Men om föreningen inte äger sina lokaler själv bidrar betoningen på en enda idrott till att begränsa möjligheterna att skapa en flexibel verksamhet som kan tillgodose deltagarnas förutsättningar och intressen. Betoningen på *en* idrott hänger samman med synen på idrott som fysiskt krävande tävling och denna tankefigurs dominans leder alltså inte bara till en konkurrens om ett begränsat antal utövare på den aktuella orten eller i den aktuella stadsdelen, utan även till en konkurrens om lokaliteter.

Upptagenheten vid den egna idrotten märks också i så måtto att idrotter och föreningar strävar efter att kunna erbjuda högkvalitativ verksamhet även mellan säsongerna. Inom friidrott och golf ses till exempel bristen på inomhusanläggningar som ett problem i förhållande till möjligheten att behålla ungdomar högre upp i åldrarna.⁴⁸ Högt specialiserade inomhusfaciliteter för idrotter som från början endast bedrivits utomhus hänger alltså inte bara samman med prestationsutveck-

---

46 Larsson, H. (2012), s. 51.

47 Ibid, s. 30.

48 Gerrevall, P. (2012), s. 37.

ling. För föreningarna handlar det även om att kunna erbjuda barn och ungdomar samma aktivitet året runt. Gör man inte det ökar risken för att de tappar intresset och istället söker sig till andra verksamheter, anser företrädare för föreningarna.

Många föreningar nyttjar idrottslyftsmedel till att köpa in materiel eftersom en god tillgång till material borgar för att fler deltagare kan vara fysiskt aktiva samtidigt. Man slipper helt enkelt att stå i kö och vänta på att det ska bli ens tur. Ibland handlar materielinköpen om att skaffa redskap som är särskilt anpassade för målgruppen. I likhet med den tidigare diskussionen om lokaler och idrottsplatser är materieleet många gånger tämligen idrottsspecifikt och passar så att säga bara till en idrott. Med det stora antalet idrotter finns det ett stort behov av olika typer av material till ibland relativt få utövare. I stor utsträckning går alltså stora resurser till att tillgodose en verksamhet som relativt få sysslar med och som är högt specialiserad.

Bland det vi kan kalla för fysiska ramar ingår även ekonomiska aspekter för de deltagande barnen och ungdomarna (och deras familjer). Flera föreningar satsar medel från Idrottslyftet på att subventionera deltagaravgifterna i förhoppningen att fler ska stanna kvar längre i idrotten. Samtidigt noterar flera ledare och tränare att deltagaravgifterna många gånger är betydligt billigare jämfört med den mer hälsoinriktade träningen som kommersiella aktörer bedriver. Kommersiella aktörer har dock den fördelen att de vanligen ställer lägre krav på utövarna (och deras målmän) och många gånger erbjuder mer flexibla tidsmässiga förutsättningar. Inte sällan handlar föreningarnas subventioner om att underlätta för underrepresenterade grupper att delta i verksamheten, framför allt barn med invandrarbakgrund.

Verksamhetsutveckling

En annan vanlig strategi handlar om något som jag här valt att benämna verksamhetsutveckling. Verksamhetsutveckling innebär ofta försök att bredda verksamheten så att den har något att erbjuda ”både dem med elitsatsning och de som deltar för trivsel och allmän fysisk träning och hålla igång kroppen”, som en friidrottsförening skriver i en projektansökan.⁴⁹ I citatet märks en spänning mellan å ena sidan att elitsatsa (idrott som fysiskt krävande tävling), å andra att delta för trivsel och allmän fysisk träning och för att hålla igång kroppen (idrott som fysiskt krävande lek, idrott som nyttig fysisk aktivitet). Skillnaden mellan så kallad social verksamhet och tävlingsverksamhet betonas i idrottens självförståelse,

⁴⁹ Gerrevall, P. (2012), s. 56.

ett tema som jag behandlade i min licentiatuppsats ”Att bli bra, eller bara snacka med kompisarna”.⁵⁰ En föreningsledare ser det ökade intresset för tävlingsverksamheten som ett tecken på att man vill fortsätta:

”Ja, med de som har haft projekt som har riktat sig mot ungdomar så har väldigt många gått från att vara motionärer till att skaffa licens och tävla ... Det tyder ju på att de vill stanna kvar och inte bara kommer dit och provar.”⁵¹

Ibland märks däremot uppdelningen mellan social verksamhet och tävlingsverksamhet inte lika tydligt. Ett projekt inom friidrott har som syfte att:

”Utveckla verksamheten för barn och ungdomar så de väljer att stanna kvar. Vi har ökat gemensamma aktiviteter som läger, aktiviteter utanför friidrotten som ska stärka gruppsammanhållningen ytterligare.”⁵²

Från Korpens sida har man, vidare, satsat särskilt på de ungdomar som ”har varit aktiva i en specialidrott, men inte längre vill satsa lika hårt.”⁵³ Det gör Korpen genom att försöka samverka med andra föreningar, sannolikt föreningar som har en mer utpräglad tävlingsinriktning på sin verksamhet.

Trots allt framstår de satsningar där fokus ligger på social verksamhet som mindre vanliga än de som fokuserar på tävlingsverksamheten. Inom ramen för det senare ryms projekt som handlar om talangutveckling, ofta särskilda läger för duktiga ungdomar inom en specifik idrott. Sådana projekt går under rubriker som *Vägen till elit – Vägen till damelit*,⁵⁴ *Utbilda elitidrottare, Samverkan med skolan för att möjliggöra elitsatsningar*.⁵⁵ Min tolkning blir att tävlingsverksamheten (idrott som fysiskt krävande tävling) är det som för förbund och föreningar utgör kärnverksamheten. För att få fler att fortsätta längre är därför en strategi att underlätta för tävlingsverksamhet, att förbättra kvalitén på tävlingarna och att komplettera tävlingarna med aktiviteter som bidrar till att stärka trivsel och samhörighet i föreningen, träningsgruppen eller laget.

---

50 Larsson, H. (1998), ”Att bli bra, eller bara snacka med kompisar”. Under rubriken ”Idrott för vuxna” anger *Idrotten vill* följande: ”Med vuxna avser vi dem som är över 20 år. Vid det laget har de allra flesta tagit ställning till om de vill satsa fullt ut på sitt idrottande eller vill fortsätta idrotta mest för gemenskapens och det egna välbefinnandets skull” (s. 17).

51 Hinic, H. m.fl. (2012). *Idrottslyftets externa utvärdering*, s. 25.

52 Gerrevall, P. (2012), s. 47.

53 Patriksson, G., m.fl. (2012). *Idrottslyftets externa utvärdering*, s. 49. Se även s. 65.

54 Gerrevall, P. (2012), s. 49.

55 Karp, S. (2012), s. 31.

Många föreningar nyttjar idrottslyftsmedel till olika typer av sociala aktiviteter. De har ibland karaktären av att vara ett gruppstärkande medel för den mer tävlingsinriktade verksamheten, inklusive träningen, och ibland karaktären av att vara ett alternativ eller komplement till tävlingsverksamheten. Med andra ord, ibland är de sociala aktiviteterna medel för att utveckla tävlingsverksamheten och ibland är de mål i sig. Eller som en bordtennisledare uttryckte sig: syftet är att ”göra något annorlunda och inte bara få fram bra pingisspelare”.⁵⁶ Även här märks således en spänning mellan ”bli bra” och ”snacka med kompisar”. Bland de sociala aktiviteter som arrangeras av förbund och föreningar finns olika typer av (tränings)läger och andra sociala kringaktiviteter, ofta relativt enkla sammankomster där man äter middag, tittar på film eller bara umgås. Tävlingsdimensionens överordnade ställning märks ibland i formuleringar som att Idrottslyftet har gett ”möjligheter till att åka på tävlingar, finansiera träningsläger samt att ekonomiskt stötta lovande lyftare.”⁵⁷ Det finns även ett antagande hos föreningarna att en exponering för elitävlingar, som ungdomarna tittar på, ibland kan bidra till att ungdomar vill stanna kvar inom verksamheten.⁵⁸

Till kategorin sociala aktiviteter hör också ansträngningar för att synas i sociala medier, som Facebook och Youtube. Många idrottsledare är medvetna om att denna typ av medier intar en betydelsefull position i många ungas liv och därför vill man vara på nätet. På så sätt hoppas man att ungdomarna ska fortsätta sitt engagemang i föreningen.

Föreningsutveckling

Den föregående rubriken, ”verksamhetsutveckling”, skulle möjligen kunna ses som ett inslag även under rubriken ”föreningsutveckling”. Under den rubriken har jag emellertid främst placerat insatser i föreningen som har som syfte att bringa struktur och tydlighet över verksamheten. Föreningsutvecklingsarbete handlar ofta om att arbeta med strategier för att stabilisera aktiviteterna i föreningen och se till att föreningen bedriver dem i enlighet med kort- och långsiktiga respektive lokala och nationella mål. Arbetet kan handla om att utarbeta riktlinjer för hur styrelsearbetet ska se ut, för hur ledarförsörjning och ledarutbildning ska gå till, för föreningens policy och verksamhetsidé samt för värdegrundsarbete.

RF:s övergripande målsättning med Idrottslyftet ackompanjerades av följande anvisning: ”Allt arbete skall utgå från ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv

⁵⁶ Larsson, H. (2012), s. 58.

⁵⁷ Hinic, H. (2012), s. 10.

⁵⁸ Ibid., s. 11; Larsson, H. (2012), s. 92.

och genomsyras av riktlinjerna i Idrotten vill.”⁵⁹ Men i utvärderingen av Idrottslyftet kunde samtliga forskargrupper konstatera att frågor kring jämlikhet och jämställdhet har låg prioritet inom idrotten. Det bottnar i en uppfattning om att idrotten redan är öppen för alla. Att deltagandet många gånger (om man ser till olika idrotter och föreningar) är socialt skiktat, särskilt med avseende på kön och etnisk härkomst, antar ledarna inte har med den egna verksamheten att göra. Därtill vädrar en del ledare frustration över att många ungdomar slutar med idrott i tonåren, särskilt flickor, men detta fenomen tolkar de inte som ett uttryck för att verksamheten uppvisar brister avseende jämställdhet.⁶⁰ Idrottens idéprogram *Idrotten vill* är ett välkänt dokument bland förbundsrepresentanter, men det verkar inte fungera som ett konkret redskap i utvecklingsarbetet. Bland föreningsrepresentanter är idéprogrammet sällan känt. I den utsträckning föreningar bedriver utvecklingsarbete, exempelvis kring verksamhetens värdegrund, utgör *Idrotten vill* sällan ett konkret redskap i arbetet eller en källa till inspiration. Detsamma gäller för övrigt *Idrottens jämställdhetsplan*. Föreningsrepresentanter tolkar ofta jämställdhetsfrågor som en särskild fråga, det vill säga jämställdhet ses inte som en aspekt att beakta i alla satsningar. Inget av de projekt som behandlar jämställdhet använder innehållet i *Idrottens jämställdhetsplan*, varken som utgångspunkt för arbetet eller som inspiration, helt enkelt av den anledningen att mycket få föreningsledare känner till jämställdhetsplanen.

Trots allt bedriver föreningarna en rad projekt för att utveckla verksamheten, men en del ledare upplever att det tar kraft från det som brukar kallas för ”ordinarie verksamhet”. De uppfattar då sådana insatser som sekundära i förhållande till det som föreningen egentligen ska ägna sig åt:

”... vi har så mycket satsningar, så mycket prat om fair play och hur man ska sköta sig ... och det ska vara policydokument och sånt här, så vi glömmer själva kärnämnet – att ha roligt och spela fotboll!”⁶¹

Denna syn på värdegrunds- och annat policyarbete är vanlig. Samtidigt vill jag understryka att det finns föreningar som bedriver aktiviteter vägleda av ett stort socialt patos, till exempel genom att starta aktiviteter i socialt utsatta områden, men dessa aktiviteter ses då främst som sidoverksamhet.

---

59 Beslutsbrev 2009-01-01.

60 Jfr. Svender, J. m.fl. (2007). *Som hand i handsken*.

61 Larsson, H. (2012), s. 72.

Vilka strategier saknas?

I experimentverkstaden Idrottslyftet går det alltså att identifiera ett antal strategier för att få barn och ungdomar att vilja fortsätta idrotta. Jag har här ovan redogjort för strategier som handlar om att:

- rekrytera och utbilda fler ledare
- skapa bättre lokalmässiga och materiella förutsättningar
- bredda verksamheten och skapa bättre trivsel och samhörighet
- utveckla föreningen med avseende på rutiner och kvalitetssäkring.

I flera av utvärderingarna noterar forskarna att vissa strategier har låg prioritet, alternativt saknas helt. Forskargruppen i Umeå noterar exempelvis ”att inga projekt som primärt syftar till att ta tillvara ungdomars erfarenheter och synpunkter finns under År 3 (av Idrottslyftet) och endast i blygsam omfattning under År 1.”⁶² Forskargruppen frågar sig dessutom:

”Är avsaknaden av projekt som i första hand syftar till att uppmärksamma fair play, dopning, etiska regler, moraliska frågor etc. något problem? [...] Och hur är det med projekt som syftar till att ta tillvara ungdomars erfarenheter och synpunkter?”⁶³

Min tolkning av situationen är att de flesta förbund och föreningar är bra på att organisera aktiviteter med sikte på tävlandet, som många ledare och tränare ser som själva kärnan i verksamheten. Den tankefigur som genomsyrar verksamheten och som, så att säga, inte behöver särskild stimulans för att få fotfäste, är synen på idrott som fysiskt krävande tävling. Det innebär inte att exempelvis social samvaro är nedprioriterad, men det sociala blir i denna tankefigur ett medel för att producera bättre idrottare. I relation till Idrottslyftets övergripande ambitioner kan man säga att idrotten framför allt är öppen för barn och unga som är intresserade av att mäta sig med varandra i fysiskt krävande aktiviteter. På motsvarande sätt är idrotten framgångsrik i att få de barn och unga som gillar att tävla att fortsätta idrotta. Forskargruppen i Malmö framställer den problematiken på följande sätt:

”I många idrottsgrenar måste man börja mycket tidigt för att ’hänga med’. De som startar senare slutar oftare och tidigare. Företeelser som selektion, rangordning och utslagning, nivågruppering och tidig specialisering, föräldra- och ledarpress etc. känner vi som skäl för att

⁶² Karp, S. (2012), s. 48.

⁶³ Ibid., s. 54.

lämna idrotten i unga år, emellanåt även om man faktiskt vill stanna kvar. Många slutar eftersom man vill prioritera andra intressen. Många idrotter kräver ett föräldraengagemang som kanske inte finns, osv. [...] De förändringar av den ordinarie verksamheten som skulle krävas för att öppna dörrarna för 'de sista', och sedan kunna behålla dem, kan lätt uppfattas som [att] de inkräktar på 'verksamhetens själ'.⁶⁴

Den politiskt korrekta uppfattningen är att betrakta idrott som fysiskt krävande lek och som nyttig fysisk aktivitet, särskilt i förhållande till barns och ungdomars idrottande. Många gånger är idrottsverksamheterna dessutom utformade så att de olika tankefigurerna inte står i motsats till varandra, men ibland uppstår spänningar mellan dem. När tävlings-, lek- och motionsargument ställs mot varandra vinner ofta tävlingsargumenten. Varför är det så?

Tävlingsidrotten har kommit att växa ut till att bli ett i det närmaste universellt fenomen. Överallt i världen "talar idrotten samma språk" i det att själva utövandet är detsamma. Med det följer stora fördelar, till exempel att man inte behöver ha samma modersmål för att kunna idrotta tillsammans. Men det finns även stora nackdelar. Idrottens universalitet tenderar ibland att göra idrottens krav på utövarna viktigare än utövarnas krav på idrotten. En konsekvens av idrottens universalitet är också att aktiviteterna i hög utsträckning, ofta på ett outtalat sätt, är utformade med sikte på tävling och rekordnoteringar (såväl personliga rekord som exempelvis nationsrekord). Med detta följer att tävlingarna är starkt reglerade och formaliserade, varvid utrymmet för flexibilitet och spontanitet lätt krymper. Därtill kommer att prestationsutveckling i de olika idrotterna och idrottsgrenarna har satts in i ett naturvetenskapligt språk, som liksom tävlingsidrottens språk är universellt, och därför lämnar litet utrymme för flexibilitet och spontanitet i det lokala sammanhanget.

Tävlingsidrottens krav på utövarna tenderar att objektifiera dem, särskilt i kombination med träningslärans naturvetenskapliga kunskapsbildning. Så kallade kravprofiler handlar endast om de krav som idrotten ställer på utövarna. Kravprofiler i termer av jämlikhet, jämställdhet, barnrättsperspektiv förekommer inte. Med detta följer att det främst är ledare och tränare som vet hur man bedriver idrott – och det kan förklara varför strategier med syfte att ta tillvara ungdomars erfarenheter och synpunkter är så få. Så länge tankefiguren idrott som fysiskt krävande tävling dominerar går det i princip bara att bedriva idrott på ett sätt, nämligen på det sätt som idrotten kräver. Och idrotten är öppen för alla som kan acceptera

64 Hedenborg, S., m.fl. (2012). *Idrottslyftets externa utvärdering*, s. 26f.

att bedriva idrott i huvudsak på just det sättet. Jag vill ingalunda ha sagt att det är fel att idrotten domineras av tankefiguren idrott som fysiskt krävande tävling. Men den synen på idrott är svår att relatera till satsningar som bygger på att idrott borde vara fysiskt krävande lek eller nyttig fysisk aktivitet och som leder till att fler fortsätter att vilja idrotta.

Måste andra krav ställas på idrotten?

Resultatet av de sex forskargruppernas utvärdering av Idrottslyftet är ett omfattande material. Genomgången av materialet har visat både vilka strategier som förekommer och vilka som inte förekommer för att få barn och ungdomar att vilja fortsätta idrotta. Genomgången har också pekat ut en rad problem som idrottsrörelsen har att hantera om den vill öppna dörrarna för fler och få fler att fortsätta längre.

Ledarna är ofta navet i idrottsverksamheten och deras betydelse blir särskilt stor i förhållande till de krav som idrotten ställer på sina utövare. Ledare och tränare utgör kunskaps- och traditionsbärare, det vill säga bärare av den specifika kunskap som är adekvat i förhållande till den aktuella idrottens kravprofil. Att tänka sig en idrott utan ledare och tränare, eller åtminstone utan ledare och tränare med idrotts- eller grenspecifik kompetens, vore att acceptera även andra motiv för deltagandet än de som har med prestationsutveckling och tävling att göra.

Idrotten upplever tillgången på lokalteter och träningsmaterial som en kritisk aspekt för att kunna rekrytera fler och få dem att vilja fortsätta längre. Så är fallet så länge förbund och föreningar organiserar verksamheter i en enda idrott. Med 69 idrottsförbund och kanske uppåt 150–200 olika idrotter är det många idrotter som kan betecknas som små. Med det följer att det krävs 150–200 olika typer av lokaler utrustade med idrotts- och grenspecifik utrustning, vilka nyttjas av relativt få utövare om man ser till varje enskild idrott. Att tänka sig en idrott utan idrotts- och grenspecifika lokaler, vore att acceptera även andra motiv för deltagandet än de som har med prestationsutveckling och tävling i en specifik idrott att göra.

En breddad verksamhet och föreningar som utvecklar kompetensen att ta tillvara på medlemmarnas erfarenheter och synpunkter medför ökade möjligheter eller ökade risker, beroende på hur man ser det, för att kunna utveckla nya former av idrott. Faktum är att en hel räkka av nya idrotter har uppfunnits under de senaste decennierna. Samtidigt visar forskningen att en ung människa deltar i ett färre

antal idrotter i dag jämfört med för fyrtio år sedan.⁶⁵ Trenden är således inte att ett större utbud av idrotter medför att en ung människa sysslar med fler idrotter. Organisationsformen och (den enskilda) idrottens krav på utövaren motverkar en sådan utveckling. En utveckling mot ett erbjudande om deltagande i flera olika idrotter inom ramen för en och samma förening skulle förutsätta att fokus förskjuts från *en* idrott mot en större flexibilitet avseende de aktiviteter som föreningen bedriver. Möjligen skulle detta även medföra att färre barn och ungdomar intresserar sig för de etablerade tävlingsidrotterna, alternativt ägnar sig åt aktiviteter som inte är optimala i förhållande till prestationsutveckling enligt den norm som den vetenskapliga kunskapen om prestationsutveckling föreskriver. Som möjlighet betraktad innebär en sådan utveckling en möjlighet att delta även för de som inte främst är intresserade av tävlingsidrott, alternativt de som gillar att tävla men som av olika anledningar inte vill tävla på yttersta elitnivå med alla uppföringar som det kräver.

Om ambitionen är att få barn och ungdomar att vilja fortsätta syssla med fysiskt krävande tävling, behöver i princip inga särskilda ambitioner uttalas i övrigt. Det är vad lejonparten av dagens idrottsföreningar är inriktade på. Man måste då räkna med att det alltid kommer att finnas ett antal barn och unga som inte lockas av den typen av verksamhet, alternativt som inte kommer att platsa mot bakgrund av de krav som idrotten ställer på utövaren.

Om ambitionen är att få barn och ungdomar att vilja fortsätta syssla med fysiskt krävande lek eller med nyttig fysisk aktivitet, blir min slutsats att helt andra krav måste ställas på de verksamheter som kommer i åtnjutande av särskilda resurser, som exempelvis via Idrottslyftet. Om föreningarna minskar betoningen på en specifik idrott, skulle det sannolikt gå att nyttja befintliga lokaler betydligt mer effektivt. Möjligen gäller detsamma för ledarna, men här är jag inte lika säker. Här måste man ta ledarnas egna drivkrafter i beaktande. Sannolikt drivs många av dagens ideella ledare av sitt intresse för idrotten lika mycket, eller kanske mer, jämfört med intresset för utövarna.

Att få fler barn och ungdomar att fortsätta vilja idrotta är alltså en viktig uppgift, men inte helt enkel att ålägga den föreningsdrivna idrotten.

---

65 Engström, L-M. (2004). "Barns och ungdomars idrottsvanor i förändring".

Referenser

- Aggestedt, B. & Tebelius, U. (1977). *Barns upplevelser av idrott*. Diss. Göteborgs universitet.
- Brunnberg, H. (1976). *Begreppet idrott hos människor inom idrotten*. Diss. Stockholms universitet.
- Engström, L-M. (1989). *Idrottsvanor i förändring*. Stockholm: HLS Förlag.
- Engström, L-M. (2004). "Barn och ungdomars idrottsvanor i förändring." *Svensk Idrottsforskning*, 4, 1–6.
- Gerrevall, P., m.fl. (2012). *Idrottslyftets externa utvärdering: Svenska Danssportförbundet, Svenska Friidrottsförbundet, Svenska Golf förbundet, Svenska Ishockeyförbundet och Svenska Konståkningsförbundet*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Hedenborg, S., m.fl. (2012) *Idrottslyftets externa utvärdering: Svenska Klätterförbundet, Svenska Orienteringsförbundet, Svenska Ridsportförbundet och Svenska Taekwondoförbundet*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Hinic, H. & Lostin, H. (2012). *Idrottslyftets externa utvärdering: Svenska Tyngdlyftningsförbundet och Svenska Styrkelyftförbundet*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Hvenmark, J. (Red) (2012). *Är idrott nyttigt?: en antologi om idrott och samhällsnytta*. Stockholm: SISU Idrottsböcker.
- Karp, S., m.fl. (2012). *Idrottslyftets externa utvärdering: Svenska Budo & Kampsportförbundet, Svenska Gymnastikförbundet, Svenska Handikappidrottsförbundet, Svenska Innebandyförbundet och Svenska Skidförbundet*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Larsson, H. (1998). "Att bli bra, eller bara snacka med kompisar": en studie om idrott och genus. Lic. Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm.
- Larsson, H. (2001). *Iscensättningen av kön i idrott: en nutidshistoria om idrottsmannen och idrottskvinnan*. Diss. Stockholm: HLS Förlag.
- Larsson, H. (2006). *Idrottsledarskapets genus*. Riksidrottsförbundet.
- Larsson, H., m.fl. (2012). *Idrottslyftets externa utvärdering: Svenska Badmintonförbundet, Svenska Bordtennisförbundet, Svenska Fotbollförbundet och Svenska Volleybollförbundet*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Norberg, J. (2004). *Idrottens väg till folkhemmet: studier i statlig idrottspolitik 1913–1970*. Diss. Stockholm: SISU Idrottsböcker.
- Olofsson, E. (1989). *Har kvinnorna en sportslig chans?: den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet*. Diss. Umeå universitet.
- Patriksson, G. (1987). *Idrottens barn: idrottsvanor – stress – "utslagning"*.
- Patriksson, G., m.fl. (2012). *Idrottslyftets externa utvärdering: Riksidrottsförbundet, Sveriges Akademiska Idrottsförbund, Svenska Flygsportförbundet och Korpen – Svenska Motionsförbundet*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Redelius, K. (2002a). "Barnidrotten i ett samhällsperspektiv". I L-M. Engström & K. Redelius (Red.) *Pedagogiska perspektiv på idrott*. Stockholm: HLS Förlag, s. 57–73.
- Redelius, K. (2002b). *Ledarna och barnidrotten: idrottsledarnas syn på idrott, barn och fostran*. Diss. Stockholm: HLS Förlag.

Regeringsbeslut, 2011-12-15 , Uppdrag till Gymnastik- och idrottshögskolan, Centrum för idrottsforskning att följa upp statens stöd till idrotten.

Riksidrottsförbundet (2009). *Idrotten vill: idrottsrörelsens idéprogram*.

Rose, N. (1996). "The death of the social? Re-figuring the territory of government".

Economy and Society, 25(3), s. 327–356.

Rose, N. (1999). *Powers of Freedom: reframing political thought*. Cambridge: Cambridge University Press.

SOU 1969:29, *Idrott åt alla*.

SOU 2008:59, *Föreningsfostran och tävlingsfostran: en utvärdering av statens stöd till idrotten*.

Svender, J. & Larsson, H. (2007). *Som hand i handsken: en satsning på flickors idrott eller på idrottens flickor?* Riksidrottsförbundet, FoU-rapport nr. 12.

När kontraktet bryts

om idrott som inte ser till barnets bästa

Av Johan R Norberg

Den här antologin handlar om den goda barn- och ungdomsidrotten. En stor del av boken kretsar kring idrottens samhällsnytta, om ungas ofta positiva idrottsfarenheter och om goda exempel på hur föreningar agerar i syfte att behålla sina unga medlemmar högre upp i åldrarna. Men det finns även situationer och tillfällen inom föreningsidrotten då barn far illa och när verksamheten inte lever upp till FN:s barnkonvention. Om detta handlar antologins avslutande kapitel. Vad menas egentligen med ett barnrättsperspektiv? Och vad görs inom idrottsrörelsen för att förhindra aktiviteter som inte ser till barnets bästa?

I början av december 2012 presenterade sociologiprofessorn Jonas Stier en utvärdering av ledarkulturen i svensk elitgymnastik med titeln *Blod, svett och tårar*. Studien, som tillkommit på initiativ av Svenska Gymnastikförbundet, gav en mycket mörk bild av svensk gymnastik på elitnivå. Enligt Stier saknas kunskap och etik hos landslagsverksamhetens ledare i kost- och viktfrågor och i inställningen till skador. Dessutom agerar och kommunicerar tränare på sätt som ”varken är förenligt med idrottens värdegrund eller med samhällets normer för hur man betar sig mot andra människor i allmänhet eller barn i synnerhet.” Stier menar vidare att situationen är särskilt allvarlig inom kvinnlig så kallad artistisk gymnastik. I denna gren dömer han ut ledarkulturen i sin helhet som oetisk och ohälsosam för både gymnaster och tränare. Hans slutsats är därför att det finns inslag i svensk landslagsgymnastik som inte kan anses vara förenliga med FN:s barnkonvention.¹

---

¹ Stier, J. (2012). *Blod, svett och tårar*.

Stiers rapport är ett exempel på händelser och verksamheter inom barn- och ungdomsidrotten som bryter med den gängse bilden av ungas föreningsidrottande som något positivt och utvecklande. Och även om utvärderingen utmynnade i ovanligt starka omdömen, kan hans kritik mot barn- och ungdomsidrotten inte avfärdas som en isolerad företeelse. Under senare år har ett flertal problem inom idrotten uppdagats och rönt massmedial uppmärksamhet: från sexuella övergrepp till skador, hälsorisker och utslagning till följd av hårt uppskruvade elitsatsningar. Sådana missförhållanden är både tragedier för de unga som drabbas och viktiga påminnelser om att verkligheten inte alltid lever upp till idrottspolitiska förväntningar och ideal. Visionen om den goda barn- och ungdomsidrotten kan aldrig tas för given.

Noterbart är även att Stier formulerade sina slutsatser med hänvisning till FN:s konvention om barnets rättigheter, eller barnkonventionen som den vanligtvis benämns. Det var ingen tillfällighet. Sedan några år tillbaka är det nämligen fastslaget både i idrottsrörelsens stadgar och i riktlinjerna för statens idrottsstöd att svensk barn- och ungdomsidrott ska vara förenlig med barnkonventionens principer.² De problem som Stier fann i svensk landslagsgymnastik är följaktligen oförenliga med både idrottsrörelsens egen värdegrund och förutsättningarna för statens offentliga stöd.

Det finns alltså en direkt koppling i svensk idrottspolitik mellan ungas idrottande, barnkonventionen och det offentliga stödet till idrottsrörelsen. Det framgår även i det regeringsuppdrag som utgör bakgrunden till den här antologin. Det primära uppdraget till Centrum för idrottsforskning (CIF) var visserligen att analysera vad som kännetecknar ”en bra föreningsdriven idrottsverksamhet som får barn och ungdomar att vilja fortsätta idrotta.” Men förutom att identifiera exempel på goda idrottsmiljöer och sunda aktiviteter fick CIF även i uppdrag att bedöma dess motsats: förekomsten av statligt finansierade aktiviteter inom föreningsidrotten som *inte* ser till barnets bästa. Det är också temat för det här kapitlet.

Avsikten med den här texten är inte att besvara den explicita frågeställningen om det kan förekomma situationer inom idrottsrörelsen där barns rättigheter och intressen blir åsidosatta. Att sådant händer visar både svensk idrottsforskning och massmedias idrottsbevakning. Det övergripande syftet är istället att diskutera de idrottspolitiska följderna av att både idrottsrörelsen och staten infört ett barnrättsperspektiv i svensk barn- och ungdomsidrott. Kapitlet inleds med en analys

---

2 Se RF:s stadgar i lydelse efter RF-stämman 2011 och *Förordning (1999:1177) om statsbidrag till idrottsverksamhet*.

om vad som menas med idrott i relation till barnkonventionen och hur man kan avgöra om och när föreningsidrottens verksamhet är förenlig med barnkonventionen eller inte. Därefter diskuteras olika rutiner, insatser och åtgärder inom idrottsrörelsen för att uppmuntra och upprätthålla ett barnrättsperspektiv på sin verksamhet. Vad görs, på vilka sätt – och med vilka effekter?

Förhoppningen är att redogörelsen ska synliggöra de komplexa och ibland motstridiga värden, intressen och hänsynstaganden som frågeställningen rymmer – och att peka på de legitimitetsproblem som uppstår om barnrättsperspektivet inte tas på allvar.

Ett barnrättsperspektiv på idrotten

Barnkonventionen är en universell definition av de rättigheter som ska gälla för alla barn i hela världen.³ Konventionen täcker såväl barnets rätt till skydd mot utnyttjande, övergrepp och diskriminering som dess rätt till inflytande och delaktighet.

Konventionen antogs av FN:s generalförsamling i november 1989. Därefter har nästan alla länder i världen ratificerat konventionen, det vill säga förbundit sig att följa dess artiklar och förverkliga innehållet via exempelvis lagstiftning, opinionsbildning och utbildning. Barnkonventionens principer förväntas vara vägledande inom alla verksamhetsområden i samhället. Av detta följer att ett lands politiska ledning visserligen har det yttersta ansvaret för att förverkliga barnkonventionen, men att det samtidigt åligger alla andra samhällsaktörer – såväl enskilda individer som företag och organisationer – att respektera barns rättigheter.

Barnkonventionen består av sammanlagt 54 artiklar, varav 41 av dem är så kallade sakartiklar vilka fastslår barns rättigheter. Resterande artiklar beskriver istället hur stater ska arbeta med konventionen. Fyra av konventionens artiklar brukar benämnas som *de fyra huvudprinciperna* och är vägledande för hur helheten ska tolkas:

- Artikel 2 fastslår att ”alla barn har samma rättigheter och lika värde”. Diskriminering får följaktligen inte förekomma på grund av barnets, föräldrarnas eller vårdnadshavarnas ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionshinder, börd eller ställning i övrigt.

³ Presentationen av barnkonventionen är delvis hämtad från Centrum för idrottsforskningens rapport *Uppföljning av statens stöd till idrotten 2010*.

- Artikel 3 anger att det är ”barnets bästa som ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barnet”. Principen om ”barnets bästa” kan härledas från tanken att barn har fullt och lika människovärde som vuxna men att de samtidigt är sårbara och därför i behov av särskilt skydd och stöd. Vad som är barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall.
- Artikel 6 säger att ”varje barn har rätt att överleva, leva och utvecklas”. Artikeln handlar både om barnets fysiska hälsa och om dess rätt till andlig, moralisk, psykisk och social utveckling.
- Artikel 12 avser ”barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör honom eller henne”. Artikeln stadgar att barn som är i stånd att bilda egna åsikter även har rätt att uttrycka dessa i alla frågor som rör dem själva. Åsikterna ska dessutom beaktas med hänsyn till barnets ålder och mognad.

Vad menas med idrott för barnets bästa?

I en första anblick kan det framstå som att barnkonventionen rör helt andra frågor än utformningen av svensk föreningsidrott. Vid närmare granskning framkommer emellertid att samtliga artiklar kan användas för att synliggöra och problematisera centrala aspekter av barn- och ungdomsidrottens utformning och förutsättningar.

Stadgandet att barn har samma rättigheter och lika värde kan på idrottens område omformuleras till föresatsen att föreningsidrotten ska vara lika öppen och tillgängliga för alla unga oavsett faktorer som kön, hudfärg, språk och så vidare. Denna princip om icke-diskriminering är närmast självklar i idrottssammanhang. Den återfinns både i tävlingsidrottens jämlikhetsideal, det vill säga i principen att alla deltagare i en idrottstävling ska mötas på lika villkor, och i föreningsdemokratis ideal om att alla som så önskar ska kunna vara medlemmar i en idrottsförening. Som belysande exempel kan nämnas att Riksidrottsförbundets (RF) stadgar innehåller paragrafer om alla medlemmars lika värde och att verksamheten är öppen för alla oavsett nationalitet, etniskt ursprung, religion, ålder, kön eller sexuell läggning samt fysiska och psykiska förutsättningar.⁴

Med principen om att barnets bästa ska komma i främsta rummet riktas blicken mot den faktiska verksamhet som idrottsrörelsen erbjuder barn och ungdomar. Här är budskapet dessutom tydligt: i frågor som rör barns idrottande ska den enskilde individens intressen alltid sättas före idrottens resultats- och prestationslogik. Det är tävlingsidrottens krav och regelverk som ska anpassas till barns

---

4 RF:s stadgar i lydelse efter RF-stämman 2011, kap 1: Idrottsrörelsens verksamhetsidé, vision och värdegrund.

utvecklingsnivåer och förutsättningar och inte tvärtom. Beträktat på detta sätt, framkommer att principen om barnets bästa utgör ett starkt inlägg i den rådande debatten om elitsatsningar inom barn- och ungdomsidrotten. Till detta kommer att principen ska gälla för varje enskild individ. Enligt barnkonventionen ska alla unga följaktligen behandlas som unika individer och inte som tillhörande en grupp eller kategori. Det är därmed inte tillåtet för tränare att fatta beslut utifrån idéer om vad som bäst gagnar det egna laget eller träningsgruppen. Utgångspunkten ska istället vara hur effekterna av ett beslut påverkar varje enskilt barn som deltar i idrottsverksamheten.

Artikel 6 om barns rätt att överleva, leva och utvecklas kan omformuleras till ståndpunkten att alla barn har rätt till fysisk och psykisk välbefinnande och utveckling genom olika former av idrottsutövning och fysisk aktivitet. Ur detta perspektiv är barnkonventionen både ett erkännande till föreningsidrottens positiva hälsoeffekter för unga och en påminnelse till idrottsrörelsens ledare att skydda unga idrottare från de hälsorisker och skador som kan uppstå till följd av idrottsutövning.

Den sista huvudprincipen understryker att barn har rätt till delaktighet och inflytande i frågor som rör det egna idrottande. Verksamheten ska följaktligen inte bara utformas av vuxna med de ungas bästa för ögonen – barnen ska även själva ha rätt att få komma till tals. Vuxna ska även beakta barns åsikter med hänsyn tagen till deras ålder och mognadsnivå. Denna princip om delaktighet, medbestämmande och egenansvar har en framskjuten position i statens idrottspolitik. I den förordning som reglerar statens idrottsstöd understryks nämligen att ungas inflytande och ansvar utgör viktiga aspekter på ett barnrättsperspektiv.⁵ I idrottsrörelsens gemensamma idéprogram, *Idrotten vill*, påpekas på motsvarande sätt att idrotten ”ska ta tillvara ungdomarnas egna erfarenheter och synpunkter i utformning och ledning av tränings- och tävlingsverksamhet.”⁶

Samtliga av barnkonventionens huvudprinciper är alltså användbara för att identifiera och precisera viktiga inslag och utgångspunkter för en sund barn- och ungdomsidrott. Till detta kommer att det även går att koppla andra artiklar i barnkonventionen till föreningsidrottens område. Ett exempel är artikel 31 som fastslår att varje barn har rätt till vila och fritid, till lek och rekreation. Budskapet går givetvis att tolka som att barn har en så kallad positiv rätt till meningsfulla och rekreativa fritidssysselsättningar. Men man kan också utläsa det som en markering av att

5 Förordning (1999:1177) om statsbidrag till idrottsverksamhet, 4 §.

6 Riksidrottsförbundet (2009). *Idrotten vill*, s. 24.

de unga även måste få disponera tid som är fri från schemalagda aktiviteter. Ett annat exempel är artikel 32 som rör barnets rätt till skydd mot ekonomiskt utnyttjande och att utföra arbete som kan vara skadligt. Detta kan på föreningsidrottens område synliggöra svåra avvägningsfrågor i alltifrån ungas stallarbete inom ridsporten till lottförsäljning och tidiga elitsatsningar.⁷

Varför finns ett barnrättsperspektiv i idrottspolitiken?

Riksdagens beslut att införa ett barnrättsperspektiv i den förordningen som reglerar statens stöd till idrotten togs i maj 2009.⁸ Bara någon vecka senare beslutade RF:s stämma i Visby att föra in samma princip i förbundets stadgar och i idéprogrammet *Idrotten vill*.⁹

Hur kommer det sig att både idrottsrörelsen och staten under senare år låtit införa ett barnrättsperspektiv i de regelverk och policydokument som reglerar svensk barn- och ungdomsidrotts utformning och förutsättningar? Är det ett uttryck för en ny idrottspolitisk inriktning, eller finns det andra förklaringar? Ett enkelt svar är inte möjligt att ge.

Å ena sidan går det att hävda att barnrättsperspektivet inte alls tillfört något väsentligt nytt i svensk idrottspolitik. Konventionens principer och andemening har nämligen sedan länge haft en stark ideologisk förankring i svensk idrott. Som belysande exempel kan nämnas att idrottsrörelsens gemensamma idéprogram *Idrotten vill* – antaget av RF-stämman i Umeå år 1995 – alltid värnat om en sund barn- och ungdomsidrott med utgångspunkt i demokrati, socialisation och delaktighet. Därtill har även regeringens idrottsförordning sedan länge haft formuleringar om att statsbidraget ska stärka idrottens tillgänglighet, jämlikhetsaspekter och ungas inflytande. Ur detta perspektiv måste tilläggen om ett barnrättsperspektiv år 2009 snarare uppfattas som markeringar av redan etablerade principer än ett uttryck för nya idrottspolitiska ideal.

Å andra sidan går det att peka på ett antal politiska processer och diskussioner under 2000-talet som aktualiserade behovet av ett mer uttalat barnrättsperspektiv i svensk idrottspolitik. En första exempel är förvaltningspolitiskt. I den svenska myndighetsfären har insatserna för att följa barnkonventionen ökat successivt sedan 1990-talet. En särskild myndighet, Barnombudsmannen, bildades år 1993 med det explicita uppdraget att företräda ungas intressen och rättigheter. Några

7 Jfr Hedenborg, Susanna (2011). "Den som i leken går...". I *För barnets bästa*.

8 Proposition 2008/09:126, *Statens stöd till idrotten*.

9 *Protokoll Riksidrottsmötet 2009 Visby 15–17 maj*, bilaga 4, Konsekvensändringar i "Idrotten vill" med anledning av beslut om ny vision och värdegrund.

år senare, 1999, fattade riksdagen principbeslutet att barnkonventionens anda och intentioner ska beaktas i allt statligt beslutsfattande som rör barn.¹⁰ Därefter har ett stort antal statliga myndigheter infört ett uttalat barnrättsperspektiv i sin verksamhet. Att även regelverket för statens idrottsstöd kompletterats med ett barnrättsperspektiv kan därmed åtminstone delvis kopplas till en allmän process i svensk statsförvaltning att synliggöra barnkonventionen i allt offentligt beslutsfattande som rör barn och unga.

Men det finns även förklaringar med mer direkt koppling till idrottspolitikens område. Sedan millennieskiftet har det statliga stödet till svensk barn- och ungdomsidrott ökat kraftigt. De nya resurserna har bestått av både förstärkningar i det statliga lokala aktivitetsstödet och tillkomsten av de storskaliga utvecklings-satsningarna *Handslaget (2004–2007)* och *Idrottslyftet*, som startade år 2007 och som fortfarande pågår. Ett resultat av de höjda bidragen är att staten under 2000-talet kraftigt ökat sitt åtagande på barn- och ungdomsidrottens område. Ett explicit barnrättsperspektiv i den förordning som reglerar statens stöd går delvis att tolka som en konsekvens av detta ökade åtagande.¹¹

Slutligen går det även att koppla nyordningen till en mer övergripande idrottspolitisk debatt om barn- och ungdomsidrottens utformning och förutsättningar. Under 2000-talet har en strid ström av forskarrapporter och utvärderingar bidragit med ny kunskap om barn- och ungdomsidrotten som socialisationsmiljö. Forskarnas perspektiv och val av studieobjekt har visserligen varierat – men ett återkommande tema i deras analyser har varit att problem uppstår om idrottens tävlingslogik får ett allt för stort genomslag i den verksamhet som riktar sig till barn och unga. Eller som det formulerades av Tomas Peterson i den statliga idrottsstödsutredningen:

”Med ett allt för snävt fokus på resultat och mätbara prestationer riskerar de ungas idrottslek att ersättas av vuxenidrottens allvar. I jakten på segrar följer snabbt krav på omfattande träning, specialisering och – med tiden – selektion. Att idrottsrörelsens barn- och ungdomsverksamhet återkommande rönt kritik av såväl media, föräldrar, samhällsdebattörer som forskarsamfundet för negativa inslag som ’toppning’, utslagning, föräldrappress och hårt uppskruvad resultat- och prestationshets, handlar i samtliga fall om situationer där tävlingsfostran fått orimliga proportioner. Det är problem som uppstår när barns och

¹⁰ Proposition 1997/98:182, *Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige*.

¹¹ Jfr SOU 2008:59, *Föreningsfostran och tävlingsfostran*, s. 21.

ungdomars idrottande utformats med den seniora vuxenidrotten som förebild och med förbiseende av de ungas egna behov och intressen och deras skilda fysiska och psykiska utvecklingstakt.”¹²

I det här kapitlet saknas utrymme för en mer ingående redogörelse för den idrottsvetenskapliga forskningen i Sverige om barn- och ungdomsidrotten som uppfostringsmiljö. För den intresserade hänvisar jag till RF:s utvärdering av idéprogrammet *Idrotten vill* (FoU-rapport 2007:1) och den statliga idrottsstödsutredningens betänkande *Föreningsfostran och tävlingsfostran* (SOU 2008:59).¹³ Båda dessa utvärderingar presenterar och sammanfattar ett stort antal aktuella studier. Därtill utmynnar båda utvärderingarna i en och samma slutsats: att föreningsidrotten i praktiken inte lyckats att leva upp till idrottsrörelsens och statens gemensamma visioner om hur en sund barn- och ungdomsidrott ska vara utformad – och att problemet i stor utsträckning beror på svårigheten att skapa balans mellan tävlingsidrottens prestationskrav och den föreningsdemokratiska principen om att alla unga ska få vara med och idrotta utifrån sina egna förutsättningar och ambitionsnivåer. Regeringens beslut om att införa ett barnrättsperspektiv i idrottspolitiken måste åtminstone delvis ses som en reaktion på forskarnas analyser. I 2009 års idrottsproposition understryker nämligen regeringen att endast idrottsföreningar som bedriver en verksamhet som är förenlig med barnkonventionen bör få ta del av statens stöd. Vidare tillägger regeringen att ”idrottsföreningars styrelseledamöter och idrottsledare på olika nivåer bör sätta barnet i fokus och analysera vilka konsekvenser ett beslut eller en åtgärd får för ett barn eller en grupp av barn.” Slutligen påpekas att RF har en viktig uppgift att initiera insatser för att precisera och informera om barnkonventionens närmare tillämpning på idrottens barn- och ungdomsverksamhet.¹⁴

Går det att avgöra om idrotten följer barnkonventionen?

Barnkonventionen preciserar grundläggande demokratiska principer och rättigheter som ska gälla för alla i barn i hela världen. Diskussionen ovan har dessutom gett exempel på hur konventionens artiklar går att använda för att identifiera och synliggöra viktiga inslag i en sund barn- och ungdomsidrott. Beträktat på detta sätt kan barnkonventionen uppfattas som ett rättesnöre och konkret hjälpmedel till de verksamma inom idrottsrörelsen för att organisera och utveckla positiva barn- och ungdomsaktiviteter.

---

¹² Ibid. s. 194.

¹³ Engström, L–M. m.fl. (2007), *Idrotten vill – en utvärdering av barn- och ungdomsidrotten*.

¹⁴ Proposition 2008/09:126, *Statens stöd till idrotten*, s. 24–25.

Men samtidigt måste man konstatera att konventionens artiklar är förhållandevis allmänt formulerade. Visserligen fastslår konventionen att barnets bästa alltid ska komma i främsta rummet – men därefter ger den inga konkreta riktlinjer för hur en laguppställning ska göras eller hur man bäst organiserar ett träningspass. På motsvarande sätt påpekas visserligen att de ungas egna åsikter ska beaktas – men det saknas råd och rekommendationer till idrottsledare att hantera de konflikter som kan uppstå när olika medlemmars intressen ställs mot varandra.

Denna frånvaro av konkretion och generella svar är ingen tillfällighet. I dagens komplexa och mångfacetterade värld är det knappast möjligt att utforma riktlinjer för barns rättigheter som kan erbjuda entydiga lösningar i varje möjlig situation. Det är således inte rimligt att betrakta barnkonventionen som en uppsättning regler – den bör snarare uppfattas som ett förhållningssätt. Barnkonventionens artiklar är konkreta i den mening att de identifierar viktiga synsätt och principer som bör gälla i frågor som rör barn och unga. Men principerna måste alltid tolkas, preciseras och prövas för att de ska kunna gå att applicera på faktiska situationer och beslut som rör barn och unga.

Denna iakttagelse leder till två viktiga idrottspolitiska slutsatser. Den första poängen är riktad till de verksamma inom idrottsrörelsen. Budskapet är att barnkonventionen inte får uppfattas som ett tillstånd, en nivå eller mål som alla föreningar måste leva upp till – den är snarare en process och ett förhållningssätt som kontinuerligt ska genomsyra den dagliga idrottsverksamheten. Konventionen är en påminnelse till idrottsrörelsens alla ledare om vikten av ett reflekterande ledarskap med fokus på varje barns välbefinnande och långsiktiga utveckling snarare än de kortsiktiga idrottsliga segrar för ett lag eller träningsgrupp som kan uppnås genom toppning och selektion. Därtill är det en uppmaning om att ständigt förbättra det som går att förbättra i alla verksamheter som rör barn. Eller som Gunnar Elvin, tidigare projektledare hos Barnombudsmannen, formulerat saken:

”Hur kommer jag fram till barnets bästa när vi ska lägga upp träningen, matcha laget och fatta beslut? Vilka hänsyn ska jag ta när det finns motstående intressen? Kan jag som ledare säga nej till någon som kommer och vill börja idrotta i mitt lag eller min träningsgrupp? Hur ska jag hantera möjligheten till kortsiktiga vinster för laget mot risken för långsiktigt negativa konsekvenser för vissa utövare? Kan vi låta vissa utövare träna mer och andra mindre, är det okej enligt barnkonventionen?” ... Barnkonventionen ger inget svar i sig på frågorna ovan. Men artikel 3 om att barnets bästa alltid ska komma i främsta rummet vid

beslut kan ses som en skarp uppmaning: Tänk till! Ditt ansvar som vuxen är att göra en tankeövning kring barnets bästa.”¹⁵

Den andra poängen handlar om möjligheten att bedöma i vilken utsträckning idrottsrörelsen lever upp till ett barnrättsperspektiv. Om barnkonventionen ska uppfattas som ett förhållningssätt snarare än ett regelverk – ja, då kan konventionens efterlevnad inte enbart bedömas utifrån den faktiska verksamhet som idrottsrörelsen bedriver. Lika viktigt blir hur förbund, klubbar och ledare i praktiken förhåller sig till dessa principer. Kort sagt: Vad gör egentligen RF och dess medlemsförbund för att uppmuntra och värna om ett barnrättsperspektiv i barn- och ungdomsidrotten? Vad gör de i förebyggande syfte? Och hur bemöter de föreningar eller aktiviteter som inte lever upp till barnkonventionen?

Riksidrottsförbundet och barnrättsperspektivet

Den övergripande frågeställningen är följaktligen hur RF kan agera för att påverka anslutna specialidrottsförbund och lokala idrottsföreningar i en önskvärd riktning. Denna styrningsproblematik innehåller två skilda element. En första aspekt är givetvis vilka faktiska handlingsalternativ eller maktmedel som RF har att välja på. Vad kan förbundet rent konkret göra för att påverka de egna medlemsorganisationerna – från bestämmelser och riktade bidrag till policydokument och värdegrundsdiskussioner? Den andra aspekten handlar om hur olika strategier kan tänkas bli bemötta av de grupper som blir berörda av åtgärderna ifråga. Det senare avser styrningens legitimitet såväl i förhållande till anslutna idrottsförbund som i RF:s relation till staten. I båda fallen handlar det dessutom om relationer vilka inrymmer svårhanterliga dilemman. Det finns därför skäl att beskriva den här styrningsproblematiken lite närmare.

RF:s dilemma i förhållande till förbunden – sammanhållning vs självständighet

En ständig utmaning för stora och demokratiska uppbyggda folkrörelser är att hantera dualismen mellan intern sammanhållning och de interna medlemsorganisationernas självbestämmande. Å ena sidan är sammanhållning i form av gemensamma värderingar och förhållningssätt en nödvändighet för att en folkrörelse över huvud taget ska kunna formeras, bestå och verka mot gemensamma mål. Å andra sidan består folkrörelser ytterst av mindre enheter (förbund och lo-

---

¹⁵ Elvin, G. (2011). ”Möjligheternas dokument”. I *För barnets bästa*.

kalföreningar) vilka är självständiga juridiska personer med rätt att själva avgöra både omfattningen och inriktningen på sin verksamhet.

Denna dualism är mycket tydlig i svensk idrott. Principen om sammanhållning är markerad genom gemensamma stadgar, en gemensam värdegrund och en hierarkisk organisationsstruktur med RF-stämman som rörelsens högsta beslutande organ. Principen om självständighet är samtidigt markerad genom en decentraliserad beslutsstruktur. Varje lokal idrottsförening har följaktligen stor frihet att självständigt råda över sin egen verksamhet. Varje specialidrottsförbund betraktas som ägare och ansvarig för sin respektive idrottsgren. Därtill har RF:s kansli under senare år utvecklat en tydlig profil som serviceorgan till förhållandevis självständiga medlemsförbund snarare än en roll som överordnad och styrande kontrollinstans.¹⁶

RF:s dilemma i förhållande till sina medlemsförbund handlar därför om att upprätthålla en rimlig balans mellan att leda eller att stödja; mellan krav på ett enhetlig agerande eller att tillåta mångfald och autonomi.

RF:s dilemma i förhållande till staten – ett implicit kontrakt

RF är inte enbart paraplyorganisation för den frivilligt organiserade idrottsrörelsen i Sverige. Ända sedan 1900-talets första hälft har organisationen även haft funktionen som ställföreträdande offentlig myndighet på idrottsområdet. Viktigast i det här sammanhanget är att RF administrerar och fördelar statens offentliga stöd.

System där staten medvetet delegerar delar av politikutformningen direkt till de grupper som är berörda av politiken i fråga är förhållandevis vanliga i moderna välfärdsstater och brukar gå under namnet korporativism.¹⁷ Motiven bakom sådana myndighetsmodeller är flera. Först och främst kan samarbetet med ideella organisationer vara ett sätt för staten att värna om politikområdets statliga oberoende och självbestämmande. Överfört till idrottspolitikens område skulle en regelrätt statlig idrottsmyndighet kunna antas få en allt för dominant och styrande roll i svensk idrottspolitik med följderna att staten istället valt att utveckla ett myndighetsliknande samarbete i bidragsfrågor med rörelsens egen paraplyorganisation, Riksidrottsförbundet.

¹⁶ Jfr SOU 2008:59, s. 425–431.

¹⁷ För en diskussion om korporatism i det svenska politiska systemet, se B. Rothstein (1992), *Den korporativa staten. Interesseorganisationer och statsförvaltning i svensk politik*. För en historisk redogörelse av Riksidrottsförbundets myndighetsroll, se J. R. Norberg (2004), *Idrottens väg till folkhemmet. Studier i statlig idrottspolitik 1913–1970*.

Men korporativa lösningar handlar inte bara om att skydda ett politikområde från ett alltför starkt statligt inflytande. De kan även ha direkta fördelar för de politiska beslutsfattarna. Genom ett samarbete med idrottsrörelsens egna representanter kan staten exempelvis tillgodogöra sig den sakkunskap och erfarenhet som finns inom idrottens egna led. Därtill stärks legitimiteten i bidragspolitikerna om svåra och ibland kontroversiella fördelningsbeslut tas av idrottsrörelsens egna ledare och inte av politiker eller offentliga tjänstemän. Att samarbeta med RF kan därmed både höja kvaliteten i själva bidragshanteringen och samtidigt öka den statliga idrottspolitikens popularitet hos idrottsrörelsens många medlemmar.¹⁸

Men det finns samtidigt villkor och förutsättningar som måste uppfyllas för att korporativa förvaltningsmodeller ska fungera. Först och främst måste det finnas en organisation inom det aktuella politikområdet med auktoritet att axla ett övergripande myndighetsansvar. Just det faktum att RF samlar och företräder den stora merparten av idrottsförbund och föreningar i Sverige utgör således en viktig grundförutsättning för dess möjlighet att utföra myndighetsuppgifter. Ett andra villkor är att organisationen i fråga har förmåga att disciplinera sina medlemmar, det vill säga att anslutna specialidrottsförbund och lokalföreningar är beredda att acceptera RF:s överhöghet i frågor kopplade till statens stöd. Slutligen förutsätter korporativa förvaltningslösningar att den frivilliga organisationen inte utnyttjar sin myndighetsroll för att driva specifika grupperns särintressen. Om RF i sin bidragsfördelning exempelvis konsekvent skulle gynna racket-sporter, storstadens idrottsliv eller elitidrott skulle legitimiteten i myndighetsrollen snart bli underminerad och ifrågasatt. Ett mer långvarigt samarbete mellan stat och ideell rörelse bygger följaktligen på att den senare parten uppvisar ett samhällsmedvetet agerande, en reell förmåga till objektivitet och helhetsbedömningar samt respekt för statens förväntningar. På så sätt kan korporatismen i svensk idrottspolitik liknas vid en sorts "implicit kontrakt" där idrottsrörelsen visserligen fått ett stort inflytande över statens stöd – men samtidigt även åtagit sig ett samhällsansvar att verka för att pengarna utnyttjas effektivt och i enlighet med statliga mål och förväntningar.¹⁹

För RF är myndighetsrollen både en styrka och ett problem. Fördelen är givetvis att organisationen har fått makt och inflytande över det offentliga stödets fördelning. Problemet är att det kan uppstå intressekonflikter mellan förbundets folkrörelseroll och dess myndighetsansvar. Vad händer om idrottsrörelsens medlemmar

---

18 Norberg (2004). s. 246–248.

19 Beskrivningen av svensk idrottspolitik som ett "implicit kontrakt" lanserades i Norberg (2004), kap 14, och har därefter utvecklats i SOU 2008:59, kap 3 & 10.

vill en sak och staten något annat? Är det möjligt att företräda ett särintresse och ett allmänintresse på en och samma gång?

Vad kan RF göra för att främja ett barnrättsperspektiv?

Det finns många och olika strategier för RF att försöka påverka sina medlemsförbund. Här kommer jag att diskutera tre övergripande styrformer: regelstyrning, ekonomisk styrning och värderingsstyrning. Samtliga strategier är vanliga i svensk idrottspolitik och förekommer – i större eller mindre omfattning – i RF:s insatser för att främja ett barnrättsperspektiv.²⁰

Regelstyrning

Regelstyrning handlar om möjligheten att påverka genom att utforma bestämmelser av olika slag. I statsvetenskapliga sammanhang används ibland termen normgivningsmakt som samlingsbegrepp för regelverk inom den offentliga sfären, såsom riksdagens lagstiftning, regeringens förordningar och myndigheters föreskrifter. I det här sammanhanget avser regelstyrning istället RF:s möjlighet att påverka sina medlemsorganisationer genom att utforma stadgar, riktlinjer och rekommendationer.

Mot den bakgrunden kan man konstatera att regelstyrning intar en central roll i RF:s upprätthållande av ett barnrättsperspektiv inom idrotten. Både i förbundets stadgar och i idéprogrammet *Idrotten vill* är det fastslaget att idrottsrörelsen följer FN:s barnkonvention. I idéprogrammet finns dessutom tydliga riktlinjer för hur barn- och ungdomsidrott ska utformas. Men samtidigt finns det inslag i regelstyrningen som ger specialidrottsförbund och föreningar ett förhållandevis stort självbestämmande. Först och främst indikerar begrepp som ”idédokument” och ”visioner” att idrottsrörelsens gemensamma verksamhetsidé snarare ska förstås som ett eftersträvanvärt mål än ett oeftergivligt krav. Till detta kommer att RF inte preciserat vilket ansvar som det åligger klubbar och förbund för att leva upp till konventionen. Dessutom saknas utarbetade system eller rutiner för hur förbund och föreningar ska hantera situationer där principen om barnets bästa inte följs (anmälningsförfaranden, sanktioner och så vidare). Här skiljer sig svensk idrottsrörelse från sin norska motsvarighet, som utformat tydliga och absoluta bestämmelser för hur barnidrotten ska vara utformad samt tydliga principer för hur reglerna ska verkställas och följas upp.²¹

²⁰ För en redogörelse om olika strategier för staten att styra idrottsrörelsen, se SOU 2008:59, s. 113–117.

²¹ Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité (2009). *Idrettens barnerettigheter og Bestemmelser om barneidrett*.

Ekonomisk styrning

Ekonomisk styrning handlar om möjligheten att använda bidrag, subventioner eller avgifter för att uppmuntra olika former av beteenden hos individer eller grupper. Som styrmedel betraktat är det en mildare påverkansmetod än regelstyrning eftersom målet inte är att framtvunga specifika handlingar, utan att istället skapa ekonomiska incitament hos bidragsmottagarna till att agera på önskat sätt.²²

Inom idrottsrörelsen finns många exempel på öronmärkta bidrag med syfte att främja en positiv utveckling av barn- och ungdomsidrotten. Även om dessa bidrag inte alltid har ett uttalat barnrättsperspektiv kan de uppfattas som insatser i barnkonventionens anda. De största och viktigaste exemplen är utan tvekan de storskaliga utvecklingsåtgångarna Handslaget (2004–2007) och Idrottslyftet (2007–2012). Det primära målet för dessa projekt har visserligen varit folkhälsopolitiskt – att uppmuntra ökad idrott och fysisk aktivitet hos barn och ungdomar – men satsningarna har även innehållit olika demokratimål såsom att öka rekryteringen av eftersatta grupper och förbättra villkoren för flickors idrottande.

Men Handslaget och Idrottslyftet är inte bara tydliga exempel på att ekonomisk styrning förekommer i svensk idrott. De belyser också den ovan skisserade dualismen mellan sammanhållning och autonomi i svensk idrottsrörelse. Å ena sidan har satsningarna varit byggda på ett antal sammanhållande principer. De övergripande målen har varit gemensamma för samtliga förbund och föreningar. RF:s interna bidragsfördelning och uppföljningsrutiner har också varit baserade på ett antal generella principer och fördelningsnycklar. Å andra sidan har specialidrottsförbund och föreningar fått stora möjligheter att själva utforma inriktningarna på sina utvecklingsinsatser inom dessa sammanhållna ramar. I RF:s utvärdering av Handslaget 2007 beskrevs den valda strategin på följande sätt:

”... därför blev utgångspunkten att låta tusen blommor blomma. Den centrala styrningen minimerades. Var och ett av förbunden fick arbeta fram sin strategi för att, utifrån sina förutsättningar, uppnå Handslagets mål, intention och riktning. De fick stor frihet i arbetet och att utforma sin satsning inom den egna idrotten och regionen. Föreningarna uppmanades att formulera idéer och föra en dialog med sitt specialidrottsförbund eller distriktsidrottsförbund, som i sin tur tog ställning till satsningen. Riksidrottsförbundets förhållningssätt är att varje specialidrottsförbund själv bestämmer över sin idrott och att de olika

---

22 SOU 2008:59, s. 115.

idrotterna själva vet bäst hur verksamheten ska utformas och bedrivas. Handslaget har inte varit ett undantag.”²³

Kännetecknande för Handslaget och Idrottslyftet är följaktligen att de varit öronmärkta utvecklingsinsatser med barn- och ungdomsidrotten som målgrupp – men där den centrala styrningen varit begränsad med hänvisning till specialförbundens och de lokala idrottsföreningarnas rätt till självbestämmande över sin egen idrottsverksamhet.

Värderingsstyrning

Värderingsstyrning handlar om påverkan genom dialog, kunskapsspridning och värdegrundsdiskussion. Utmärkande för styrningsformen är förhoppningen att kunskap och reflektion ska påverka individers och grupperns synsätt och i förlängningen även deras agerande.

I svensk idrott finns det en lång tradition av att försöka påverka anslutna föreningar och idrottsaktiva genom utbildning, kunskapsspridning och värdegrundsarbete. Sedan år 1995 har idéprogrammet *Idrotten vill* haft en dominerande roll i detta arbete. Programmet har legat till grund för en omfattande utvecklings och utbildningsverksamhet på alla nivåer inom rörelsen – från den stora etiksatsningen *Starta vågen* år 1996–2001 till den i dag pågående utbildningsatsningen *Värdefullt*. Många specialidrottsförbund har även inspirerats av *Idrotten vill* till att utforma sina egna idéprogram och policydokument. Därtill har SISU Idrottsutbildarna haft en viktig roll i spridningen av idéprogrammets tankar och värderingar i form av konferenser, utbildningsmaterial och kursgivning.²⁴

Det råder följaktligen ingen tvekan om att värderingsstyrning – i form av värdegrundsarbete, policy och utbildning – är den påverkansform som är vanligast förekommande i RF:s relation till anslutna förbund och föreningar. Förklaringen är att detta är den styrform som enklast lyckas att balansera idrottsrörelsens motstridiga intressen av intern sammanhållning och de anslutna parternas självbestämmande. Å ena sidan är en aktiv idédebatt ett sätt att synliggöra, precisera och fördjupa en ideell rörelsens gemensamma visioner och utgångspunkter. I det avseendet kan värdegrundsarbete betraktas som en strategi för att säkerställa och stärka idrottsrörelsens interna sammanhållning. Å andra sidan så är denna typ av aktiviteter vanligtvis frivilliga. Varje förbund och förening bestämmer själv i vilken omfattning man vill engagera sig i ideologiska diskussioner – och i vilken

²³ Riksidrottsförbundet (2008). *Här är Handslaget. Fyra år summeras*, s. 7.

²⁴ För en redogörelse av insatser av RF och specialidrottsförbund i syfte att förverkliga *Idrotten vill*, se Joakim Åkesson, ”Spridningen av *Idrotten vill*” i Engström (2007).

utsträckning man är beredd att låta idédebatten förändra den egna verksamheten. Som påverkansform betraktad så är värderingsstyrning följaktligen en mycket mild form av styrning som saknar regelstyrningens piska i form av bestämmelser och krav och den ekonomiska styrningens morötter i form av bidrag. Därtill är det en styrform som inte utmanar principen att varje förbund och förening har det yttersta ansvaret för sin egen verksamhet.

En följdfråga är givetvis om värderingsstyrning är en effektiv påverkansmetod. Vilken kunskap har egentligen idrottsrörelsens ledare, tränare och aktiva om sitt eget idéprogram? Och hur insatta är de aktiva om FN:s barnkonvention? En fingervisning ges i en ny studie av Karin Redelius, docent i pedagogik och verksamhet vid Gymnastik- och idrottshögskolan i Stockholm.

Redelius har studerat idrottsledares syn på idrottande barns rättigheter med särskilt fokus på barnets rätt till delaktighet och på att komma i främsta rummet. Studien – som tillkommit inom ramen för RF:s utvärdering av Idrottslyftet – är baserad på intervjuer av tränare samt en större enkät, besvarad av 160 tränare fördelade över 29 olika idrotter. I enkäten ställdes bland annat frågan om tränarna känner till idéprogrammet *Idrotten vill*. Resultatet blev nedslående. Drygt hälften av ledarna (55 procent) sade sig helt saknade kunskap om skriften. Ungefär var fjärde person hade hört talas om idéprogrammet – men endast vart tionde person uppgav att de hade bläddrat i dokumentet och än färre (sju procent) sade sig ha läst *Idrotten vill*. Enkäten innehöll även frågor om FN:s barnkonvention. Även här uppgav en stor majoritet av tränarna (80 procent) att de var okunniga om att idrottsrörelsen ska följa konventionen. Nästan lika många (drygt 70 procent) sade sig inte heller veta vad det kan innebära att utgå från barnkonventionen när man utformar idrott för barn och ungdomar.²⁵

Redelius slutsats är att idéprogrammet *Idrotten vill* är ”i stort sett okänt” bland idrottsrörelsens ledare på lokal föreningsnivå. Därmed indikeras att värderingsstyrning är en påverkansform med begränsad genomslagskraft – åtminstone i svensk föreningsidrott där medlemmarnas fokus vanligtvis är inriktat på den konkreta idrottsutövningen snarare än teoretisk reflektion och ideologidebatt.²⁶

---

25 Redelius, K. (2012). *Idrottsledarna och barnkonventionen*.

26 Det svaga ideologiska intresset i svensk idrott diskuteras av J. Lindroth (2002) ”Idéer och debatter”. I J. Lindroth (Red), *Ett idrottssekel. Riksidrottsförbundet 1903–2003*.

Vad händer när det går fel?

I januari 2013 berättade Dagens Nyheter om en fotbollsklubb i Solna som infört nivåindelad träning för femåringar. Agerandet tolkades som en tidig elitsatsning och möttes av kritik från föräldrar och krav på ingripande från högre ort. I tidningen kommenterades händelsen även av en företrädare för Stockholms fotbollsförbund. Klubbens elitänkande dömdes ut som både skadligt och ineffektivt – men därefter tillades uppgitet att förbundet var förhindrat att agera.

”Föreningarna bestämmer över sin verksamhet så länge de inte bryter mot de regler som finns inom fotbollen. Och vi har tyvärr inga regler som förbjuder folk att nivåindela i den här åldern.”²⁷

Uttalandet ett exempel på hur dualismen mellan sammanhållning och autonomi aktualiseras varje gång en förening eller ett lag agerar på ett sätt som strider mot idrottsrörelsens gemensamma värdegrund. Å ena sidan finns det en förväntan inom idrottsrörelsen om att klubbar och lag ska agera i enlighet med rörelsens gemensamma stadgar och riktlinjer. Å andra sidan har alla föreningar långtgående frihet att själva utforma sina verksamheter. När det senare leder till aktiviteter vilka bryter med den gemensamma värdegrunden uppstår följaktligen ett handlingsmässigt dödläge där förbundsföreträdare visserligen inte tvekar att fördöma – men i övrigt inte anser sig ha möjlighet att förhindra en förening från att fortsätta på den inslagna vägen.

Även RF:s reaktioner på elitsatsningar inom barnidrotten och andra problematiska inslag är ofta en balansakt mellan ett försvar av föreningarnas rätt till självbestämmande och ett värnande av idrottsrörelsens gemensamma värdegrund. Huvudstrategin kan formuleras som att man alltid bör bekämpa osunda inslag inom idrotten – men med andra verktyg än bestämmelser, regelverk och sanktioner. Ett exempel på detta synsätt gav RF:s ordförande Karin Mattsson Weijber i ett pressmeddelande hösten 2007 i samband med ett möte med idrottsministern om elitsatsningar inom barnidrotten. I uttalandet pekade Mattsson Weijber på ett antal konkreta insatser som RF gör i syfte att förhindra elitsatsningar och tidig specialisering. Först och främst för RF en ständig dialog med förbund och föreningar om vikten av att utforma idrottsverksamheten utifrån de ungas egna förutsättningar och behov. Till detta kommer insatser för att uppmuntra policy- och värderingsarbete, utbildningar i socialt ledarskap samt ökad kunskapsproduktion genom olika forsknings- och utvecklingsprojekt.²⁸ Gemensamt för alla dessa in-

²⁷ ”Föräldrar rasar mot toppgrupp för femåringar”, *Dagens Nyheter*, 10 januari 2013.

²⁸ *Elitsatsning för barn inte acceptabelt*, pressmeddelande från Riksidrottsförbundet 11 december 2007.

satser är emellertid att de har som syfte att uppmuntra positiva beteenden utan att samtidigt frånta klubbar och förbund en bestämmanderätt och ett ansvar över sina egna aktiviteter.

Två kolliderande logiker

Redogörelsen ovan har visat att svensk idrott är uppbyggd kring två skilda logiker; dels en sammanhållande logik med fokus på rörelsens gemensamma värderingar och mål, dels en pluralistisk logik där förbund och föreningar tillåts en hög grad av självbestämmande. För RF har denna dualism resulterat i dubbla roller i förhållande till anslutna medlemsorganisationer: man både leder den organiserade idrottsrörelsen och agerar stöd- och serviceorgan till förhållandevis självständiga medlemsorganisationer. I konkreta frågor – såsom i förverkligandet av ett barnrättsperspektiv i barn- och ungdomsidrotten – konkretiseras dualismen i en motsvarande balansakt mellan styrande insatser i syfte att driva rörelsen i en viss riktning och ett värnande om förbundens och föreningarnas rätt att själva bestämma över sina verksamheter.

En följdfråga är givetvis om denna dualism i svensk idrott behöver vara ett problem. Det är kanske inte alltid lätt för RF att hantera sina dubbla roller – men vad rör det oss? Är det inte upp till varje folkrörelse att själv besluta om vad som är gemensamma principer och vad som kan överlåtas till anslutna parter att själva bestämma över? Är det inte idrottsrörelsens egen ensak att finna en avvägning mellan centralstyrning och decentralism?

Svaret är både ja och nej. Ur ett föreningsdemokratiskt perspektiv är det givetvis endast idrottsrörelsens medlemmar som ska besluta om den egna rörelsens utformning och verksamhet. I detta ingår även att avgöra vad som ska vara gemensamt och när pluralism ska tillåtas. Från denna ståndpunkt kan dagens förhållandevis decentraliserade makt- och ansvarsprinciper i svensk idrottsrörelse försvaras med det enkla men slagkraftiga argumentet att idrottsrörelsens medlemmar faktiskt har valt att ha det precis så här – och att det är medlemmarna som bestämmer.

Men idrottsrörelsen är även mottagare av offentligt stöd. Det medför ett ansvar hos bidragsmottagande förbund och föreningar att använda medlen på sätt som överensstämmer med den offentliga idrottspolitikens syften och intentioner. Därtill ställer det krav på RF – i rollen som ställföreträdande idrottsmyndighet – att pröva, fördela och återrapportera bidragen i enlighet med statliga mål och riktlinjer. Ur detta bredare samhällsperspektiv blir självbestämmandet i svensk idrott

inte längre självklart – åtminstone inte för sådana aktiviteter som är finansierade med statliga bidrag.

Vad vi ser är följaktligen två logiker som hamnar i ett motsatsförhållande till varandra. Det är i sig ingenting konstigt med att idrottsrörelsen på föreningsdemokratiska grunder väljer en intern makt- och ansvarsordning som ger förbund och föreningar stort självbestämmande. Det är inte heller i sig anmärkningsvärt om idrottsrörelsens föreningar tillåts uppvisa stor variation i verksamhetsformer och ambitionsnivåer. Men det riskerar att bli ett problem om föreningarna samtidigt är mottagare av statligt stöd – och om deras självbestämmande inbegriper möjligheten att utforma sin barn- och ungdomsverksamhet på sätt som inte är förenliga med statsbidragets syften. Då uppstår en situation där idrottsrörelsens gemensamma och samhällsnyttiga värdegrund först skapar förutsättningar för ett omfattande statligt stöd – men där föreningsdemokratiska principer om självbestämmande därefter legitimerar möjligheten för föreningar och lag att avvika från dessa principer. Då uppstår en situation där RF:s förutsättningar att utgöra ställföreträdande idrottsmyndighet blir underminerad eftersom detta ansvar förutsätter ett visst mått av centralstyrning och enigt agerande.

Nya tider ... och nya strategier?

Relationen mellan centralstyrning och decentralism får ofta karaktären av en pendelrörelse där perioder av decentralism följs av ökad centralstyrning och vice versa. Frågan är nu om en sådan pendelrörelse går att uttyda i svensk idrottsrörelse. Ett antal aktuella skeenden och beslut indikerar nämligen att RF för närvarande omprövar de decentraliserings- och självbestämmandeprinciper som präglat förbundets relation till anslutna specialidrottsförbund och lokalföreningar under det senaste decenniet.

Ett första exempel på ökad centralstyrning kan utläsas i Idrottslyftet. Inför utvecklings-satsningens tredje period (år 2013–2015) har nämligen RF infört ett antal förändringar vilka antyder att den tidigare principen om att ”låta tusen blommor blomma” ersatts med nya idéer om ett betydligt mer samfällt agerande hos förbund och föreningar. I det särskilda inriktningsbeslut som togs av Riksidrottsstyrelsen i augusti 2012 fastslås exempelvis att ”samtliga förbund bör sträva mot samma mål” och att satsningen framöver ska koncentreras till ett begränsat antal prioriterade områden: att rekrytera och behålla barn- och ungdomar, öka tillgängligheten till anläggningar samt utveckla barn- och ungdomsidrotten med utgångspunkt i idéprogrammet *Idrotten vill*. Vidare ska satsningen inledas med att varje

förbund (SF, DF och SISU-distrikt) får i uppdrag att kartlägga och analysera sina barn- och ungdomsaktiviteter för att utröna vilka grupper som i dag inte deltar i verksamheten och vilka som slutar. Idrottslyftets resurser ska därefter användas för att förändra detta och därmed öka mångfalden inom idrottsrörelsen.²⁹

I det ”nya” Idrottslyftet har även FN:s barnkonvention fått en mer framskjuten roll än tidigare. Enligt Riksidrottsstyrelsens riktlinjer ska alla satsningar utgå från ett barnrättsperspektiv. För vissa av bidragen kommer dessutom särskilda barnkonsekvensanalyser krävas i ansökningsförfarandet.³⁰ Därtill kommer SISU Idrottsutbildarna att få ett särskilt ansvar för att hjälpa de lokala idrottsföreningarna att införliva *Idrotten vill* i sin verksamhet. Målet är att både att stödja föreningarna att utvärdera sin egen verksamhet – och att ge stöd om de upptäcker brister.

”De föreningar som genomför en utvecklingsprocess kommer också att ha möjlighet att få fortsatt stöd, för att kunna utveckla de eventuella brister som identifieras under processen. Det kan till exempel handla om utbildning av tränare, ledare, förtroendevalda och aktiva inom områden som förebyggande arbete kring kränkande behandling, säkra anläggningar och transporter, delaktighet och demokrati med mera.”³¹

Ett andra exempel på ökad styrning är RF:s hantering av missförhållandena i svensk landslagsgymnastik. Endast dagar efter att forskaren Jonas Stier publicerat sin kritiska utvärdering av ledarkulturen inom svensk elitgymnastik beslutade RF att hålla inne 2013 års elitstöd till artistisk gymnastik till dess att Svenska Gymnastikförbundet kunde presentera en åtgärdsplan för att åtgärda de uppkomna problemen. Några veckor senare utvidgades beslutet till att omfatta allt elitstöd till gymnastikförbundet. Beslutet var unikt såtillvida att RF aldrig tidigare tillgripit ekonomiska sanktioner för att markera mot en verksamhet som inte ansetts leva upp till idrottsrörelsens gemensamma värdegrund och FN:s barnkonvention.³²

I april 2013 beslutade Riksidrottsstyrelsen dessutom att idrottsrörelsens riktlinjer för en sund barn- och ungdomsidrott skulle konkretiseras. I ett pressmeddelande motiverade man åtgärden med att dagens riktlinjer (i *Idrotten vill*) och barnkonventionen är allmänt formulerade och därmed inte alltid så enkla att omsätta i praktiken. Syftet med nyordningen är således att underlätta för förbund och föreningar att följa idrottens gemensamma regelverk.

---

29 Riksidrottsförbundet (2012). *Idrottslyftet 2013–2015*.

30 Ibid, bilaga 3.

31 Ibid, s. 7.

32 I april 2013 meddelande RF att man godtagit Gymnastikförbundets åtgärdsplan och att förbundet därmed skulle få tillbaka sitt elitstöd, se ”Elitstödet tillbaka för gymnasterna”, *Dagens Nyheter*, 12 april 2013.

I uttalandet tillades även vikten av att alltid sätta det enskilda barnets hälsa och trygghet i främsta rummet i all barn- och ungdomsidrott – samt att detta ansvar åligger alla inom idrottsrörelsen.

”Resultat- och prestationsmål ska vara underordnade för de yngsta och gradvis öka i betydelse för de som strävar efter att maximera sin prestationsförmåga och vill nå elit som vuxna. Det ansvaret ligger i huvudsak på varje förening och i slutändan på varje ledare. Men här har specialidrottsförbunden också ett stort ansvar att forma sin tävlingsverksamhet på ett sätt så att *Idrotten vill* blir verklighet.”³³

Samtliga tre exempel ovan kan karakteriseras som styrande insatser som bryter med principen om förbunds och föreningars självbestämmande. Konkretiserade riktlinjer inom barn- och ungdomsidrotten är ett exempel på ökad regelstyrning. Det ”nya” Idrottslyftet kan beskrivas som ökad ekonomisk styrning genom tydligare bestämmelser om utvecklingssatsningens inriktning och utformning. Hanteringen av Svenska gymnastikförbundets elitstöd visar också att RF är berett att tillgripa ekonomiska sanktioner om regelverket inte följs.

Framtiden får utvisa om dessa åtgärder är tillfälliga eller uttryck för mer permanenta och förändrade relationer mellan RF och dess medlemsförbund. Frågan är även hur förbund och föreningar kommer att förhålla sig till en eventuell process där RF stärker sin styrning och sina krav på ett samfällt agerande inom idrottsrörelsen. Kommer detta att bejakas, accepteras eller möta motstånd? De interna utmaningarna måste dock ställas i relation till idrottsrörelsens samhällslegitimitet och RF:s myndighetsroll i förhållande till staten. Varje gång som en förening, ett lag eller en ledare agerar på sätt som inte är förenligt med idrottens egen värdegrund och barnrättsperspektivet så undergrävs föreningsidrottens allmänna anseende. Om idrottsrörelsen därtill saknar effektiva strategier för att motverka olämpligt beteenden riskerar detta att ytterligare urholka idrottens förtroende. De tre exemplen ovan måste ses ur detta perspektiv. De ska inte enbart karakteriseras som ökad styrning. De utgör även exempel på nya förhållningssätt inom idrottsrörelsen för att stärka och försvara barnrättsperspektivet i svensk idrott. Kanske bildar de därmed även ett nytt svar till regeringen hur Riksidrottsförbundet framöver är villigt att agera för att förhindra att ”någon del av statsbidraget går till idrottsverksamhet som inte ser till barnets bästa”?

³³ ”RF ska konkretisera sina riktlinjer för barn- och ungdomsidrotten”, pressmeddelande Riksidrottsförbundet, 10 mars 2013.

Referenser

- Centrum för idrottsforskning (2011), *Uppföljning av statens stöd till idrotten 2010*, Centrum för idrottsforskning 2011:1.
- Dagens Nyheter, "Elitstödet tillbaka för gymnasterna", 12 april 2013.
- Dagens Nyheter, "Föräldrar rasar mot toppgrupp för femåringar", 10 januari 2013.
- Elvin, Gunnar (2011), "Möjligheternas dokument". I *För barnets bästa: en antologi om idrott ur ett barnrättsperspektiv*, Centrum för idrottsforskning skriften 2011:2.
- Engström, Lars-Magnus, Norberg, Johan R & Åkesson, Joakim (2007), *Idrotten vill: en utvärdering av barn- och ungdomsidrotten*, RF:s FoU 2007:1, Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Förordning (1999:1177) om statsbidrag till idrottsverksamhet
- Hedenborg, Susanna (2011), "Den som i leken går... Barnperspektiv på idrotten med fokus på arbete". I *För barnets bästa. En antologi om idrott ur ett barnrättsperspektiv*, Centrum för idrottsforskning skriften 2011:2.
- Lindroth, Jan (2002). "Idéer och debatter", I J. Lindroth (Red), *Ett idrottssekel: Riksidrottsförbundet 1903–2003*, Stockholm: Informationsförlaget.
- Norberg, Johan R (2004). *Idrottens väg till folkhemmet: studier i statlig idrottspolitik 1913–1970*, Stockholm: SISU Idrottsböcker.
- Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité (2009). *Idrettens barnerettigheter og Bestemmelser om barneidrett: begrunnelser, kommentarer, case og noen utdypninger*, Oslo: Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité
- Proposition 1997/98:182, *Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige*.
- Proposition 2008/09:126, *Statens stöd till idrotten*.
- Redelius, Karin (2012). *Idrottsledarna och barnkonventionen: om idrottande barns rättigheter*, Stockholm: Gymnastik- och idrottshögskolan.
- Riksidrottsförbundet (2007). *Elitsatsning för barn inte acceptabelt*, pressmeddelande 2007-12-11.
- Riksidrottsförbundet (2008). *Här är Handslaget: fyra år summeras*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet (2009a). *Idrotten vill: idrottsrörelsens idéprogram. Antaget av RF-stämman 2009*, Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet (2009b). *Protokoll Riksidrottsmötet 2009 Visby 15-17 maj, bilaga 4, Konsekvensändringar i "Idrotten vill" med anledning av beslut om ny vision och värdegrund*.
- Riksidrottsförbundet (2011a). *RF:s stadgar i lydelse efter RF-stämman 2011*, Stockholm: Riksidrottsförbundet
- Riksidrottsförbundet (2011b). *RF:s stadgar i lydelse efter RF-stämman 2011, kap 1: Idrottsrörelsens verksamhetsidé, vision och värdegrund*, Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet (2012), *Idrottslyftet 2013-2015. Beslutad av Riksidrottsstyrelsen 2012-08-28*.

- Rothstein, Bo (1992). *Den korporativa staten: intresseorganisationer och statsförvaltning i svensk politik*, Stockholm: Norstedts.
- SOU 2008:59, *Föreningsfostran och tävlingsfostran. En utvärdering av statens stöd till idrotten*.
- Stier, Jonas (2012). *Blod, svett och tårar. Ledarkulturen inom svensk landslagsgymnastik – belyst och problematiserad*, Stockholm: Svenska gymnastikförbundet.
- Åkesson, Joakim (2007). "Spridningen av Idrotten vill". I Engström, Lars-Magnus, Johan R Norberg & Joakim Åkesson (2007), *Idrotten vill: en utvärdering av barn- och ungdomsidrotten*, RF:s FoU 2007:1, Stockholm: Riksidrottsförbundet.

